

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2012

RØDE FANE

Nr. 3-88, Kr. 34,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

REVOLUSJON ÅR 2000!

BACK TO THE SIXTIES

Maria Flick har på oppdrag frå FAD forska på framstilling av kvinner i reklame. Til avisa STUDVEST seier ho at medan 70 åras reklame til ein viss grad prøvde å jamstille kjønna i si framstilling, går 80 åras reklame tilbake til å vise kvinna i omsorgssituasjonar og i intime ikkje kommuniserande situasjonar i motsetnad til menn som vert avbilda merdan dei gjer noko. Jentene skal og vere pene pirrande og sexy. Den mest krenkande kjønnsdiskriminerande reklamen finn ein i spesialblad, som fagblad for forhandlarar. Desse kjem ikkje ut på det opne markedet.

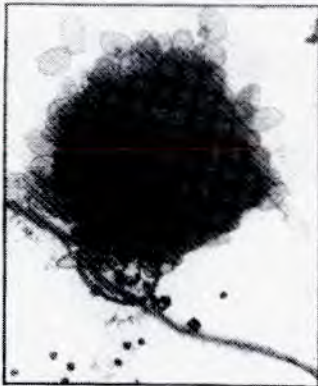
GENETEKNOLOGI

Mange land brukar kloner for å produsere tetypar av betre kvalitet. Det er ein langvarig prosess. Det tek normalt mellom ti og fem-

ten år å utvikle eit klon som som har alle ynskjelege karaktertrekk og som er motstandsdyktig nok. Den ypperste måte å produsere ein ideell tebusk på er ved hjelp av geneteknologi seier Sivapalan, direktøren for Sri Lankas teforskningsinstitutt. N.K.Jain tilknytt Toclai forskningsinstitutt, India, meiner at ein treng sårt til vitskapleg innsats for å betre terapeutisk verdi av te, og informasjon om den, og for å sikre plassen på markedet. Konkuranse med kaffi og mineralvatn er hard. (IPS)

Neste nr av Røde Fane presenterer ein artikkel om korleis geneteknologi kjem til å forsterke det skjeive styrketilhøvet mellom nord og sør.

APROPOS ALGE KATASTROFEN

DØDLIG: Fra 2 til 5 millioner av denne algen, *Chrysochromulina polylepis*, kvæler alt liv den kommer over.

Kvart år dør 100.000 i tredje verda av forgiftning frå kjemiske stoff i landbruket, 400.000 vert ramma totalt melder WHO (Verdens helseorganisasjon) Jamaica mister årleg 80 millionar tonn jord p.g.a erosjon. Årsaka er at dei

økonomiske tilhøva siste 10-15 år har tvinga folk til å tenkje kortsiktig seier presidenten i BUN (org. for biomassebrukarar), dr Albert Binger. Dette gjer ikkje fiskedauen langs norskekysten p.g.a. kjemisk jordbruk mindre alvorleg.

KVINNER SONINGSTILHØVE

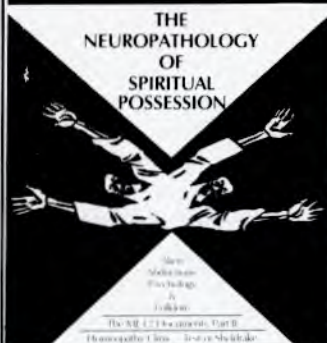
5% av insette i Norge er kvinner, dette er den viktigaste faktor som skapar ulike soningstilhøve for kvinner og menn, seier Catherine Rostvåg til Kontrast, nr 115. «Noen steder kan hun ha like forhold som gutta, andre steder må hun sitte på cella det meste av døgnet, kanskje finnes det ikke kvinnelige fengselsbetjenter». Ho seier vidare at Sandefjord har eige kvinnefengsel som er det einaste utanom Bredtvedt som er landsfengsel. På Bredtvedt kan ein ikkje sitje på «open soning» som inneber ulåste celledører. Det er ikkje mogeleg å ta full artium på Bredtvedt, og ein kan berre ta fag tilhøyrande engelsklina då det manglar rom til praktisk laboratoriearbeid. Det einaste område

ein kan oppnå fagbrev i er søm.

Catherine Rostvåg er medlem av kvinnesoningsutvalet som starta i januar 1979 og skal avsluttast januar 1989. Utvalet skal vurdere alle sider ved kvinners soningstilhøve.

KOSMISK

the **Skeptical Inquirer**

Siste nummer av «The Sceptical Inquirer» har sett på beretninger om transendentale opplevelser i lys av hjerneforskning. Om tinning-lapp epilepsi (TLE) heter det bla.:

«TLE-pasienter skilte seg ut ved sin humørløshet, moralisme og tendens til å se dypsindigheter i hverdagslige hendinger. De var besatt av detaljer og førte voluminøse dagbøker som de mente å omarbeide til store metafysiske verk. Deres interesse for fremmede religioner og mystiske, kosmologiske spekulasjoner ble båret oppe av en sterk følelse av guddommelig inspirasjon og personlig kall. Gjentatte vekkelser var vanlig, det samme var mistenksomhet overfor de som ikke grep sannheten i deres åpenbaringer.»

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentars.2

Innholds.3

LEDER:

Teori og krises.4

REVOLUSJON ÅR 2000:

Revolusjon år 2000,

av Jon Ivar Elstads.5

ARBEIDEROPPRØR:

De rikes revolt?

av Bjørgulv Braanens.20

ØKOLOGI:

Miljøkatastrofen og sosialismen,

av Pål Steigans.25

Økosofiens elendighet,

av Carl Erik Schultzs.30

Er Selen en hellig ku?

av Per Lund og Jon Sandviks.34

HELSE:

Det gode liv,

av Ingunn Vatnøy og Jon Sandviks.38

DNA:

DNA sine sju søyler,

av Terje Valens.42

FILOSOFI:

Et idealistisk machverk,

av Kjersti Ericssons.45

NYHETER OG SYNSPUNKTER:

Fleksibilitet,

av Jon Sjøtveits.50

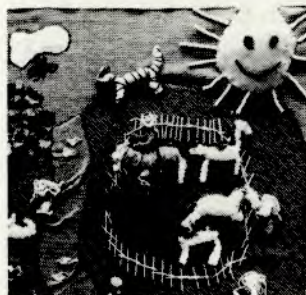
Agnostikere,

av Jon Sandviks.51

Prostitusjon,

av Ingunn Vatnøys.51

REVOLUSJON

Går det an å forestille seg en samfunnsutvikling det nærmeste tiåret som ender med revolusjon i Norge 4.april 2001? Jon Ivar Elstad presenterer nettopp noen slike eventyrlige spekulasjoner.

SIDE 5

I tre artikler belyser Røde Fane økologien. Pål Steigan kritiserer den stalinistiske planleggingsmodellen, Carl Erik Schultz anmelder en bok om økosofi og Per Lund og Jon Sandvik har intervjuet Michael Gylling Nielsen fra Greenpeace.

SIDE 25

FILOSOFI

— En kunnskapssosiologi som sier at «virkeligheten» er det folk tror, beskytter borgerskapet ved å beskytte dets falske verdensbilde i stedet for å avsløre det. Kjersti Ericsson har tatt et oppgjør med sosiologene Berger og Luckmann.

SIDE 45

ØKOLOGI

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes kommunistparti
(marxist-leninistene)

Nr. 3 — 1988 — 17.årg.
ABONNEMENT: 180 kr pr. år.

Bestill fra:
Røde Fane,
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5
Postgiro nr. 2 20 84 78
Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen

Trykt hos A/S Reprografisk
industri

TEORI OG KRISE

Spådommene om framtida har nok ikke fått sin endelige sluttstrek med Jon Ivar Elstads artikkel i dette nummeret av Røde Fane. Noen år tilbake var visjoner av Alvin Tofflers type svært populære. Toffler forlenget tendensene i den teknologiske utviklingen inn i en framtidig lykkeverden. Sist høst skrev noen norske sosiologer boka «Scenarier år 2000». Også det prosjektet var preget av en mekanisk forlengelse av utviklingstendenser i dagens samfunn.

■ ■ Det nye hos Elstad er kanskje først og fremst hans dialektiske perspektiv. Han understreker klassemotsigelsene og det motsigelsesfulle i samfunnsutviklinga. Dette perspektivet kan også legges på utviklinga av de antikapitalistiske bevegelsene. På den ene sida er disse bevegelsene preget av spontanisme; protester fra dag til dag, oppstykket av lange perioder med apati. På den andre side er kime- ne til løsninger svært idealistiske; drømmeslott konstruert fra enkle generaliseringer av egen svært avgrensede virkelighet.

■ ■ Det finnes også en annen parallell mellom samfunnsutviklinga og utviklinga av de samfunnskritiske bevegelsene. Så lenge de «Fordistiske» produksjonsforholdene kunne legge grunnlaget for en stadig produktivitetsøkning gjennom femti og seksti-åra, var også framtidsoptimismen stor hos de sosialdemokratiske og de revolusjonære venstregruppene i vesten. Venstregruppene fanatiske variant av den sosialdemokratiske drømmen om å «produsere seg inn i sosialismen», fikk sin smule suksess på samme måte som fanatiske religiøse bevegelser alltid har trukket folk vekk fra den mere anstendige og stuereine religionen.

■ ■ Nå har kapitalismen vært inne i en generell kri-

se i femten år. Den ujevne utviklinga mellom de kapitalistiske gruppene har gjort at det tidligere så vellykkede systemet med utvidete kreditter ikke fungerer lenger. Kapitalistene stoler ikke på hverandre, nå er det alles kamp mot alle. Dette preger også venstregruppene, som i mangt følger den samme «enhver er sin egen lykkes smed» ideologi.

■ ■ Samtidig ville det være helt feil å si at den politiske utviklinga var en rein avspeiling av den samfunnmessige utviklinga. De undertrykte klassene

kan og vil utvikle en teori og strategi som svarer til deres felles langsiktige interesser. Det heter hos Marx at «krise vil si at borgerskapet er på offensiven». Men hvor mange milliarder skal brukes på shoppingssenter, hvor mange milliarder skal knipes fra folks lønningsposer og fra de samfunnmessige fellesgodene før folk skjønner at det som er godt for forretningsstanden ikke er godt for folket?

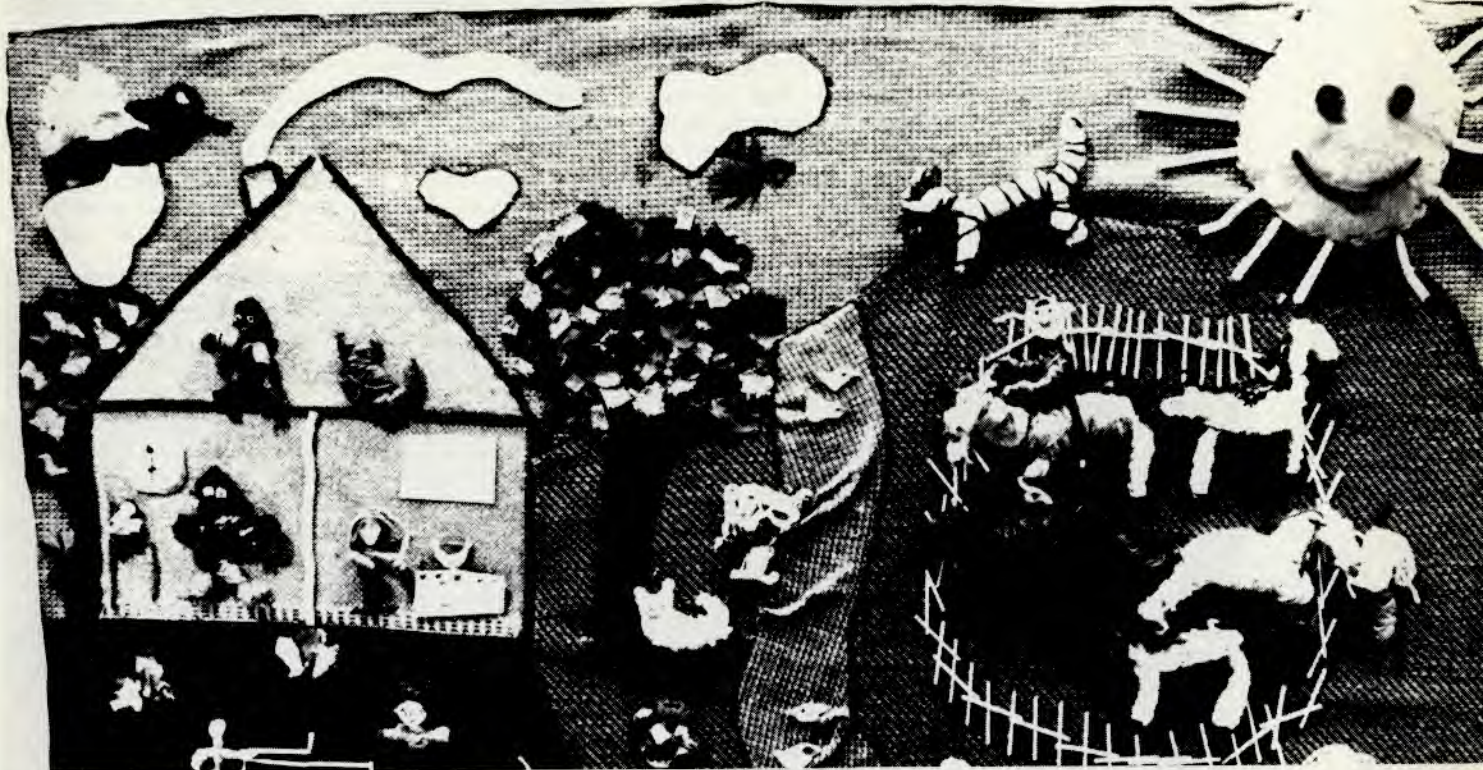
■ ■ Svaret er at det ikke finnes grenser. Borgerskapet kan drukne i champagne, mens folket må spise av søppelfyllingene uten at kapitalismen avsløres — dersom ikke progressive ser at utviklingen av teori er en helt særegen oppgave som ikke løses

spontant. Før den politiske enheten i opprørene mot kapitalismen kan virkeliggjøres må det skapes en teoretisk enhet.

■ ■ Dette sier noe om AKP's eksistensberettigelse, men det sier enda mer om Røde Fanes eksistensberettigelse. Vi skal ikke aksjonere eller organisere, vi skal bare analysere. Til det trenger vi din støtte. Les Røde Fane, diskuter det og skaff oss en abonnent til! «Det finnes ingen kongsvei til visdom» sa Marx — bare grundige studier duger, og det kan vi hjelpe deg med.

REVOLUSJON ÅR 2000!

Av Jon Ivar Elstad

Noen mente det var 40 000, andre over 100 000. I alle fall var det en enorm menneskemengde som samlet seg i strøket rundt Jernbanetorget, mest yngre, mest kvinner, men ellers en blandet forsamling. I mengden steg ropet: «Til regjeringsbygget!» Langsomt seg folk i den retninga, der det var færre politi og gardesoldater enn ventet.

Politiets høyttalere beordret mengden å stoppe. Men de forreste kunne ikke, for de bak trengte på. Kapteinen for gardesoldatene vaklet. For sent brølte han ordrer om å skyte. Det hørtesskudd, noen falt. Mengden var så nær at de blandet seg opp i soldatlinjene, i kaoset sloss de om geværene.

En halvtime seinere var bygningen i opprørernes kon-

troll. Nå gikk en ny demonstrasjon mot Stortinget. Noen skudd ble løsnet av nervøse politifolk. Men den massive mengden toget fram, og politiet trakk seg tilbake. Noen hundre trampet inn i bygningen, mens de ropte taktfast et nesten meningsløst slagord: «Komedien er slutt! Komedien er slutt!» De fant ingen Stortingsrepresentanter. Seinere fikk man vite at de hadde gått i skjul bak tjukke ståldører i Stortingsgarasjen som var blitt bygd vel 10 år tidligere.

Ut på ettermiddagen 4. april 2001 var de fleste byene i opprørernes hender. Røde og grønne flagg valet fra mange bygninger. Utover kvelden så en karnevalsscener i bygatene. Men kampen om makta var ikke forbi, i virkeligheten hadde den knapt begynt. Ryktene svirret om at amerikanske soldater landet på Rygge, at brigaden i Nord-Norge var på vei i tanks, at det lå skjult 2000 politifolk i Politihuset som forberedte et motattakk.

REVOLUSJON ÅR 2000

MAKT- OVERTAKELSEN

Det spontane opprør?

Tilsynelatende handlet mengden spontant. Sjølsagt vrimlet det av personlige initiativer og bizarre påfunn, som alltid i kaotiske situasjoner. Det som skjedde var imidlertid først og fremst dristig, ikke spontant. Samtidig med de enorme demonstrasjonene i Oslo, Bergen, Trondheim, Tromsø, Kristiansand, Stavanger og Skien, ble HV-lagre tømt, og væpna avdelinger stampet fram blant streikende og permitterte arbeidere, studenter og deserterte soldater. Mange yngre kvinner var også med. I ly av demonstrasjonene i Oslo ble Kringkastingshuset,

Televerket, Rådhuset, Norges Bank, Sentralbanestasjonen og Fornebo besatt. Utover landet skjedde det samme med sentrale bygninger og kommunikasjonsentre.

Forløpet var planlagt og iverksatt av en stab, nedsatt av en større konferanse vi skal høre om siden. Opprøret kom som resultat av flere måneders hektiske kamper, og et 10-år med økende desperasjon blant folk flest. Den sittende regjeringa hadde prøvd flere heller krakilske utspill for å hankses med situasjonen. Det siste vedtaket om å utsette Stortingsvalget på grunn av «den uoversiktlige situasjonen nasjonalt og internasjonalt, som gjør en meningsfull og ansvarlig valgkamp umulig» mobiliserte nye hundretusener av motstandere. Likevel ble et moderat antall politi og militærstyrker satt inn i Oslo sentrum da demonstrasjonen var tillyst, blant annet som en følge av protestene etter politidrapene på demonstranter noen dager tidligere. Regjeringa kjente til rykter og etterretningsrapporter om oppstand, men oppfattet likevel ikke

Høsten 1987 kom boka «Scenarier år 2000», noen framtidsbilder for Norge, skrevet av samfunnsvitere på oppdrag av statlige organer og kapitalistiske storkonserner. Boka hadde framfor alt to kjennetegn: Den var blind for klassemotsigelser og klassekamper, og for det andre kunne den ikke å forestille seg noe annet enn en videreutvikling av det kapitalistiske Norge.

Tross bokas kvasi-vitenskapelige framtoning (som også inneholdt interessant informasjon) må den derfor først og fremst bli sett på som et politisk manifest for borgerskapet og det kapitalistiske Norge foran 90-åra. Derfor avviser vi boka. Men den illustrerte likevel en mangel i den revolusjonære bevegelsen: Hvordan er våre sosialistiske scenarier?

Det følgende er et slikt forsøk. Jeg konstruerer et hendelsesforløp som starter med den nåværende situasjonen, og lar AKP(m-l) og en revolusjonær bevegelse spille en avgjørende rolle. Jeg har forsøkt å gi et bilde av hvordan ei revolusjonær krise kunne utvikle seg, hvordan en revolusjonær allianse kunne oppstå, og hva slags situasjon den ville stå i. Innvendinger er nærliggende: Undervurderes partiet? Blir klassemotsigelsene idyllisert? Blir kvinnekampens rolle gjort for liten? Og er det hele håpløst usannsynlig?

Mitt formål har ikke vært å skrive noe «programmatisk» som strengt holder seg til etablerte teorier eller skjemaer. Et poeng er rett og slett å fremme en åpenhet for at framtida vil bringe overraskende situasjoner og uventede konstellasjoner, som det kommunistiske partiet må analysere konkret.

Jeg har prøvd å framstille noe som ligger innafor mulighetenes grenser. Men denne artikkelen er naturligvis ingen spådom. Naturligvis vil det ikke gå slik. Ingen veit nok til å si sikkert hva framtida vil bringe, og det fins neppe noen som har sånn flaks at de forutser framtida på rein slump. Men om en kaller dette usannsynlig bør en huske på at historias forløp avviker likeså ofte fra det «mest sannsynlige» som tipperesultatene fra de såkalte eksperttips.

Hva skal vi med et slikt sosialistisk scenario? Det bør i hvert fall ikke bli brukt til å trekke dyna over hodet for å drømme uforpliktende og lettvinde drømmer. Det er på to andre måter det kan ha verdi: For det første ved at vi ser den daglige, kanskje slitsomme og ikke alltid tilfredsstillende politiske virksomhet som et av de ledd som skaper framtida. Og for det andre: At vi blir mer bevisst de strategiske (altså: sosialistiske!) perspektivene som kan finnes i samtidas motsigelser og kamper. ■

REVOLUSJON ÅR 2000

alvoret. Det var en fatal bommert, som ettertida skulle vise.

Noen politiske og militære forutsetninger

Først etter noen uker kunne en konstatere at det faktisk fungerte en ny regjering, Sentralutvalget, som det offisielt het.

At Sentralutvalget greidde seg innledningsvis, at det var i stand til å overleve og etablere seg som en sentral autoritet, forbløffet mange. Det skyldtes dels at det var basert på organer som allerede hadde stor oppslutning i befolkninga. Det skyldtes også sammenbruddet for det gamle regimet. Regjeringa var isolert, uten autoritet. Stortinget var splitta i flere fraksjoner enn noen sinne. Den herskende klasse regimet baserte seg på, var splitta og pessimistisk. Den hadde mistet tiltroen til regjeringa, akkurat som de militære styrkene manglet respekt for den, og det store flertallet av de statlige ansatte var i politisk opprør mot den. Regjeringa etablerte seg på Elverum i et fåfengt håp om å profitere på assosiasjonene dette stedet hadde fra april dagene 1940. Derfra ble det sendt ut patetiske proklamasjoner, før den forsvant til Sverige.

Den vellykte maktovertakelsen hadde dessuten framfor alt en militær side, som bare summarisk skal behandles her. Den besto i en lynsnar danning av væpna styrker, og av splittelse og forvirring i det voldsapparatet den tidligere regjeringa baserte seg på. De vernepliktige deserterte i stort monn, bare offiserene var igjen godt væpna, men fåtallige, som en følge av krisa i de offentlige finanser det siste tiåret.

Diplomati og besluttsomhet nøytraliserte dem. Verre var det med reserveoffiserene som prøvde å samle seg, men de ble pågrepet. Den verste prøven var imidlertid HV-styrkene, med basis i Bærum, som snart ble forsterket av kontrarevolusjonære fra hele landet. Her ble en sterk militær enhet etablert, som erobret Fornebo, og prøvde et framstøt i pansrede kjøretøyer mot Oslo, der de ble stoppet av barrikader av sporveisbusser og lastebiler.

Etter fire uker var den militære situasjonen noenlunde stabil. Det skyldtes blant annet at den væpna oppøssingen ikke visste hva den skulle samle seg om. Våpenstillstand ble inngått, Bærums-HV stoppet fiendtlighetene mot å beholde endel våpen, og mot vage løfter om at ingen privateiendommer skulle bli ekspropriert.

Men hendingene kunne neppe ha funnet sted, uten i en ekstremt gunstig utenrikspolitisk situasjon. EFhæren, dominert av Vest-Tyskland, hadde låst 200 000 soldater i Belgia. Den engelske hæren var i realiteten en okkupasjonsmakt i Nord-England og Skottland. I USA raste bitre innenrikspolitiske strider om de amerikanske tropene skulle bli trukket ut av Mexico eller ikke. En ny intervensjon i en avkrok i Europa var vanskelig. Presidenten mente at den heller ikke var påkrevet ettersom

Sovjet på sin side var blitt mere innadvendt gjennom 90-åra.

Under slike omstendigheter kunne et maktskifte unngå umiddelbar militær intervensjon. Veien var likevel ikke strak framover. Og den hadde heller ikke vært strak fram til dette tidspunktet.

SAMFUNNS- ØKONOMIENS KRISE

Samfunnets krise, som tilslutt førte til disse bemerkelsesverdige hendingene, stammet egentlig fra midten av 1970-åra da verdenskapitalismens langvarige oppgangstid ble avløst av en like langvarig stagnasjon. De økonomiske krisene som fulgte inntraff samtidig med likeså markante politiske og sosiale kriser. Dette sammenfallet var mer enn det gamle samfunnet kunne bære. En lang serie hendinger i 1990-åra, som hver for seg ikke var avgjørende, summerte seg opp i desperasjon og dristighet hos store grupper i begynnelsen av det nye årtusenet, og i pessimisme og svartsyn hos overklassen.

Ti år med lønnsstopp skapte den ene sosiale krisen etter den andre.

REVOLUSJON ÅR 2000

Industrien 1988-1999 (årlige gjennomsnitt)

	88-91	92-95	96-99
Investeringer, mill.kr. *	10700	11800	9700
Årsverk **	315000	296000	260000

*Fast realkapital, målt i 1986-kroner. Tilsvarende investeringer var omkring 14000 millioner i gjennomsnitt i perioden 1984-87

**1986: 340000

I det følgende skal vi først og fremst vise noen trekk av den økonomiske og politiske utviklinga, mens den sosiale krisa fraflyttinga, de enslige kvinnelige forsørgeres kår, bolignøden, den økende kriminaliteten, samboerforhold som ble tvungne av økonomisk nød, de nedverdiggende forholda for arbeidsløse, ungdommens knuste forventninger ikke blir behandla.

Krise som industriland

Å fastslå grunnene til Norges nedgang som kapitalistisk industrinasjon er sjølsagt ytterst omfattende. Framfor alt lå sammentrekninga av verdenshandelen til grunn. Etter børskrakket høsten 1987 fulgte en generell konjunkturedgang fra høsten 1988. I 1992 var det små tendenser til oppgang, som imidlertid ikke varte lenge. Prisene på viktige norske eksportvarer, som olje, aluminium, ferrolegeringer og (i mindre grad) treforedlingsprodukter hadde en fallende tendens. Under disse vilkåra var det sjølsagt vanskelig å ekspandere i eksportindustrien. De fåtallige monopolkonsernene som sto for hoveddelen av eksporten (Statoil og de andre oljeselskapene, Hydro, Elkem, Norske Skog osv.) fikk betydelige problemer. De siste feltene Statoil åpnet, var faktisk tapsbringende. Rederne fortsatte å flagge ut, på tross av NIS. Inntekter fra fiskerieksperten sank betydelig, ikke

Bærum HV gjorde en stund motstand mot revolusjonen, men ble nøytralisert.

på grunn av prisfall men på grunn av produksjonsnedgangen som skyldtes rovfisket i 80åra. Problemene i eksportindustrien ble ikke kompensert med utvikling av den innenlandske industrien, og kuppinnmeldinga i EF etter valget i 1993 bidro heller ikke positivt, heller omvendt, som vi skal se.

«15 nye Norsk Data innen år 2000?»

«Vi trenger 10 15 nye bedrifter som Norsk Data innen år 2000,» var en parole reist av deler av borgerskapet. Skjebnen til Norsk Data illustrerte sammenbruddet for dette håpet. Norsk Datas suksess i 80-åra viste tilsynelatende at norsk kapitalisme kunne hevde seg i en høyteknologi-bransje. Men den skjerpete internasjonale konkurransen i 90-åra presset Norsk Data. Den teknologiske nyskapinga i bedriften var ikke tilstrekkelig til å overvinne ulempene med et lite hjemmemarked og manglende ressurser. I 1995 ble Norsk Data oppslukt av Siemens, antallet ansatte halvert, og de mest levedyktige av Norsk Datas produkter overført til produksjon og videreutvikling ved de store sentrale anleggene til Siemens på kontinentet.

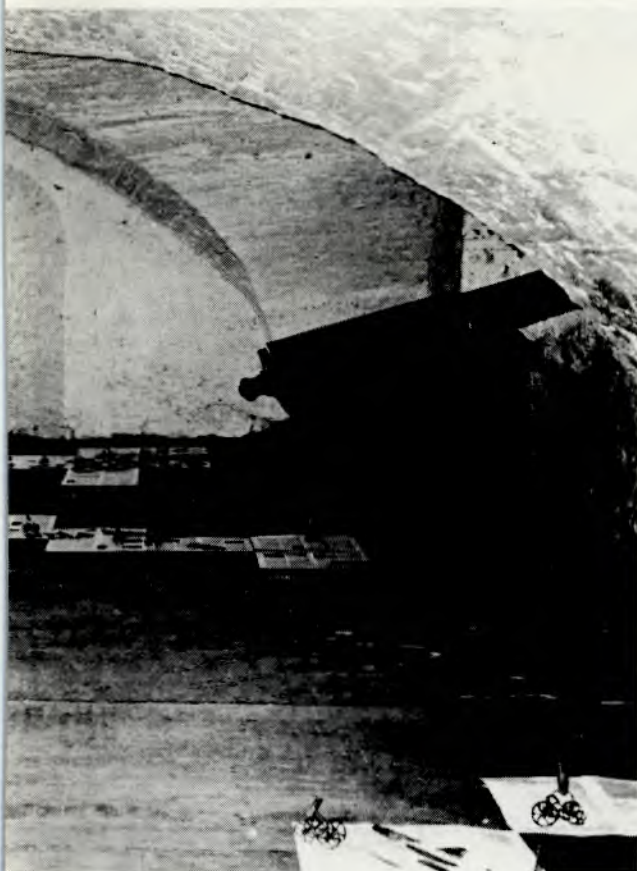
Den økonomiske politikken

Verdenskonjunkturerne var utvilsomt av stor betydning. De var imidlertid utenfor kontrollen til den herskende klassen. Men også de faktorene som staten kunne påvirke, ga sterke impulser til vanskene for de kapitalistiske bedriftene, heller enn det motsatte. Mulighetene til separat norsk økonomisk politikk ble også sterkt innskrenka etter EF-medlemskapet.

De skiftende regjeringene, som hele tida var mindretallsregjeringer uten særlig varighet, var låst inne i motsigelser som de mangelfullt forsto, og heller ikke var i stand til å gjøre noe med om de hadde forstått dem.

De sentrale økonomiske problemer ble ansett å være kostnadsnivået i norske bedrifter og driftsbalansen overfor utlandet. Et økende underskudd på driftsbalan-

REVOLUSJON ÅR 2000

sen «lå på lur»: Eksporten ble svekka, mens importen var høy og måtte være det, fordi det ikke ble produsert de industrivarer en trengte i Norge verken til forbruk eller produksjonsmidler. Svaret de skiftende regjeringer hadde var enkelt nok: Å prøve å styrke vareeksporten gjennom å begrense eksportindustriens kostnader, og samtidig å bedre driftsbalansen ved å svekke importen.

Kostnadsveksten for industrien hadde mange årsaker. En av dem var nominelle lønnsøkninger. Men samlet var alt det andre av større betydning: Byråkratisering av konsernene (oppsvulming av salgsavdelinger, markedsføring, sjefsikt osv. i forhold til produktive arbeidere), sterk økning av bedriftenes utgifter til tjenester (konsulenter, design, reklame), økende realrente, økte offentlige avgifter, krav om økte eierinntekter, enkelte miljøtiltak, og prisøkning på eksportindustriens innsatsvarer (bauxitt til aluminiumsindustrien, komponenter til Norsk Data osv.).

Det var derfor lett å fastslå at begrensning av de nominelle lønnsøkningene bare var en liten faktor i eksportindustriens kostnader, noe nær sagt alle visste, også de politikere, industri og LO-ledere, og journalister som drev den mest banale vulgærpropagandaen. Men den

økonomiske politikken ble likevel ensidig innrettet på å kontrollere og styre lønningene.

Hvorfor? Fordi dette var det eneste feltet der det politiske apparatet mente det hadde realistiske muligheter for å styre noe. Liberaliseringen av kredittpolitikken som særlig skjøt fart på 80-tallet, og Norges Banks motstand, hindret rentenedgang av betydning. Fra de kapitalistiske bedriftene kom det bare svak motstand mot rentenivået. Sjøl om industrien isolert sett var interessert i lavere renter, var industrien dominert av finansgrupper som også opererte på utlånsmarkedene.

Regjeringa kunne ikke gripe direkte inn til fordel for industriens konkurransevilkår, ved f.eks. tollbarrierer eller subsidier. Bindinga til verdenskapitalismen, og først forberedelsene til EF-medlemsskapet, deretter selve medlemsskapet, hindret det.

«Omstilling» og «internasjonalisering»

Det er likevel ikke helt fair å si at den økonomiske politikken bare gikk ut på lønnsbegrensninger. Omstillingsprogrammet 1990-1993 satset på å utdanne entreprenører, stimulere til nyetableringer, og utvikle nye produkter. Store offentlige beløp ble satset, til fortrenghet for blant annet midler til helse- og sosialsektoren. Det resulterte i offentlige reklamekampanjer, vekst i teknisk forskning og utdanning, en hær av konsulentfirmaer, konferanser, høyfjellsseminarer m.m. Men få bedrifter var resultatet, og som det syrlig ble bemerket, ser det ut til at programmet først og fremst utløste energi og oppfinnsomhet i å tilegne seg offentlige midler.

I løpet av 1980-åra hadde regjeringene gjennomført betydelige kampanjer for «internasjonalisering». Tanken var (naivt nok) at økte muligheter for norske utenlandsinvesteringer skulle gi større overskudd til norske bedrifter, som igjen skulle styrke utbygginga av arbeidsplasser i Norge. Konsekvensene var imidlertid en statsstøttet utflagging av norsk kapital. Rederne forsvant, de store konsernene som Hydro, Aker-Norcem og Orkla-Borregaard, ja til og med Norske Skog flyttet steg for steg aktiviteten sin ut av landet. Allerede i perioden 1990-1993 var disse bedriftenes investeringer i EF-området over 3 ganger større enn investeringene i Norge. Og motsatt av hva en trodde, skjøt kapitaleksporten fart etter EF-medlemsskapet.

Lønnslov, arbeidsløshet, og reallønnsnedgang

Lønnsloven fra 1988 ble gjort til en permanent fullmaktslov. Dette brøt med internasjonale avtaler Norge hadde sluttet seg til, og i 1992 suspenderte ILO det norske medlemsskapet fordi lønnstakernes forhandlingsrett de facto var fjernet. (Lønnsloven var faktisk en av de få særordningene innafor EF som Norge fikk gjennomslag for.)

Lønnsoppgjørene sto derfor under streng statlig kon-

REVOLUSJON ÅR 2000

Arbeidsløshet, prisstigning, nominelle lønnsøkninger og reallønn 1989-1999

År	Arbeids- løshet *	Pris- stigning	Nominell lønns- økning**	Indeks for real- lønn***
1989	74000	6%	2%	96
1990	88000	4%	2%	94
1991	110000	5%	4%	93
1992	131000	6%	6%	93
1993	140000	4%	3%	92
1994	160000	3%	1%	90
1995	180000	4%	2%	88
1996	176000	3%	3%	88
1997	201000	5%	1%	85
1998	239000	4%	2%	83
1999	199000	6%	1%	79

* Registrert ved utgangen av året.

** Gjelder gjennomsnitt for arbeidere og funksjonærer i privat sektor, og statlige og kommunalt ansatte. De fleste lønnstakergrupper hadde en forholdsvis lik lønnsutvikling i perioden, for høyere stillinger var reallønnsfallet betydelig mindre. Skattetrykket var stabilt (med en svak tendens til stigning pga. inflasjonen), slik at indeksen for realdisponibel inntekt var i 1999 et par prosentpoeng lavere enn reallønna.

*** 1988=100

troll, og lovbestemmelsene ble trukket fram om ikke den høye arbeidsledigheten i seg sjøl var tilstrekkelig til å tvinge fram minimale tillegg. Hvert lønnsoppgjør var ledsaget av bitre strider, misnøyen økte, men antallet streiker sank likevel. Både i 1992 og 1995 (fra 1992 ble det treårige avtaleperioder) var det kortvarige landsomfattende streiker.

Politikken overfor arbeiderklassen og lønnstakerne hadde andre sider: Fagorganisering ble ikke hindret, men bøtelegging og kollektiv avskjed ble brukt i flere «ulovlige» lønnskamper. Samtidig ble arbeidsløshetsstrygden satt ned, dels for å minske de statlige utgiftene da arbeidsløsheten økte, dels for å tvinge folk til å ta seg arbeid uansett lønn. Nye permitteringsregler fra 1994 ga bedrifter rett til å permittere inntil 1 måned hvert år, uten lønn eller arbeidsledighetsstrygd. Fra 1998 kunne også stat og kommune benytte seg av ordningen.

Ringvirkninger av industrikrise og reallønnsnedgang

For handelen, persontrafikken, reiselivsbransjen, restaurantbransjen m.m. utløste arbeidsløsheten og reallønnsnedgangen en betydelig omsetningssvikt, med

påfølgende driftsinnskrenkninger og oppsigelser. Men forbruket gikk ikke spesielt ned for importerte varer, og handelsbalansen ble lite bedret av konsumnedgangen.

De offentlige budsjetter ble betydelige strammere, fordi inntekter fra olje, moms og inntektsskatt sank.

Jordbrukskrise

Bare de største gardsbruka med gunstig plassering greidde seg godt i 1990-åra. Nær 7000 gardsbruk kom på tvangsauksjon. Ei regjering der SP og SV deltok fikk gjennomført at Landbruksdepartementet skulle kjøpe opp gardene og leie dem ut til de tidligere brukerne mot lav forpaktningssavgift. Ved styrt avsetning til «gjenkjøpsfond» skulle brukerne få tilbake bruka. I realiteten var dette ei gjenoppliving av leilendingsvesenet fra middelalderen ikke med kongen eller kirka som jordeier, men med departementet! Smågardsbruket krevde en enorm innsats for å være levedyktig, og «departementsbøndene» mangla incentiver for slik innsats når de innså at det var umulig å tjene nok til å fylle «gjenkjøpsfondet». Etterhvert ble nesten tusen forpaktningsskontrakter sagt opp på grunn av «vanskjøtsel».

REVOLUSJON ÅR 2000

Økte ressurser til helse- og sosialsektoren (særlig eldreomsorgen), som det faktisk var politisk enighet om, var i praksis umulig. Samlet årsverkforbruk i det offentlige var i 1999 ikke større enn det hadde vært i 1988. Men det offentlige tilbudet var etter alt å dømme dårligere, f.eks. i eldreomsorgen, fordi et svakt økt tilbud skulle dekke langt flere eldre (i perioden 1988-2000 økte ikke det totale antallet eldre så mye, men antallet over 80 år økte sterkt).

Kommunene, som hadde nesten alt ansvar for velferdsordninger, ble sterkest rammet av inntektssvikten. I mange tilfelle ble kommuneansatte sagt opp eller permittert. Fra 1991-1998 ble 40 kommunehus solgt, og kommuneadministrasjonen flytta inn i nedlagte skoler.

Den offentlige finanskrisa forsterket også den gradvise tilstramminga av jordbruksoverføringene, som var en del av tilpasninga til EF. Tallet på bruk i drift sank stadig, antallet var i underkant av 100 000 i 1988, 84 000 i 1995 og 74 000 i 1999. Betydelig færre levde bare av gardsinntektene.

TREKK AV DEN POLITISKE UTVIKLINGA

90-åra var karakterisert av økende uro og mistro, og av mange tegn på hva politiske kommentatorer kaller legitimitetskrise, særlig blant arbeidere og vanlige lønns-takere (og spesielt blant de kvinnelige og lavtlønte arbeiderne). Men denne uroen og «respektløsheten» (som den ble kalt av mange) gjaldt også andre sjikt. Sjølt blant de bedrestilte og de med solide posisjoner, kunne en spore framtidsfrykt og en nagende tvil på systemets evne til å løse de samfunnsmessige problemene.

«Aksjonenes tiår» ble 90-åra også kalt noen la til «de mislykte», for tapene var mange. Monopolkonsernene «herjet» landet, og mange lokalsamfunn bukket under når nøkkelbedriftene forsvant, ofte etter innbitte kamper fra hele lokalsamfunnet. Økologiaktivismen nådde høyder større enn noensinne, mens aborttattentatene for-ente kvinnebevegelsen.

Økologibevegelsene

Industriutslippene, vannforsuringa, skogsdøden, det svarte havet, de faretruende sprekkene i ozonlaget som ble oppdaget over Nord-Norge fra 1994, m.m., førte til et stort oppsving i miljøbevegelsen. De eksisterende bevegelsene vokste, og nye ble dannet. Karakteristisk for dem var at de i utgangspunktet definerte seg som «uten-ompolitiske», som drev direkte aksjoner, press på Stortinget, aksjoner mot bedrifter, osv. I perioden fram mot årtusenskiftet vant de endel konkrete enkeltseire. Men forurensningsplagene og miljøskadene ble betydelig verre. Det ble markert på en tragisk måte da en oppdaget alvorlige skader hos barn som vokste opp i bymiljøer utsatt for kombinasjonen av trafikkforurensning og industriutslipp.

«Sekundaene»

De såkalte «sekundaene» oppsto i 1991. Dette var en hemmelig organisasjon som sloss for bedre kvinnelønninger. Det merkelige navnet oppsto da det glapp ut av en varehusleder i et TV-program at kvinnene var dårlig betalt fordi de «jo er sekunda arbeidskraft». Snart etter dukket det opp plakater undertegnet «Sekundaene», og varehus og butikk-kjeder fikk overmalte vinduer med slagord av typen «Sekunda betaling, sekunda varer!» o.l. Trusler om vindusknusing, sabotasje mot varene, og trakassering av kundene forekom, og en lørdag fikk flere hundre biler parkert ved et varehus i Trondheim punktert dekkene. Om organisasjonen visste man lite, bortsett fra at bare kvinner og jenter kunne være med. Avisene trodde AKP(m-l) sto bak, og faktum er at mange kvinnelige AKP-ere deltok. Seinere viste det seg at lederen var en middelaldrende kvinne, tidligere AP-medlem og leder for Bergen Handel&Kontor. Aksjonene oppnådde enkelte lønnsplagslag, men viktigere var at de ga støtet til en langt høyere politisk bevissthet blant kvinnene i varehandelen, og til en betydelig økning av fagorganiseringa.

REVOLUSJON ÅR 2000

Økologibevegelsen organisatorisk/politisk

I 1996 gikk de ulike miljøorganisasjonene sammen i en paraplyorganisasjon, Miljøbevegelsens Landsorganisasjon (snart kalt MLO). Faktisk var dette en slags parallell til fagbevegelsens LO, med kongress hvert 2. år, der utsendinger fra de forskjellige bevegelsene møtte, etter valg på grunnplanet. Danninga av denne landssammenslutninga som samla så mange aktivister var et viktig steg i utviklinga av den breie revolusjonære bevegelsen som begynte å danne seg på slutten av århundret. MLO hadde mange typer medlemmer, men ble fra starten av dominert av anti-kapitalister. De erklærte at en økologisk planøkonomi var en nødvendighet, og dermed kom de i flere prinsipielle spørsmål til samme standpunkt som kommunister og sosialister.

De borgerlige partiene, valgene, og regjeringene

1990-åra forandret partisystemet sterkt. Splittelsen i AP mellom ledelse og medlemmer, og mellom hele organisasjonen og velgerne, var tydelig. «Lojalistene» (som de ble kalt av en kommentator) brøyt ut og dannet «Demokratisk sosialistparti», med særlig tilslutning blant faglige tillitsvalgte. Dette bidro til at AP mistet kontrollen over en lang rekke fagforeninger og Samorganisasjoner, noe som igjen var av strategisk betydning for de kommende begivenhetene. Likevel kontrollerte AP LO-ledelsen og de fleste forbundsledelsene, fordi valgsystemet var konstruert slik at opposisjonen i praksis ikke kunne vinne fram.

Frp vokste ved valget i 1989, og var i en periode i regjeringa. Samtidig økte de indre motsigelsene, særlig mellom den rasistiske fløya og kjernen av nyliberalister. Under den gamle partiformannen holdt fraksjonene sammen, siden tilbøyeligheten til underdanighet overfor autoritære ledere innafor denne typen partier stagget konfliktene. Men da han forsvant startet stridighetene, mellom rasistene og liberalistene, Oslo-jappene og distrikt-Frp, EF-tilhengerne og motstanderne. Splittelsen i 1995 førte til to nye partier, Partiet for nasjonalt framskritt og Fremskrittliberalistene. Oppslutningen fra de yngre om de to nye partiene sank i siste halvdel av 90-åra.

Valgdeltakelsen gikk ned, de fleste partiene mistet medlemmer, spesielt fra midten av 90-åra. Den partipolitiske delen av det politiske liv kom i vanry, og den politiske energien hos folk flest gikk i andre kanaler enn gjennom partiene.

Den revolusjonære politiske organisasjonen

Utviklinga banet likevel ikke umiddelbart veien for nye partier. «De grønne» ble omsider etablert i 1992, men fikk mindre oppslutning enn i andre land. AKPs medlemstall stagnerte ikke lenger, men økte gradvis, tross et utbrudd i 1989 og og ett i 1991. Utbryterne danna egne kortlivete organisasjoner, og mot slutten av 1990-åra var

mange av utbryterne medlem av AKP(m-l) igjen. AKP-organisasjonen var seig, med stor politisk evne, og fasttømra, og fikk i begynnelsen av 1990-åra relativt sterke ungdomsorganisasjoner som igjen ble dominerende ved flere utdanningsinstitusjoner. Klassekampen nådde 11000 i opplag i 1992, 22 000 i 1998. Ved valget i 1993 fikk RV en Stortingsrepresentant, gjenvalgt i 1997. Men fortsatt var AKP en liten organisasjon ved årtusenskiftet, og hadde enda ikke oppnådd mer enn 5% ved valg.

Nedbrytinga av tilliten til sosialdemokratiet

Gjennom 90-åra fikk Arbeiderpartiet fortsatt mange hundre tusen stemmer. En treffende karakteristikkk var likevel at «det kontrollerte apparatene, men hadde mistet arbeidernes hjerter». Mistilliten rammet imidlertid ikke bare AP, men også andre partier som var en del av «det sosialdemokratiske Norge». Grunnene var flere. Lønnsoppgjørene, der AP allierte partier angrep levestandarden, var ett element. I samme lei virket de mange bedriftsnedleggelsene, som særlig rammet statsbedriftene i slutten av 1980-åra, og som oftest ble iverksatt av AP-regjeringer. Et stemningsskifte fulgte den endelige nedlegginga av Jernverket og Koksverket i Rana, drevet igjennom av Stortingspartiene våren 1990, med løfter om nye arbeidsplasser. Stor bitterhet ble utløst da regjeringa lot seg presse av Elkem og Hydro og droppet planene om ny aluminiumsindustri i Rana.

Mistillit ble også skapt av det som ble kalt nedbygginga av velferdsstaten. Den var i virkeligheten slett ikke så drastisk som det ofte ble framstilt. Men den rammet enkelt svakstilte grupper sterkt.

Partiene dreidde mot høyre. En årsak var frykten for Frp. De etablerte politikerne trodde at Frp først og fremst fikk økt tilslutning for sine reaksjonære standpunkter, men overså at Frp også i noen år profiterte på uklare protester mot de gamle partienes egne reaksjonære sider. AP og H forsterket sin folkefiendtlige profil, fordi de beholdt sin «egen» reaksjonære politikk (lønnslov, arbeidsløshet, byråkrati, EF osv.) og samtidig kopierte de verste delene av Frps program (velferdsstaten, fremmedpolitikken m.m.).

Individualismen og den nye solidariteten

Få var i tvil om at en sterk individualisme var en arv fra 80-åra. «Jobbetida» (som perioden 1983-87 ble kalt) og «jappestilen» påvirket de fleste. Men disse strømningene møtte etterhvert «veggen». Den individuelle veien ble humpete ja, det var en blindvei, som mange bevisst eller ubevisst begynte å erkjenne. Folk så og si søkte sammen. Det skjedde en gjenoppliving av kollektiviteten, av det som var felles, av troen på at «splitta er vi ingenting, samla er vi alt». Det uttrykte seg på mange måter: Motstand mot eliteidretten som reiste seg utover 1990-åra, den nyoppblussede kampen mot karakterene i skolen, dugnadene som ble en slags ny stil mot midten av

REVOLUSJON ÅR 2000

Storingsvalget og regjeringene

	1985	1989	1993	1997
Arbeiderpartiet	41%	32%	22%	17%
Demokratisk Sosialistparti	-	-	6%	11%
Høyre	30%	28%	23%	23%
Fremskrittspartiet	4%	14%	20%	-
Nasjonalt Framskritt	-	-	-	8%
Fremskrittliberalistene	-	-	-	11%
Senterpartiet	7%	6%	4%	4%
Kristelig Folkeparti	8%	9%	10%	9%
Sosialistisk Venstreparti	6%	6%	6%	6%
Rød Valgallianse	1%*	2%	4%	5%
Venstre	3%	2%	3%	2%
Andre (De Grønne)	0%	2%	3%	5%
Valgdeltagelse	84%	80%	73%	71%

* Egentlig 0.6%, men alle prosenter er her avrundet

Regjeringer

1981-1983 H; 1983-1986 H-Sp-Krf; 1986-1990 Ap; 1990-1992 H-Frp; 1992-1993 Krf-Sp-V; 1993-1993 Ap; 1993-1995 Frp-H; 1995-1998 Ap; 1998-2001 Ap-H

1990-åra, og ved at «en for alle, alle for en» ble et slagord i flere konflikter. Kulturforskerne begynte å snakke om en gjenoppstått solidaritet. Samtidig fikk bevisstheten om å tilhøre en klasse utnytta og i opposisjon til de herskende sjiktene en ny oppblomstring. Flere kalte seg arbeidere enn før, men også lønnstaker fikk noe av den samme klangen som arbeider tradisjonelt hadde hatt. Og kombinasjonen av kvinnebevissthet og arbeiderbevissthet viste seg å inneholde en veldig mobiliserende kraft.

Utviklinga av sosialismens teori

Av ganske stor betydning var fem store konferanser som ble holdt fra 1991 til 1997. Den første het rett og slett «Sosialismen», med rundt 1200 deltakere, AKP-ere, noen fra SV, AP og Venstre, økologiforkjempere, kvinnebevegelsen, og mange uorganiserte. Ingen enighet ble oppnådd, men noe ble sådd som viste seg i åra deretter. Konferansen diskuterte i store sesjoner sosialismen og produksjon, sosialismen og økologi, sosialismen og fagforeningene, sosialismen og kvinnekampen, og sosialis-

men og den tredje verden. Den resulterte i faggrupper som holdt sammen i flere år etterpå. Den mest kjente av disse utredet «Norsk Sosialistisk Økonomi», og besto av radikale fagforeningsfolk og en gruppe ingeniører, siviløkonomer og sosialøkonomer. I åra framover kom det en serie rapporter fra denne gruppa, som ble spredd i et opplag på flere tusen og satte mange ider i sving.

De andre konferansene gjaldt kvinnekampen, den økologiske katastrofen, og den tredje verden. Den siste var «Sosialismen oppsummert». Alle disse forberedte et grunnlag for de komene hendingene.

Den politisk-teoretiske utviklinga fikk en parallell i kulturlivet, i en trend som var sosialt bevisst, og samtidig skapte trass og optimisme. Det var ingen dominerende kulturstrømning, men ikke ubetydelig. Noe var nok sentimentalt, som musicalen om barnefamilien som måtte selge huset sitt på tvangsauksjon og bodde i en kjeller, den gikk i måneder i Oslo og rundt i landet. I romanene oppsto en ny interesse for «vanlige» folk. «AKP-litteratur» ble et skjellsord som akkurat som i 70-åra karakteriserte litteratur med nerve. En form som ble brukt

REVOLUSJON ÅR 2000

politisk var filminnslag ment for de lokale private eller kooperative TVutsendingene. Å lage teknisk avansert videofilm ble enkelt med den nye teknologien som kunne forene PC-er med enkle videokameraer.

Den herskende klasses forfall

Distansen mellom folk flest og den herskende klassen ble på mange måter tydeligere utover i 1990-åra. Det var åpenbart hvordan levestandardskrisene som ramma de fleste, ikke traff overklassen, spesielt de med høyere stillinger i staten. Etterhvert som den økonomiske krisa fortsatte, ble likevel også disse høyere sjiktene prega av en slags desperasjon. Det viste seg at det ble vanskelig å besette endel av de høye statlige stillingene. I den overklassen som var tilknyttet de private kapitalistiske bedriftene, var det en turbulent utvikling. Sjø om kapitalistene oftest gikk fri for konsekvensene av konkurser og bedriftsnedleggelse, var det ikke til å unngå at mange ble deklassert gjennom 90-åra. Det bredte seg et svartsyn i disse kapitalistiske sjiktene, som fikk næring av personlige tragedier, skandaler og økonomisk ruin. I tillegg til at mange kapitalister overførte store formuer utenlands (som ledd i internasjonaliseringa, noe som skjedd fart da EF-medlemsskapet ble gjennomført), var det også mange i disse sjiktene som prøvde å emigrere.

Statoil-skandalen

Et drama i 1993 bidro til å øke mistilliten til næringslivets mektige sjikt og til politikerne. Oljeprodusentene i engelsk og norsk sektor så med bekymring på fredsforhandlingene mellom Irak og Iran som startet i Paris. Forhandlingene ble avløst av nye krigshandlinger da en irakisk delegat skjøt Irans sjefsforhandler. De ble likevel fullført, og oljeprisene falt som ventet. Interpol's etterforskning avdekket at irakeren hadde hatt møter med to «mystiske» menn i Paris, som i sin tur hadde forbindelser med ledende ansatte i flere oljeselskaper, deriblant Statoil. På våpnet var fabriksjonsnummer og andre kjennetegn omhyggelig fjernet, likevel lot det seg påvise at denne type våpen var brukt som offisersrevolver i Norge! En pågående journalist oppdaget at det var stjålet 3 slike våpen fra en infanteriavdeling i 1971 der en av Statoils sjefer da var fenrik. Den nyvalgte RV-representanten på Stortinget krevde etterforskning, og antydte det som alle tenkte. For dette ble hun bortvist 3 uker fra Stortingets forhandlinger, i henhold til en ny regel som Stortinget innførte da RV-eren var valgt inn. Affæren ble stadig rippet opp i ettersom injuriersakene verserte i flere år i rettsalene.

KRISA KULMINERER

Store amerikanske styrker ble bundet opp i evakueringen fra Sør-Afrika.

2000-2001

FN vedtok (mot protester fra land dominert av muslimer, buddhistiske og hinduistiske tidsregninger) at inngangen til det nye årtusen skulle feires med en hyllest til freden over hele verden den 31. desember 1999. Årtusensskiftet var en fest, med tre ekstra fridager og statsorganiserte festligheter.

Hverdagen trengte seg likevel på, så å si før den siste festraketten var falt ned. År 2000 var et spesielt utenrikspolitisk år. Den økonomiske og sosiale krisa i Europa skapte store bevegelser. I Belgia hersket borgerkrigliknende tilstander, i realiteten okkuperte vest-tyske tropper flere byer og mange industristrøk. USA sendte på nyåret store tropestyrker til Mexico for å støtte regimet mot geriljaen, og bandt samtidig sin maritime kapasitet til evakuering fra Sør-Afrika.

Urolighetene svekket handelen, og de norske konsernene permitterte flere titusener høsten 2000, fulgt av store permitteringer i offentlig sektor. I januar 2001 var det 65 000 permitterte arbeidstakere, i tillegg til 195 000 «vanlige» arbeidsledige. Dette falt sammen med en rask oppbygging av en bevegelse for utmelding av EF. Denne bevegelsen var imidlertid ikke den mest sentrale opposi-

REVOLUSJON ÅR 2000

sjonen i denne tida, sjøl om det snart viste seg at den var støtta av flertallet i befolkninga.

I tillegg til uroen blant de permitterte og arbeidsløse, startet en streikebevegelse da Stortinget vedtok AP-H-regjeringas lovforslag om en lønnsøkning på 2 kroner timen, uten justeringer fram til 2004. På dette tidspunkt var gjennomsnittlig timelønn for mannlige industriarbeidere 96 kroner i timen, mens en liter melk kosta 14 kroner, et brød gjerne 30. Da regjeringa samtidig vedtok et streikeforbud, brøt store streikebevegelser ut (med hemmelige streikekomiteer til å begynne med, etterpå trådte de fram åpent). Så omfattende var disse «ulovlige» streikene at politiet snart oppga etterforskning.

Den politiske situasjonen februar 2001

Flere deler av landet var i februar 2001 nærmest lammet av generalstreiker, oftest organisert med utgangspunkt i de lokale Samorganisasjonene, som slo seg sammen med fagorganisasjonene utafor LO og dannet lokale streikeråd. Samtidig skjedde en utmelding i stort tempo fra forbundene og LO. Snart var LO sentralt uten løpende inntekter.

En konferanse ble organisert i Lillehammer i slutten

av februar, der nær 800 delegater møtte fra de lokale Samorganisasjoner, ikke alltid med de klareste mandater, men med en glød og iver som hele det forrige århundret knapt hadde sett. En oversikt over delegatene viste at 24% var fra industrien (mest arbeidere, men også endel typiske funksjonærforeninger), 9% fra bygge og anleggsbransjen, 7% fra transportbransjen, 14% fra statlig administrasjon og statlige institusjoner, 22% fra kommunal og fylkeskommunale sektorer (deriblant sykehusene, primær helse og sosialtjeneste, og skoleverket), 18% fra handel, hotell og restaurant, og resten «diverse» (studenter, soldater m.m.). 53% var kvinner. Konferansen konstituerte seg som «Landskonferansen for de faglige samorganisasjonene» (LSO). Med dette var LO og de gamle forbundene feid til side.

Hadde regjeringa slått til militært mot denne konferansen, er det mulig at det videre forløpet hadde blitt annerledes. Politiet nøydde seg med å gå mot AKPs partikontorer, og deler av den daglige ledelsen ble arrestert. Dette heller økte enn minsket innflytelsen AKP-ere hadde. Regjeringas handlingslammelse hadde også bakgrunn i frykten for det kommende valget. I januar ble det kjent at ansette AP-folk meldte seg ut for å danne et nytt parti med ett hovedpunkt: Utmelding av EF. Meningsmålinger, som nok var enda mindre å stole på nå enn til vanlig, viste at både AP og H ville miste store deler av sine velgere, og trolig være ute av stand til å spille noen dominerende rolle i det Storting som skulle bli valgt til høsten. Det var en stor mulighet for et flertall for utmelding i det kommende Stortinget.

Regjeringsprovokasjonen og danninga av Sentralutvalget

Det var i denne situasjonen at regjeringa, åpenbart etter oppfordring fra EF-kommisjonen, foreslo å utsette Stortingsvalget. Det fikk flertall i Stortinget med henvisning til den kaotiske utenrikspolitiske og innenrikspolitiske situasjonen.

Da dette ble kjent på Landskonferansen, fattet den «to-setningsvedtaket» i den store hallen bygget til Lillehammers siste mislykte forsøk på å få Vinter-OL: «**Ved å avlyse det kommende valget har regjering og Storting opphevet sin rett til å være landets regjering og nasjonalforsamling. Vi, delegater valgt av organisasjoner med over 1 million lønnstakere og arbeidsløse, erklærer at vi vil være samlet til et styre er opprettet som genuint representerer folket.**» Noen forlot konferansen etter vedtaket. Det store flertallet ble, nye delegater strømmet til, og stemninga tok en radikal retning. Mange av delegatene var allerede nær tilknyttet revolusjonære politiske strategier som ble fremma av AKP, MLO og noen andre organisasjoner. Andre av delegatene ble grepet av det som foregikk, og slik ble opposisjonsbevegelsen vendt til en bevegelse som krevde statsmakta.

Landskonferansen handlet raskt. Den innbød andre

REVOLUSJON ÅR 2000

organisasjoner til å sende delegater; kvinnebevegelsen, studentorganisasjoner, deler av Bondelaget, m.m. Det førte til det historiske møtet mellom lederne for LSO, MLO, og Den forente kvinnefront. Herfra ble Sentralutvalget dannet.

Sentralutvalget, som hele tida sto i løpende kontakt med den store konferansen, inntok i løpet av et par uker en dominerende posisjon i det politiske livet. Folk fikk sine paroler og politiske inspirasjon derfra. Og det var dette Sentralutvalget som iverksatte demonstrasjonene, og samtidig dannet komiten med oppgave å organisere en maktovertakelse som kulminerte i de hendinger vi beskrev innledningsvis.

DEN NYE STARTEN

De første 50 dagene

De første 50 dagene var hektiske. Da foregikk strengt nødvendige operasjoner: Organisering av militære styrker og ordensavdelinger, sikring av matforsyning, nødvendige kommunikasjoner, transport og produksjon. Alle som jobba i matsektoren ble pålagt å fortsette sin vanlige virksomhet; importører, grossister, transporten, og detaljhandelen. Brudd førte til inndragning og fengsel. Importfirmaene og grossistene i matbransjen måtte gi utsendinger fra konferansen myndighet som bedriftsledelse. Forøvrig ble administrasjonen generelt lagt til organer utpekt av Samorganisasjonene, eller det gamle kommunestyret. Erklæringer ble avgitt om at rettssikkerhet skulle opprettholdes, og at ytringsfriheten ikke skulle krenkes. Grensene ble ikke stengt for utvandring.

Væpninga satte over 60 000 rekruttert fra bevegelsen under våpen. De fikk hurtigopplæring og befestet grensestasjoner, flyplasser, kommunikasjonssentra og sentrale bygninger i storbyene.

Oppfordringa om å opprettholde produksjonen og arbeid viste seg illusorisk. Virksomheter gikk uunngåelig i stå på grunn av mangel på arbeidskraft, råvarer eller maskindeler. Endel kom raskt igang igjen ved beordring. Det nye styret trengte tilgjengelig personell, og hadde stor nytte av det store antallet offentlige ansatte som kunne settes i virksomhet der det var mest presserende. Disse sjiktene var dessuten sterkt politisk mobilisert (ikke minst kvinnene blant dem). En tilsvarende rolle som støtgrupper spilte også endel studenter.

Overgangsprogrammet

I begynnelsen av mai vedtok Landskonferansen «Overgangsprogrammet» en kortsiktig plan. Den innledet

med oppfordringa «Kapitalismen har hatt 200 år gi oss to!». Den utvidete Landskonferansen ble konstituert som midlertidig nasjonalforsamling, og vedtok et program summert i 9 punkter:

1. Sikre matforsyning og andre nødvendigheter.
2. Sikre ro og hindre overgrep og innskrenking av menneskerett.
3. Arbeide for internasjonal anerkjennelse.
4. Nasjonalisere finansvesenet og de kapitalistiske monopolkonsernene.
5. Etablere et planøkonomiutvalg.
6. Prisstopp.
7. 15% heving av alle lavtlønnetes inntekter, 15% heving av grunntrygd. Maksimallønn for offentlige ansatte og ansatte i storkonsernene satt til 50% over gjennomsnittlig arbeiderlønn.
8. Sanering av gjeld til bønder med under 400 mål innmark, og av studiegjeld.
9. Etablere en forfatningskommisjon.

Overgangsprogrammet ble lagt ut til folkeavstemning i juni. Valgdeltakelsen var 55%, og programmet ble vedtatt med 72% for, 28% mot. At dette valget foregikk eksemplarisk, kan en ikke si, debatten var hektisk og lite forberedt, sjøl om motstandere i høy grad kom til orde. Men avstemninga var en politisk seier for det nye styret.

Mediasituasjonen

I den hektiske perioden våren 2001 stoppet periodevis både NRKs radio og to TV-kanaler, og mange av storavisene. De private reklame-TV selskapene, og de uten-

Nasjonaliseringa av konsernene

Nasjonaliseringa av monopolkonsernene var grundig forberedt av 80- og 90-åras fusjoner, som hadde ført til at et lite antall konserner dominerte økonomien. I tillegg til statsbedriftene (som Statens Kornforretning, Norges Bank og de andre statsbankene, Jernbanen, Televerket, Postverket, Statoil, Norsk Forsvarsteknologi m.m.) ble 15 «private» konserner lagt direkte under Sentralutvalget: Vest Bank (Bergen Bank fusjonert med Rogalandsbanken og Sunnmørsbanken), Kredittkassen (inkl. Fokus), ABC-bank, Uni-Vesta, Storebrand (inkl. Norske Folk og DnC), Norsk Hydro, Saga, AKKOS (Aker-Norcem + Kosmos), Elkem (inkl. Kværner), Ork-Nor (Orkla-Borregaard + Nora), Norske Skog, FishNor (sammenslåing av fiskeriexportører), SelmerSande, KØFF og NKL. Utenlandsdominerte konserner ble foreløpig unntatt: STK, Siemens, og det sterkt reduserte ASEA. Gjennom nasjonaliseringa av disse 15 konsernene kom de dominerende delene av kapitalen under produksjonsutvalgets kontroll: Nær 90% av de private bankenes forvaltningskapital og 70% av forsikringsselskapenes, 95% av vareeksporten, 75% av industriens produksjonsverdi, nær 60% av all industriysselssetting, og 75% av grossistvirksomheten i dagligvarehandelen.

REVOLUSJON ÅR 2000

landske kanalene fortsatte ofte som før med en klar anti-revolusjonær tendens. Men som i 1990-åra spilte disse mest en rolle som støy og tidsfordriv, deres ideologiske kraft (bortsett fra den sløvende rollen de spilte) var i virkeligheten liten.

Sentralutvalget nasjonaliserte NRK, men med en forsiktig linje overfor utskiftninger av personell. Ingen inngrep ble gjort mot de private og ofte sterkt anti-revolusjonære private TV-selskapene.

Aftenposten, VG, Bergen Tidende, Adresseavisa og noen andre store landsdelsaviser ble nasjonalisert, og kom under ledelse av Sentralutvalgets informasjonssenter. I praksis skjedde det lite internt i avisene, og de var på ingen måte ensrettete talerør for Sentralutvalget. De andre avisene fortsatte uten innskrenkninger i sin virksomhet.

Opprettinga av en statlig planøkonomi

Det statlige planøkonomiutvalget var grundig forberedt gjennom studier i 1990-åra. Det baserte seg på krefter fra fagbevegelsen, økologibevegelsen og kvinnebevegelsen, og ekspertise i Statistisk Sentralbyrå, de gamle departementene, og forskningen. Den første perioden var prega av nødvendige strakstiltak som gjaldt sikring av penge-systemet og utenrikshandelen. Intenst internasjonalt diplomati greidde å gjenreise de mest vitale deler av utenrikshandelen, etterat produksjonen kom igang igjen. At de reine spekulative valutaspekulasjoner og andre kapitalbevegelser mellom Norge og utlandet stoppet, viste seg å være helt uten betydning.

Da de hektiske månedene var over, var tidspunktet kommet til å iverksette mer strategisk planlegging og omdanning av økonomien.

Økologi, behov, anvending av menneskelige ressurser

All forurensende produksjon hadde vært kartlagt i mange år. Nå ble raske tiltak for rensing og forsvarlig behandling av utslipp og avfall iverksatt. På under ett år var 70% av den alvorlige industriforurensning fjerna, mange skadelige varer trukket ut av produksjon, og tvilsomme tilsetninger fjerna fra matvareproduksjonen. Mer langsiktige tiltak som gjaldt forurensninger i forbindelse med landbruket, oppvarmingssystemer osv. ble oppstartet.

Samtidig var den generelle økologiske situasjonen truende, og krevde internasjonale ordninger. I bedriftene ble det gjennomført valg av ledelser blant de ansatte. Overraskende mange valgte deler av den tidligere bedriftsledelsen. Bedriftene var ikke sjølstyrte, virksomheten ble drevet i samarbeid mellom ansatte, ledelse og planøkonomiutvalget. Lønnsutjamning ble gjennomført, men ikke lønnslikhet.

Programmet for behovsanalyse, lokalisert i databearbeidingsentraler, koblet forbrukerinformasjon og

Produksjonen ble innrettet på folks behov.

REVOLUSJON ÅR 2000

Trafikkplanen

Byene var etterhvert blitt forurenset i skremmende grad. Sjøl om erkjennelsen av det uheldige i utviklinga var utbredt sjøl i de borgerlige partiene, hadde nedbygginga av kollektivtrafikken fortsatt i 1990-åra. To ulike strategier, som ble betegnet som tusenårets største eksperiment (omveltninga hadde ikke dempet de norske sjølskrytet!), ble valgt. 1) En storstilt utvikling av kollektivtrafikken, gjennom egne traser, hyppige ruteavganger, trolleybusser, trikker. 2) Innføring av «Vepsen», en underlig liten bil, beregnet for bytrafikk, som gikk på elektrisitet og var utviklet av et japansk storkonsern. Den var liten, men med plass til 4 personer, topphastighet 35 km/timen, stillegående, uten forurensning, myk sjæring, lett (lagd av lettaluminium som Norsk Hydro begynte å produsere i 1990-åra). En spesiell avtale med det japanske konsernet byttet olje mot «Vepsen». Planen var å importere 100 000 av den hvert år, og samtidig gradvis skrote de gamle bensinbilene. Det skapte ikke liten frustrasjon, ja rett og slett desperasjon, blant mange med bildilla, da den vanlige bensinbil ble forbudt i byene. For å avhjelpe savnet ble det lagd rallybaner, der sterkt avhengige kunne leve ut sin last fra det forrige århundret med bensin på blå resept, som en sa...

produksjonsstyring. Til forbruksananalysen var de nye informasjonssystemene knytta til telefonnettet et hendig middel. Men det var uvant for folk å gi informasjon istedet for å være mottakere av reklame, slik dette nettet hadde fungert til nå. For analyse av behov og produktstrømmer innafor produksjon og handel eksisterte det allerede informasjonssystemer som raskt kunne bli tatt i bruk, blant annet i bankene.

Mer ambisiøst og langsiktig var planlegginga av de menneskelige ressurser. Den kapitalistiske utviklinga hadde skapt en enorm produktivitet, sammen med en levestandardsnedgang og standardsenkning på mange tjenester. Samtidig eksisterte sløseri med menneskelig arbeidskraft, byråkratisering, virksomhet oppstått direkte av konsernenes profittjag, og en vridning av befolkningas arbeid vekk fra produksjon og distribusjon av varer og velferd. Endringa av dette var konfliktfylt, og ville åpenbart ta lang tid.

Etter to år

Den nye forfatninga trådte i kraft i 2003, et passende tidspunkt for å summere situasjonen. Den utenrikspolitiske situasjonen var til gunst. I flere europeiske land var det indre strider som nøytraliserte og bandt de reaksjonære regimene i Vest-Tyskland og Storbritannia. Både i Danmark, Irland og Italia var det regjeringer av en karakter som var villige til omfattende avtaler med Norge. Det nye styret var blitt anerkjent i FN, og hadde greidd å

opprette handelsavtaler, mange med land i det som tidligere ble kalt den 3. verden.

Innenrikspolitisk var situasjonen under kontroll, men slett ikke uten stridigheter. Et eget kapittel var voldsaksjonene som fascistgrupper iverksatte. Flere attentater hadde skjedd mot framtreddende personer i det nye styret. Kraftforsyninga hadde blitt lammet i ukesvis av sabotasje, og planøkonomiutvalgets datasentral var sprengt. Denne virksomheten ble delvis rullet opp, med lange fengselsstraffer for de skyldige. Det ble spekulert i om voldsaksjonene hadde en større hemmelig organisasjon bak enn det som kom fram.

Det var dessuten en ganske brei politisk opposisjon, med fester i personer fra de gamle Stortingspartiene og småborgerskapet. Linja deres var uklar. Ved å unngå overgrep mot enkeltpersoner og mot demokratiske retter, hadde agitasjonen deres lite å gripe fatt i. De vek tilbake for å føreslå en fullstendig restaurasjon av den gamle statsmonopolkapitalismen. Den var nå langt på vei politisk død, til tross for de nye problemene med økonomien. Dagbladet tordnet mot det nye styret, men var ikke istand til å framstå som et seriøst organ (avisas renommé fra løssalgsmordjournalistikken svekket tiltroen). Innad i den revolusjonære koalisjonen var det også politiske motsigelser. AKP hadde eksistert som en kjerne i omveltningbevegelsen, som imidlertid var sammenfatt og brei. Framtida for partiene var uvis.

Både produksjon, utenrikshandel og levestandard gikk ned fra 2001 til 2003. Men fra da av var det klare

REVOLUSJON ÅR 2000

Etter to år ble det på ny oppgang i økonomien

tegn på oppgang. En rekke ressurproblemer innafor velferdssektoren fikk en langt bedre løsning da det fantes smidige måter å sysselsette de 10% av arbeidsstyrken

Debatten om revolusjonens karakter og framgang

Også innafor AKP og den nære kretsen rundt, var det betydelige diskusjoner. Likevel var partiet stort sett samla. En liten gruppe brøyt med det nye styret i 2002. Den hevda at en proletarisk revolusjonen ikke hadde funnet sted, og at proletariatets diktatur måtte være et «reint» klassesdiktatur der ikke-proletariske grupper skulle være ekskludert fra offentlig makt. Enkelte grupperinger som hadde slutta seg til den revolusjonære bevegelsen med utgangspunkt i spesielle kampsaker, krevde endringer av politikken på sine felt. En kvinnefraksjon krevde økonomiske hindringer mot å danne familier. En forholdsvis viktig grein av miljøorganisasjonene anklaget Sentralutvalget for å stille produksjonsmål foran mål om økologisk balanse. Ei gruppe, leda av Sentralutvalgets første leder, krevde innskrenkninger i ytringsfriheten og organisasjonsfriheten, mente at de «frie» nærradioene skulle stoppes, at støysendere skulle hindre folk å ta inn de reaksjonære satelittsendingene, og anklaget Sentralutvalget for å være lemfeldig med opposisjonen.

som kapitalismen hadde latt gå ledige. En avbyråkratisering innafor bedrifter og administrasjon frigjorde mange ressurser. Byggevirksomheten gikk totalt ned, men var nå innretta på boliger som ga håndfaste forbedringer for mange av de boligløse.

Utvandring var uhindra, og det oppsto mangel på visse typer kunnskaper og kvalifikasjoner innafor deler av produksjonslivet. På den annen side ble utvandring hindra av andre lands stramme innvandringsregler, som da 90-års sjef for Statens Utlendingsdirektorat ikke ble anerkjent som verdig asylsøker da han prøvde å emigrere til USA.

Kjønnskvalifisering var forsterka (den var faktisk en god del utvida allerede i 90-åra). Det var skjerpa straffer mot seksualvold, og pornoen var helt trengt under jorda. Kulturlivet var i en overgangsperiode. Store grupper kulturarbeidere hadde entusiastisk bidratt i kampanjer de første åra, men mange av dem strevde nå med å finne sin form.

Alt i alt kunne en se mange bra trekk, men samtidig en utbredt stemning om at omveltninga ikke hadde gitt så store resultater mange hadde forestilt seg. Det var ganske heftige debatter, ofte på de lokale TV-stasjonene, om situasjonen og framtida; litt for mye snakk, mente noen: «Dette er ikke et demokrati, men et debattokrati!» Noen sporet tendenser til nedtur, men det var opp til framtida å avgjøre..... ■

ARBEIDEROPPRØR

MED KEYNES MOT

Avære uenig med tre fjerdedeler av den engelske allmenheten er et av de sikreste tegnene på at man er ved sine fulle fem og en trygg grunn å stå på i stunder av åndelig tvil, skrev Oscar Wilde — Jeg kunne si det samme, selv om det ikke er med allmenheten, men med økonomene jeg har vært uenig, sier den svenske økonomen Sven Grassman.

Av Bjørgulv Braanen

— Det er ingen økonomisk nødvendighet som ligger bak den kolossale omfordelingen. Det er ikke en økonomiske krise som har rammet samfunnets velferd og politiske system. Det er tvert imot en politisk klassekamp ovenfra som krever stagnasjon og langsom vekst for å nå sine mål, sier Grassman i boka «Det plundrade folkhemmet».

Minoritetsrevolt

— Bare et barn kan tro at en minoritet av den overklassen som eier næringslivet i Sverige skulle ha identiske interesser med allmenheten. Det de konservative næringslivsinteressene ikke kunne oppnå gjennom ulike demokratiske og udemokratiske metoder har de nå plutselig oppnådd og fått troverdighet for ved hjelp av våre økonomer og journalister. Disse intellektuelle var tydeligvis bedre samarbeidspartnere enn ekstreme politiske partier og militæret. Som ofte ellers i historien har de intellektuelle vært maktens fornemste instrument og samtidig i høy grad vært en del av makten sjøl, mener sosial-demokraten Sven Grassman, forskeren ved Stockholms universitet som makthaverne i det sosialdemokratiske partiet frykter mer enn noen andre.

Ulydig økonom

Grassman skriver bl.a. om sin egen rolle: «Da jeg fremdeles var en repsektert 'ekspert' og før jeg ble ulydig nasjonal-økonom møtte jeg spørsmål og mikrofoner ved minst durr i dollarkurs eller arbeidsløshet. I fagtidsskrifter og internasjonal vitenskaplig litteratur var jeg sannsynligvis landets mest siterte nasjonaløkonom — hvis man ser bort fra noen av våre berømte pensjonister. Flere år seinere, da jeg rimeligvis var både klokere og hadde viktigere saker å si, hadde jeg vanskeligheter med å nå ut til allmenheten. Jeg måtte klare meg uten kommunikasjonsteknikkens landevinninger og snakke direkte til dem som ville høre på.

Merkelig.

Nå når jeg ut til flere enn noensinne. Men det naturlige hadde vært om min stemme hadde forsvunnet fullstendig fra den offentlige debatten. Slik ville det gått hvis jeg ikke hadde hatt en unik, fast forskerstilling og hvis jeg ikke hadde hatt den, for en nasjonaløkonom, betydningsfulle muligheten til å selge deler av min kones en gang imponerende kunstsamling. Normalt burde det ha gått slik selv om de privatøkonomiske forutsetningene hadde vært de beste.»

Bordeller

Grassman har vært særlig skarp i sitt oppgjør med økonomer og journalister som har beredt grunnen for «de rikes revolt». Han er opptatt av hvordan journalister og økonomer har feilinformert

ARBEIDEROPPRØR

DE RIKES REVOLT

Sven Grassman
FOTO: HALVOR BJØRNGÅRD

offentligheten og dermed lagt grunnlaget for at lønsmottakerne har godtatt innstrammingspolitikken.

Han hevder at respekten for fakta har blitt erstatta av en offentlig løgn om budsjettunderskudd, utenlandsgjeld, byttebalanse og om de dårlige forholdene for industrien.

— I praksis fungerer våre nasjonal-økonomiske forskningsinstitutter som vitenskaplige bordeller, sier Grassman. Inn kommer fromme bevilgninger og stipendier fra næringslivet og ut kommer overdrevne underskudd, gjeld, strukturproblemer, renter. Men han legger til: — Jeg vil bare si at prostituerte ofte tvinges inn i sitt tragiske liv ved grusomme sosiale tvangsmekanismer. Fra et moralsk standpunkt kan de aldri likestilles med de vitenskapsmenn som går bankenes og de rikes ærend og som får betalt for sine meninger i form av makt, status, publisitet, reiser, gaver og penger i nesten ufattelige mengder.

Underskuddet

Det viktigste argumentet for innstrammingspolitikken har i Sverige som i Norge vært underskuddet i statsregnskapet. Men Grassman viser at det svenske opplåningsbehovet på 27 milliarder (forøvrig nesten nøyaktig likt det norske) ikke forbrukes, men i sin helhet går til investeringer. — Men offentligheten blir manipulert til å tro at dette underskuddet konsumeres av gamle, barn og handikapede og at det er nyttig i samfunnsøkonomisk sammenheng å spare, omtrent som om det var familienes eget private budsjett det var snakk om.

Velstand bygd på lån

Men velstanden i alle land har vært bygd med lån. Hele boligmassen, både leiligheter og småhus har blitt bygd med lån. — Husene er, og skal være, gjeldsatt under nesten hele sin livstid, sier han. — Alle bedrifter har lån — og skal ha

det. Og det er virkelig ikke de beste bedriftene som låner minst, slår Grassman fast.

— Direkte reduksjoner i statsgjelden er noe som overhodet ikke forekommer i virkeligheten. Det skal ikke forekomme. Det er for privatpersoner som gjeld skal nedbetales og til slutt betales tilbake helt og fullt — rett og slett fordi mennesker dør. Men bedrifter og nasjoner dør ikke normalt. Det er årsaken til at lands statsgjeld øker og at bedriftsgjelda har en tendens til å øke like raskt.

Arvesynden

— Gjeld og renter skremmer de fattige aller mest. Kapitaleieren har ingen frykt for statens budsjettunderskudd og for rentene — det er jo dem som låner ut pengene, sier Grassman. — Det de frykter er de offentlige utgiftene, det politiske innslaget i inntektsfordelinga og framfor alt full sysselsetting — ikke underskuddet. Deres liksom-uro er et like rått spill som presteskapets med arvesynden før — og like effektivt.

Ulykkesprofeter

Sverige ble industrialisert med lånte penger. — Vi kan prise oss lykkelig over at ulykkesprofeter som ikke ville bygge ut Sverige med lånte penger ble overkjørt den gangen, slår Grassman fast.

— Det har alltid vært reist advarende pekefinger mot utvidelser og ekspansjon — som jo alltid må innebære komplisert finansiering. Men når det gjelder store bedrifter, boligbygging, stat og kommune og et helt lands sysselsetting og velferd, så er overdreven forsiktighet like farlig som, det motsatte, engstelsen like farlig som lettsindighet.

Krigen om utenlandsgjelden

Grassman har to ganger grepet inn i den offentlige debatten i Sverige og tilbake-

ARBEIDEROPPRØR

vist bruken av begrepet utenlandsgjeld. I 1977 arresterte han lederskribenten i Dagens Nyheter som entusiastisk førte videre Gösta Bohmans (Moderatens leder) påstand om at Sverige hadde stor utenlandsgjeld. Grassmans intervensjon førte til at utenlandsgjelden ble omdefinert. Det råder nå enighet om at snakket om den store utenlandsgjelden var en misforståelse.

Andre gangen var i 1981. Våren 1981 pågikk det en intens debatt i det sosialdemokratiske partiet mellom såkalte innstrammere og ekspansjonister. Innstrammingsfalangen var ledet av Ingvar Carlsson og Kjell-Olof Feldt. Grassmans artikkel i Dagens Nyheter tok for en tid luven fra innstrammingsprofetene. Kanskje bidro hans tilbakevisning til at sosialdemokratiet skrev et nytt og mindre innstrammingsvennlig program. Men etter at sosialdemokratene vant valget på denne politikken — dvs. å snu den borgerlige innstrammingspolitikken — fulgte de opp innstrammingspolitikken sjøl. I følge Grassman var det en sterkt isolert partiledelse som på grunnlag av en uriktig og borgelig influert analyse ville få med seg en majoritet i arbeiderbevegelsen for en slik politikk.

For tredje gang

— Alle land har betydelige finansielle fordringer i andre land. Ikke minst fordi import og eksport skjer på kreditt. De fleste land har dessuten verdier utenlands, f.eks. datterselskaper, direkte investeringer etc. Sveriges finansielle bruttoopplåning har i store trekk gått til utenlandsinvesteringer. Disse verdiene eksisterer fortsatt, og hvis investeringene har vært lønnsomme så blir utenlandsinvesteringene verdi større enn de utestående lånene.

Grassmans styrke er ikke bare de økonomiske argumentene. Han er også en glimrende agitator. Sveriges finansminister Kjell-Olof Feldt har nektet å møte han til offentlig debatt. I stedet reiser Grassman rundt på grunnplanet i fagbevegelsen og «folkerørelsene». Utrettelig sprer han sin motgift. Men vil det gi resultater? — Vi er ti år for seint ute sier Sven Grassman. ■

Torstein Dahle ved Handelshøyskolen i Bergen til venstre og Sven Grassman, svensk økonom, til høyre.

MÅ NORGE S

Røde Fane samlet tre av innleiderne på Kristiansand konferansen til en debatt om tilstanden i norsk økonomi.

Av Bjørgulv Braanen

Grassman fikk først ordet for å klargjøre sitt standpunkt, sett med svenske øyne:

Grassman: Det har vært en omplassering av flere milliarder i den svenske økonomien. Det har bl.a. skjedd gjennom fem devalueringer. Det har vært spart på skolemåltidene og på kulturen.

ARBEIDEROPPRØR

ørsker til høyre, studerer Alf A. Hageler Den Norske Bankforening.

FOTO: HALVOR BJØRNGÅRD

ATSE PÅ EKSPORT?

Man har kalt det sparing, men det er et bedrageri. Sverige har i stedet blitt fattigere. Reallønningene har blitt redusert. Alt snakk om sparing er en offentlig bløff, det er ikke sparing, men en omfordeling. Og det har vært bortkastet. Fordi nedskjæringene har ført til langsommere vekst. Nå øker brutto nasjonalprodukt i Sverige med bare 0,5 prosent. De landa som har kommet dårligst ut de siste ti åra er Danmark, Storbritannia og Sverige.

Hageler: Fra 1982/83 har veksten i industrilanda stagnert parallelt med en real-lønnsøking. Nå er det nødvendig men en vekstfremmende omstilling. Vår situasjon er ikke som Sveriges. Fra 1973-74 har Norge hatt stor inntekts-vekst som følge av olja. Det har ført det norske næringslivet vekk fra den konkurranseutsatte produksjonen og over i skjermet produksjon. Denne industrien, som produserer for det innenlandske behovet, har vært tilgodesett. Da vi fikk

oljeprisfallet i 1986 ble balansen i norsk økonomi forrykket. Det har gitt oss et underskudd på omlag 30 millioner i utenriksregnskapet. Det er noe mindre hvis vi regner med oljeinntektene.

Oppgaven vi står overfor nå er å få industrien tilbake og redusere den delen av økonomien som er skjermet for utenlandsk konkurranse. Vi må få 100 000 arbeidsplasser over i konkurranseutsatt produksjon. Norge må rett og slett produsere mer og forbruke mindre. Etter-

ARBEIDEROPPRØR

spørselen må begrenses. For å få til dette må vi flytte ressurser over i konkurranseutsatt industri.

Dahle: Bildet du tegner av norsk økonomi blir for grovt, og dermed trekker du også feilaktige konklusjoner. Du ser på skjermede næringer som en stor sekk. Her må det differensieres mer. Det er f. eks. riktig at privat tjenesteyting er en stor sektor og at det har vært investert lite i konkurranseutsatt industri. Men er det produsert for lite? Det er investert ekstremt mye i olje og tjenesteyting. Hvis en hadde redusert disse investeringene ned på OECD-nivå ville en ikke hatt underskudd i det hele tatt. Så det er investeringene i Norge som utgjør det mye omtalte underskuddet i utenriksregnskapet.

Hageler: Det er riktig at det inoveseteres alt for mye i Norge. Årsaken til det er jo at det er lønnsomt å investerte i skjermert industri. Kraftprisene er så lave at du kan søle med kapital. Det må stilles strengere krav til avkastning. Da vil investeringene gå ned, problemet er at lønnsomheten har vært for dårlig i konkurranseutsatt industri. Derfor har det ikke vært investert her. Fastlands-Norge lever jo av å produsere varer til olje-Norge. Men når underskuddet er så stort som det er, betyr det at norske husholdninger og bedrifter låner for mye.

Grassman: Er målsettinga å få null eller overskudd i utenriksregnskapet?

Hageler: Norge hadde i 1985 25 milliarder i overskudd. I 70-åra hadde vi et underskudd fordi vi lånte for å bygge ut oljesektoren. I 1978 var gjelda halvparten av brutto nasjonalprodukt.

Grassman: De mest uhederlige økonomene sier det er vanskelig å låne — at det er derfor det er så viktig med overskudd i utenriksregnskapet. Men det er jo bare tull. Og det er litt vanskelig å forstå at Norge har kommet i en slik dramatisk situasjon. Den høye renta har jo heller ikke sin årsak i store lån. Det høye rentenivået er jo politisk bestemt.

Dahle: Det er et ekstremt høyt investeringsnivå i Norge. Derfor må vi gå inn og se på ressursbruken. I Norge brukes det mer til investeringer enn det skapes. Det er årsaken til opplåninga i utlandet. Og det er det ingen grunn til å bekymre seg over i det hele tatt.

Grassman: Sverige har satset på vekst-

kraftig vareeksport. Men det har vært bortkastet. Sverige har ikke hatt underskudd, men likevel har dette vært brukt som et kronargument — akkurat som nå i Norge. Og som jeg nevnte tidligere er det devalueringer som har vært metoden for å få gjennomført reallønnsneninga på. Og det var jo det som var målet — ikke å redusere noe underskudd i utenriksregnskapet. Og hva ble resultatet? Eksporten har ikke økt. Devalueringene har ikke gitt så mye i økte eksportinntekter. Og markedsandelene har ikke økt. Det vi står igjen med er omfordeling av verdiene fra lønnsinntagere til kapitalleiere. Punktum finale. Det er helt perverst. Det er bare bananrepublikker som kan løse sine problemer på denne måten — og knapt nok dem.

Dahle: Det samme gjelder for Norge. Den konkurranseutsatte industrien er ikke arbeidsintensiv — derfor betyr det lite å presse ned levestandard og lønninger. Det er andre ting som i første rekke avgjør hvor store markedsandeler norsk industri skal ha ute. Fem til seks prosent av norske arbeidsplasser er i eksportindustrien. Vi kunne tredoblet lønna til de som jobber der uten at det ville betydd noe særlig. Men det viktigste er at Norges hovedproblem ikke er mangel på eksport. Hvis vi øker eksporten blir vi enda mer prisgitt verdensmarkedet. Spørsmålet er hvordan vi kan gjøre oss mindre avhengig av utlandet og verdensøkonomien.

Hageler: Det er et hull i vårt utenriksregnskap. Eksportnæringene har én funksjon, og det er å tjene inn valuta for å finansiere importen. Men i Norge hadde vi ikke behov for eksportnæringene fordi vi hadde olja. Og nå setter man på nytt lit til at oljeprisene vil stige. Men i et land på fire millioner mennesker er man helt avhengig av import. Vi kan ikke produsere alt selv.

Grassman: Det er bra at vi er enige om et viktig punkt, og det er at eksporten bare har en eneste oppgave, og det er å finansiere importen. Jeg hadde håpet at flere svenske økonomer kunne si det samme som Hageler her.

— *Vil en omstilling i retning av å satse på eksportindustrien føre til større arbeidsløshet?*

Hageler: Det kan bli en uheldig konsekvens. Men målet er å få til denne

omstillinga med med minst mulig arbeidsløshet. Det er ikke noe mål å øke arbeidsløsheten.

— *Er det noen land som har ført en annen politikk enn den som nå er enerådene blant OECD-landa: Nedskjæringer i offentlig sektor, angrep på levestandard og reallønninger og satsing på eksport?*

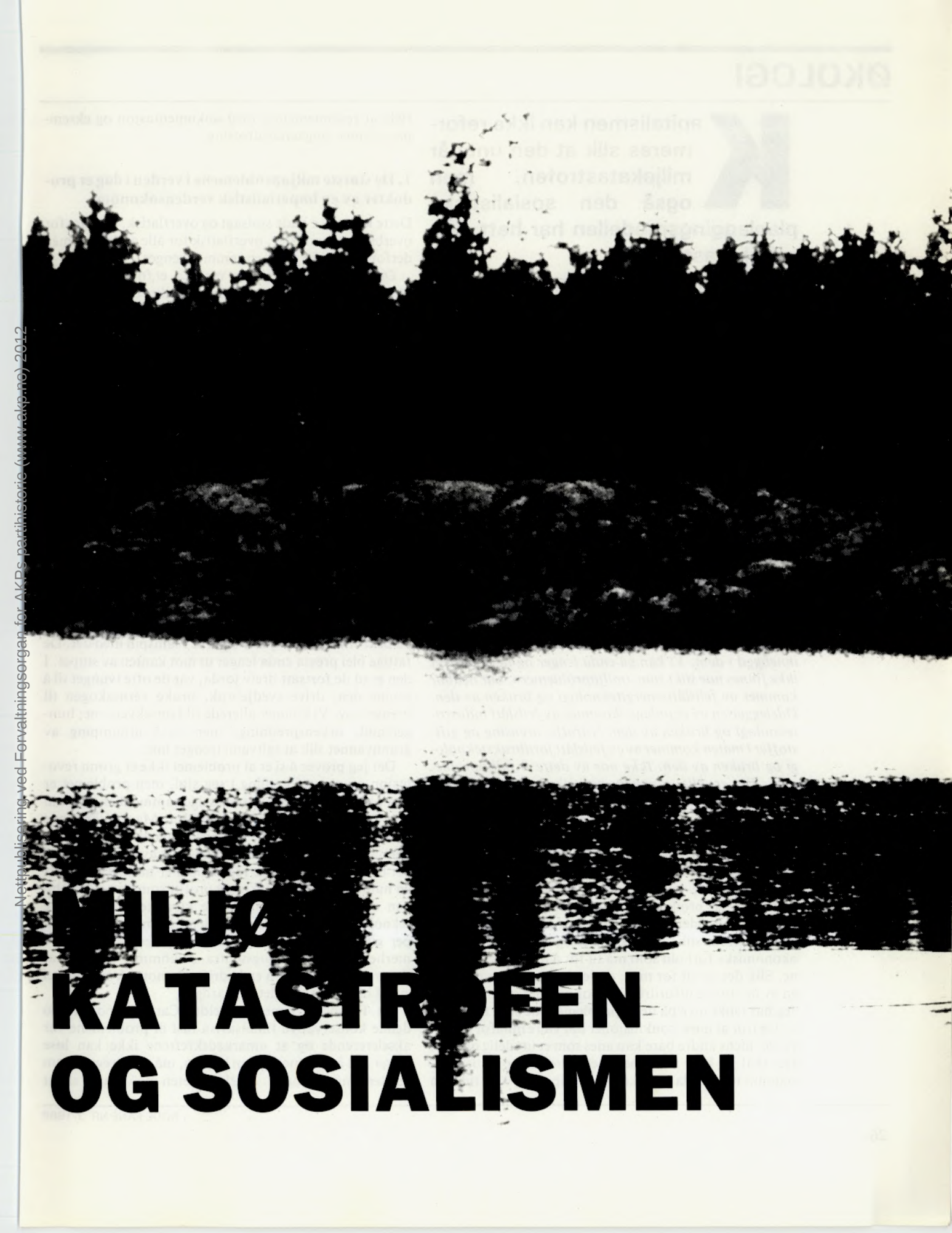
Hageler: Frankrike forsøkte seg jo med en ekspansiv økonomisk politikk under Mitterands første år, men de slo fullstendig revers.

Grassman: Frankrike hadde en enorm økning i sitt brutto nasjonalprodukt til 1979. Frankrikes ekspansive politikk ble gjennomført på et i utgangspunktet høyt nivå. Men vi har ikke noe annet land å vise til som kan være forbilde for oss. Men det som er problemet er at «de rikes revolt» nå også har nådd velferdsstatens utposter i Norge og Sverige. Vi har bedre forutsetninger for å hindre denne revolten enn mange andre land. Vi har bl.a. en av verdens sterkeste fagbevegelser. Men det som må være helt klart er at det ikke finnes noen økonomisk nødvendighet i det som skjer. Det er hele tida spørsmål om politiske valg.

Dahle: Det er fullt ut mulig å føre en annen økonomisk politikk. Den må blant annet gå ut på å redusere investeringene. Ressurser må trekkes ut av varehandel, bank, tjenester og olje. Ressursene må settes inn i produksjon for reelle behov. Vi må samtidig øke konsumpsjonen blant folk flest slik at de etterspør denne produksjonen. Dette er det økonomisk sett fullt ut mulig å gjennomføre, men det er politisk umulig. Bl.a. ville det betydd en form for statlig planøkonomi.

— *Bankforeninga vil redusere kraftig i de offentlige utgiftene. Det skal reduseres med 7 milliarder kroner. Hvilke deler av det offentlige forbruket er det dere tenker dere?*

Hageler: Jeg kan ikke uttale meg om konkrete poster. Det er politikernes oppgave. Det viktigste er å få et kutt i de offentlige budsjettene. 50 prosent av brutto nasjonalprodukt er innom de offentlige kassene. Men man kan selvfølgelig tenke seg reduksjoner i støtten til jordbruk, fiskeri og distriktene, mot å få høyere matvarepriser. Men dette er uansett ikke snakk om å rasere, det er snakk om å komme ned på 1987-nivå. ■

MILJØ KATASTROFEN OG SOSIALISMEN

ØKOLOGI

Kapitalismen kan ikke reformeres slik at den unngår miljøkatastrofen, men også den sosialistiske planleggingsmodellen har hatt sine miljøkatastrofer. Kaldt og nøkternt må en slå fast at den stalinistiske planleggingsmodellen sakner ethvert økologisk perspektiv.

Av Pål Steigan

På AKPs tredje verden-konferanse i desember 1987 sa Lloyd Timberlake bl.a. følgende om forholdet mellom økologi og økonomi:

«Vi ble overtalt til å tru,» sa han med henvisning til den økologiske debatten på sekstitallet, «at disse problemene alltid kan løses med småflikking og tiltak etter at skaden var skjedd. Vi driver hele tida og renser opp, vi forhindrer sjelden. Regulere en industriprosess her, stenge en fabrikk der, rense opp ei elv her.

Det er først seinere vi har kommet til å innse at det vi kaller «miljøproblemer» ikke er perifere i forhold til våre politiske og økonomiske systemer, men tvert om innebygd i dem. Vi kan gå enda lenger og hevde at det ikke finnes noe slikt som «miljøproblemer». Sur nedbør kommer av feilslått energiteknologi og bruken av den. Ødeleggelsen av ozonlaget kommer av feilslått industri-teknologi og bruken av den. Nitratforurensing og giftstoffer i maten kommer av en feilslått jordbruksteknologi og bruken av den. Ikke noe av dette er miljøproblemer. De er alle sammen politiske og økonomiske problemer. De har ikke miljømessige løsninger. De har alle politiske og økonomiske løsninger.»

Det er nokså innlysende at Timberlake har rett i dette. Men det får vidtrekkende konsekvenser. For hvis det er slik at ødeleggelsen av ozonlaget, den raske utryddinga av verdens dyre- og plantearter, skogdøden og ørken-spreninga er produkter av økonomiske og politiske forhold, så gjelder det å finne ut hva det er ved disse forholda som får slike konsekvenser og hvilke politiske og økonomiske forhold som må til for å unngå katastrofene. Slik det ser ut for meg, er det å finne svara på dette en av de største utfordringene for menneskeheten i dag. Jeg har tenkt mye på dette problemet i de siste 8-10 åra, og jeg trur at noen konklusjoner bør være innafor rekkevidde, mens andre bare kan anes som et utydelig omriss. Her skal jeg bare nøye meg med å trekke opp noen hovedpunkter. I tida som kommer håper jeg å få tid til å

fylle ut resonnementet med dokumentasjon og eksempler og mer inngående drøfting.

1. De største miljøproblemene i verden i dag er produkter av en imperialistisk verdensøkonomi.

Dette kan virke både sjølsagt og overflatisk, sjølsagt for overbeviste marxister, overflatisk for alle andre. La meg derfor bare peke på noen sammenhenger.

Den grønne revolusjonen var bl.a. et forsøk på å unngå den røde revolusjonen gjennom å sikre bondemassene i den tredje verden nok mat. Metoden var å utvikle kornslag og andre planter som kunne gi større avkastning. Logikken var grei: mer mat mindre sult, mindre sult, mindre opprør.

Den grønne revolusjonen lyktes i å produsere mer mat. Land som Mexico og India, foregangsland i den grønne revolusjonen, har økt sin matvareproduksjon kraftig. Men de høyproduktive kornslaga var avhengige av kunstgjødsel og plantegifter. De krevde kunstig vanning og maskinell bearbeiding av jorda. Dessuten var de infertile, slik at bønda ikke lenger kunde dyrke sitt eget såkorn. Hva fører det til i en verden som domineres av kapitalistiske og imperialistiske bytteforhold? Jo, det førte til at de som var rike fra før blei enda rikere, mens de fattige blei enda fattigere. Det var bare de mest velstående som kunne skaffe utstyr og kapital for å gjennomføre jordbruksrevolusjonen. Og de skapte et jordbruk som var helt avhengig av kunstgjødsel, diesel, plantegifter og kunstig vanning, kort sagt et jordbruk som vokste på bekostning av miljøet, og ikke i samspill med det. De fattige blei pressa enda lenger ut mot kanten av stupet. I den grad de fortsatt dreiv jorda, var de ofte tvunget til å utpine den, drive svedjebruk, bruke verneskogen til brensel osv. Vi kjenner allerede til konsekvensene; hungersnød, ørkenspredning, men også utpumping av grunnvannet slik at saltvann trenger inn.

Det jeg prøver å si er at problemet ikke er grønn revolusjon og planteforedling i seg sjøl, men problemet er den økonomiske og klassemessige sammenhengen som den grønne revolusjonen foregikk i. Markedskreftene driver produsentene til å sikre profitten der de kan sikre den. Miljøet er ikke en regnskapspost av samme type. I det bedriftsøkonomiske regnskapet er miljøet stort sett en nullfaktor. Det er jakta på profitt som har gjort Rhinen og Frierfjorden til giftige kloakker, det er ikke teknologi i seg sjøl. Når store kjemiske monopoler dumper giftig avfall i Atlanterhavet eller graver det ned i nærheten av befolkningssentra, så kommer det jo av at det er billigere sett fra en bedriftsøkonomisk synsvinkel enn å behandle avfallet ansvarlig.

Da Financial Times anmeldte Carterrapporten slo denne konservative finansavisa fast at problemene var akselererende og at «markedskreftene ikke kan løse dem». Til å komme fra den kanten, må dette regnes som en sterk innrømmelse. I virkeligheten må vi ta ett skritt

Mellom en fjerdedel og en tredjedel avklodens arter kan være utrydda om femti år.

videre; markedskreftene er ikke bare ute av stand til å løse problemene, markedskreftene er en meget vesentlig del av problemet. Den imperialistiske verdensøkonomien dominerer hele jordkloden og dikterer de vilkåra folk bytter varer og tjenester på. Gang på gang forvandler den produktiv virksomhet til ødeleggende virksomhet, produksjonskrefter blir ødeleggingskrefter når de opptrer under den imperialistiske økonomiens tvang. Det er ikke regningssvarende å stoppe ørkenveksten, sjøl om FN-økonomer har påvist at det vil gå med overskudd. I forhold til den investerte kapitalen blir overskuddet mye mindre enn gjennomsnittsprifitten, som er den laveste grensa for hva kapitalen er villig til å satse på. Derimot finnes det en lang rekke høyprofitable virksomheter som fremmer ørkenvekst og skogdød.

Kunnskapen om disse problemene har vært til stede i

tjue eller tretti år. Da Romaklubben skreiv om «grenser for vekst» var dette velkjent. Mer enn ti år seinere kunne Carterrapporten bare advare enda kraftigere mot de økologiske katastrofene og føye til enda flere av dem. Det samme gjelder Worldwatch-rapporten som kom omtrent samtidig med Brundtlandrapporten. Jeg skal derfor ikke dvele mer ved dette punktet. Jakta på maksimalprofitt er hoveddrivkrafta bak miljødrapet. Hvis det finnes noen politisk påstand som er veldokumentert, så er det den.

Det neste spørsmålet er derimot mer omstridt, og dokumentasjonen er ikke systematisert. Spørsmålet lyder:

2. Kan kapitalismen bli reformert slik at den unngår miljøkatastrofen?

De som svarer ja på dette spørsmålet tenker omtrent sånn: Til nå har kapitalismen vært blind i utnyttinga av naturen. Nå ser også framsynte kapitalister at livsmiljøet er trua. dette betyr også at kapitalens egne markeder, egne ressurser og egne livsbetingelser er trua. Stilt overfor en slik trussel vil den mest avanserte delen av kapitalen legge om. Storkapitalen vil akseptere miljøforskrifter som er langt tøffere enn dem som finnes i dag. De multinasjonale selskapene vil godta ei regulering som verner miljøet. Ja, så oppfinnsomme som kapitalistene er, vil de snart finne ut at det går an å tjene penger på å skape et bedre miljø. Dessuten: den andre bølgens skorstensindustri er på vei ut, inn kommer den reinslige tredjebølge industrien. Da vil miljøproblemet kunne løses på permanent basis.

Denne tenkemåten er ikke uten et visst grunnlag. Det er et faktum at visse deler av kapitalen kan ha lettere for å akseptere miljøregler, simpelthen fordi den er knytta til en mindre forurensende industri. Det er et faktum at kapitalen har begynt å støtte enkelte miljøreformer, utfra egeninteresse. Det er et faktum at enkelte kapitalgrupper har begynt å se mulighetene til å tjene penger på å være miljøvennlig. Men likevel halter resonnementet. Det halter fordi det ikke lodder dybden i den internasjonale miljøkrise; hvor omfattende og hvor dramatiske endringer som må til på hvor kort tid. Den halter også fordi det ikke svarer på spørsmålet om hva som må vike når profitten og økologiske hensyn står i uforenlig motsetning til hverandre. Det er ikke noe radikalt nytt at kapitalen er villig til å tjene penger på miljøprodukter, så lenge det er penger å tjene der. Spørsmålet er hva kapitalen gjør når det bare er penger å tape på nødvendige miljøtiltak.

Først kort om dybden i miljøkrise: Brundtlandkommisjonen sier at med dagens tempo i utryddinga av verdens dyre- og plantearter, kan mellom en firedel og en tredel av artene på kloden være utrydda fram mot midten av neste århundre. Det er et varsel om noe som i så fall vil være den største økokatastrofen på noe sånt som 60 millioner år. Hva gjøres utfra den tankegangen

Katalysator på bil — «miljøboks» som er profittabel for produsentene, men som ikke løser noen miljøproblemer.

jeg nettopp har referert for å hindre en slik katastrofe? Hvilke radikale tiltak har kapitalen satt i verk og hvilke reformer er den blitt overtalt eller pressa til å godta? I det perspektivet vi snakker om kan jeg ikke se noen slike reformer. Tvert om, det er fortsatt aktuelt å demme ned den tropiske regnskogen i Sarawak. Det drives fortsatt flatehogst i andre regnskoger. Lovgivning mot miljøgifter i Europa og Nord-Amerika synes å føre til en desto høyere eksport av slike stoffer til den tredje verden. Riktignok har det blitt en slags enighet om å redusere utslippet, eller rettere: dempe veksten i utslippet, av de stoffene som ødelegger ozonlaget. Men tiltaka er altfor puslete og de vil virke altfor seint. Situasjonen skriker på en bråstopp i dette utslippet, og sjøl da vil gårdsdagens synder fortsette å hemsøke oss langt ut i neste århundre. Grunnen til at en ikke har gått hardere til verks er sjølsagt hensynet til de store produsentene. De skal ikke tape og de skal få tid til å legge om osv. Kort sagt, det er ikke omsynet til miljøet på kloden, men profitten som nok en gang får styre. Sjøl i det Brundtlandske Norge er det få av anbefalingene fra kommisjonen som har blitt lagt til grunn for offentlig planlegging. Mens kommisjonen peker på behovet for å redusere energibruken i den rike verden, går regjeringa inn for tiltak som vil øke energibruken. Mens kommisjonen peker på overgjødslinga fra landbruket som et miljøproblem går regjeringa inn for effektivitetsnormer som nødvendigvis må føre til enda mer bruk av kunstgjødsling og plantevernmidler. Kort sagt; det er ingenting som tyder på at kapitalismen er i stand til å gjennomføre så vidtrekkende reformer som situasjonen krever. Det ser tvert i mot ut til at kapitalen vil fortsette og utvide miljømordet, på tross av alle advarslene.

Hva så om det blir profittabelt å drive miljøvennlig?

La oss se litt på dette. Katalysatoren på biler er et ypperlig eksempel på et kapitalistisk miljøprodukt. Fra et kapitalsynspunkt er den ideell. Katalysatoren er en ny dings som alle må ha, altså skaper den et nytt marked. Kravet om katalysatorer øker utskiftinga av bilparken. Dette gleder sjølsagt bilprodusentene. Katalysatoren øker etterspørselen etter platina og dermed også prisen på dette sjeldne tungmetallet, noe platinamonopolet sjølsagt koser seg over. Visstnok vil også katalysatoren heve energiforbruket, noe oljeprodusentene vil være glade for. Men løser den miljøproblemene? Utslippet av nitrose gasser vil visstnok bli radikalt redusert, men annen forurensning i tilknytning til biltrafikken vil ikke bli borte. Det er heller ingen som veit hva økt utslipp av platina i miljøet vil bety. En nedslitt katalysator skal visstnok forurense enda verre enn en motor uten katalysator.

I stedet for å ta ondet ved rota, i stedet for å gjennomføre ei radikal omlegging av persontransporten over til mer kollektive og mindre sløsende løsninger, lager man en «miljøboks». Mens boksen kan være profittabel for produsentene, ville radikale tiltak true de mektige bil- og oljemonopolene. Derfor er sånne tiltak utelukka. I Oslo raseres store bymiljøer for å skape gjennomfartsårer for biler. Det brukes milliardsummer på dette og befolkninga utsettes for store miljøbelastninger mens det står på og sannsynligvis også etterat det er ferdig. Men det som investeres i kollektivtransport er så lite og ynkelig at det ikke gir grunnlag for noe særlig annet enn å flikke på et dårlig system. Noen radikal endring til det bedre legges det ikke opp til.

Det er altså svært mange grunner til å hevde at kapitalismen har vist og viser i praksis at den ikke er i stand til å bli et miljøvennlig system. Den er ikke en gang i stand til å gjennomføre de aller mest nødvendige tiltaka på kort

sikt som må til for å unngå ytterligere forverring.

Men hva om forurensene sjøl må betale det forurensninga koster, ville ikke det gjøre kapitalistene økonomisk interessert i å ta vare på miljøet? Kravet om å la forurensene betale er et utmerka krav. Det legger ansvaret på rett sted. Det er gode sjanser for at et slikt prinsipp etterhvert vil prege lovgivinga, ikke minst fordi de nye kapitalgruppene kan være interesserte i å bruke det til å gi skorsteinsindustriene nådestøtet. («Ned med Spigerverket, opp med Aker Brygge!») Men ødelegginga av miljøet er langt mer enn enkeltutslipp. Det handler om økonomiske sammenhenger, slik som sammenhengen mellom landbrukspolitikken og overgjødsla av Mjøsa eller utviklinga av giftalger i Nordsjøen. Kapitalen kan ikke overleve uten å ekspandere, og dermed også omsete stadig flere varer på markedet. Sjøl om det er mulig å lage forbruksgjenstander som kunne vare et helt liv, og dermed redusere ressursforbruket i samfunnet tilsvarende, blir det ikke gjort. Kapitalen er nemlig avhengig av en bruk-og-kast økonomi. Denne varefetisjismen, som Marx snakka om, er samtidig en logisk følge av lønsslaveriet — lønsslaven har ikke noe annet enn sin arbeidskraft å selge. Derfor er han også lenka til forbrukerrollen, med alle de konsekvensene det har. Kapitalismen kan like lite bryte dette som den kan bryte med utbyttinga og profittmaksimeringa. Derfor vil kapitalismen til sin død forbli et ressursløsende og miljøødeleggende system.

3. Hva så med sosialismen?

Miljøkatastrofene formelig skriker etter en planlagt og langsiktig bruk av ressursene, i motsetning til en anarkistisk og kortsiktig. De økologiske faresignalene viser til overmål at en økonomi som er basert på profitt som overordna mål, bare fører oss til helvete i stort tempo. Derfor burde jo sosialisme og planøkonomi være et opplagt svar. Saka er imidlertid ikke så enkel. Det viser seg nemlig at den sosialistiske planleggingsmodellen også har sine miljøkatastrofer. I denne sammenhengen kommer vi ikke unna Øst-Europa, sjøl om vi i ml-bevegelsen mener at disse landa for lengst har utvikla seg til statskapitalistiske land av en ny type. Sjølve planmodellen deres har nemlig ikke forandra seg grunnleggende siden Stalin-tida. Det er fortsatt en nokså enkel og nokså mekanisk planmodell: så og så mange tonn stål eller køl innen da og da! Dette er en forståelig tenkemåte for et fattig land som mangler det meste. Det kan også være at det blir rein historisk idealisme å forlange at det burde ha vært annerledes. Men likevel må en kaldt og nøkternt slå fast at en slik planmodell sakner et hvert økologisk perspektiv. Skogene som ødelegges og lufta som forurenses blir også her en nullfaktor i regnskapet. På samme måte som den knallharde prioriteringa av tungindustrien førte til forsømming av lettindustri og jordbruk, befesting av kvinneundertrykkinga osv.

En kan spore denne mekaniske tenkemåten, ikke bare

i planmodellen, men i den filosofiske innstillinga i Sovjet fra 1920-tallet. I forholdet mellom menneske og natur het det alltid at mennesket skal *erobre* naturen, mennesket skal *gjøre seg til herre over* naturen. I skrifterne til Marx kan en spore en annen type holdning, sjøl om jeg ikke er i stand til å utelukke at han også kan ha kommet med slike standpunkter. Han engasjerte seg f.eks. en gang i en debatt om kildene til rikdom. Mot dem som hevdet at arbeidet er kilden til all rikdom, sa Marx at *både* naturen og arbeidet er kilder til rikdom. Han var også oppmerksom på at kapitalismen må bety utplyndring, ikke bare av arbeidet, men også av naturen. Han nevnte f.eks. skogsdrift som ei næring der motsetninga mellom langsiktig omsyn til naturen og kortsiktig kapitalistisk profitt kom i skarp motsetning. Så om Marx ikke hadde noen økologisk analyse, kan vi i hvert fall se at han ikke var noen mekanist i forhold til naturen. Den sovjetiske skolen, derimot, var meget mekanistisk, og derfra spredte et uøkologisk syn seg til alle land som forsøkte å bygge sosialismen. Resultatene ser vi i dag. Krakow i Polen er en økologisk katastrofe allerede, og det snakkes om at byen vil bli ubeboelig innen overskuelig framtid. Skogene i Tsjekkoslovakia og Øst-Tyskland dør, mer enn 50% av Polens drikkevannskilder er ødelagt. En ekstrem kunstig vanning av bomullsmarker i det sørøstlige Sovjet har ført til at Aralsjøen er i ferd med å forsvinne. Det kan nevnes masser av eksempler, men det holder i denne omgangen å peke på at en byråkratisk sentralistisk planmodell som bygger på et udialektisk syn på forhold mellom menneske og natur, kan føre til like store økokatastrofer, som en privatkapitalistisk økonomi.

Mao Zedong var ikke bare en eminent marxist, men også vel skolert i klassisk kinesisk tenkemåte. Han opererte i motsetninger, harmoni og balanse og integrerte det i sin marxisme. Han var opptatt av at avfall fra jordbruket kunne brukes i industrien og at avfall fra industrien kunne omdannes til en ressurs. Sannsynligvis var han den første revolusjonsleder i verden som satte storstilt skogplanting på programmet allerede fra revolusjonsdagen. Men han var samtidig såpass påvirket av skjematisk stalinistisk tankegang at han satte i verk Det Store Spranget, der alle hensyn til jordbruk, lettindustri og miljø blei kasta på bålet til fordel for en forsert og utopisk utvikling av tungindustrien. Den førte da også til storstilt avskoging og hungerkatastrofe. Derfor kan vi ikke si at Kinas alle Maos eksempel er helt entydig i vurderinga av sosialisme og økologi. Men de representerte i hvert fall i kimeform en annen type tenkning enn den mekaniske og byråkratiske. Derfor bør en nytte seg av disse erfaringene når en skal ta fatt på å skape en ny og mer avansert form for økologisk sosialisme. Det vil helt sikkert føre til brudd med en del gammel tankegods og en del gamle dogmer. Men det er bare de samfunnsmessige og langsiktige løsningene, altså en form for planøkonomi, som kan være alternativet til det økologiske katastrofeperspektivet som kapitalismen har skapt. ■

ØKOLOGI

ØKOSOFIENS ELE

Boka «Ekologisk økonomi» bygger på idealisme — på hvordan forfatterne ønsker seg at verden kunne se ut løsrevet fra menneskene og samfunnet.

— Bokas idylliske grendesamfunn bærer i seg kimen til den nye storbonden og fattigbonden — ja også den kommende kapitalist og arbeider

Av Carl Erik Schultz

Økonomer oppfattes ofte i utgangspunktet som miljøfiendtlige — akkurat som de tradisjonelt oppfattes som folkefiendtlige. Med de fagfeller en fra tid til annen ser i mediabildet er det kanskje ikke så rart — men det er like fullt feil. Innenfor miljødebatten kan tvert imot økonomisk analyseverktøy brukes med hell for å gi tyngde til argumentene mot kapitalismens miljøødelegging. Bidragene til debatten om økologisk økonomi kommer ofte som angrep på tradisjonell økonomisk tekning. Boka «Ekologisk økonomi — for et samhälle i balans» er et slikt bidrag fra en svensk miljøgruppe. Boka søker å integrere fysikk, biologi og økonomi innenfor et holistisk syn, og argumenterer for at menneskene ikke kan ta ut mere fra naturen enn det som naturen frambringer hver periode. Den søker å begrunne et samfunn i balanse mellom produksjon og forbruk. Boka har også klare røtter inn i mere mystiske, overnaturlige/religiøse retninger som argumenterer ut fra spesielle «udiskutable» aksioner og, for den som vil ha norske røtter, til Dybwad Brochmanns idealistiske økonomiske skrifter fra 30-årene. Det er altså litt av en blanding som søkes servert på 180 sider, og en kan knapt unngå at sildesalaten har blandet seg litt med karamellpuddingen i et slikt mål-tid.

Noen hovedsynspunkter

Boka er en artikkelsamling, der de ulike bidragene ikke nødvendigvis er ensartede. Den bærer desverre noe preg av å være dårlig gjennomarbeidet, slik at det ofte er

uklart hva som egentlig menes. Et hovedbudskap er at produksjonen på jorda er naturens produksjon gjennom fotosyntese. Det er termodynamikkens andre lov som fastlegger produksjonen på jorda, og det økologiske systemet er upolitisk og determinert naturmessig. Menneskene kan ta ut av dette systemet, men deres bearbeiding er ikke produksjon. Boka konkluderer således med at det som kalles foredling (f.eks. bord fra tømmer) er nedbryting og ødelegging av naturens prosesser. Å analysere ut fra en slik synsvinkel betyr at en avviser at økonomisk analyse er en samfunnsvitenskap. Forfattergruppen mener at løsningene på problemene med den økologiske balansen på jorda finnes innenfor naturvitenskapene, og ikke innenfor samfunnsvitenskapene.

NDIGHET

De fleste kritiske bøker omkring økologi/miljøvern har med et angrep på nasjonalproduktet som velferds-mål. Denne boka er intet unntak. Det er flere poeng å hente i denne materien, bl.a at naturødelegging i et slikt perspektiv kan gi et positivt bidrag til nasjonalproduktet. Dette er imidlertid drøftet utførlig i flere standard-bøker. En grei henvisning er Steinar Strøm/Finn Førsum: «Miljø og ressursøkonomi», (Oslo 1980 (del III)) Jeg skal ikke forfølge den tanketråden mere her.

Boka fastholder at pengeøkonomien er et avgjørende problem som hindrer en forsvarlig økologisk forvaltning av jorda. Den argumenterer for at rentenivået må ned, prisnivået ned — på sikt må pengesystemet vekk og en må over til en økonomi basert på småproduksjon og

økologisk balanse. Her bygges det direkte på Dybwad Olsens skrifter fra 1930-tallet. De realøkonomiske virkningene av en slik overgang er imidlertid nokså sparsomt analysert, slik at forslaget mer må sees som et ønske om å komme over i en situasjon uten penger, enn som en plan for å nå dit. Boka skisserer et samfunn der små samfunn reguleres i økologisk balanse innenfor en slags naturalhusholdning.

I likhet med mange andre innenfor miljøbevegelsen skiller boka mellom virkelige behov og andre behov. I dette ligger et syn som går ut på at en god del av forbruket som folk sjøl bestemmer seg for er «pådyttet» utenfra — reklame, motepress o.s.v. — eller at det er mindreverdige ut fra en moralsk/etisk vurdering gjort av et eller annet kollektivt organ. Vi kjenner dette igjen fra debatten om sel — der det er ok å spise selkjøtt eller varme seg på pelsen, mens det er ille å pynte seg med den eller la kjøttet gå til revefor. Dette er en grunnleggende debatt om hvorvidt en skal godta konsumentenes valg av goder, eller legge andre kriterier til grunn for hva som er folks «egentlige» nytte.

Boka argumenterer også for at primærproduksjon — jordbruk, skogbruk, fiske/fangst og bergverk — er spesielle og grunnlaget for alt annet. Støtte til jordbruket blir derfor i deres tankegang egentlig betalt av bøndene selv. Her er en uuttalt tanketråd tilbake til de franske fysiokratene som på 1700-tallet analyserte nettopp ut fra en slik basis. Denne likheten ser en også i holdningen til naturen. Fysiokratene mente nettopp at det «rene produkt» framkom i næringer der det var naturlige vekstprosesser, og all virksomhet i industri, transport, handel osv var bare en endring i formen på de produktene landbruket frambrakte. Men analysen av økonomien ut fra et fysiokratisk synspunkt blir bare brokkevis i boka. Det blir lagt fram noen sirkulasjonsskjema for små, sjølberga enheter, som gir en ide om at en kan få til en varesirkulasjon i et slikt samfunn reint statisk. Men hva som så skjer når samfunnet utvikler seg blir ikke drøftet. I virkelighetens verden var fysiokratene forløperne til den klassiske borgerlige økonomien (Smith, Ricardo) akkurat som deres jordbruksbaserte samfunn var forløperen til det fullt utvikla kapitalistiske samfunnet. Det gir også en aning om konsekvensene av det idealsamfunnet boka streker opp.

Forfatterne framstiller et slags ideal i økologisk balanse, med mange små produsenter. Det skal være blotte for kredittsystem — siden det oppfattes som selve pådriveren for et naturødeleggende samfunn. De skisserer at det er en motsetning mellom tre systemer: naturens sirkulasjon, realøkonomiens sirkulasjon og pengeøkonomiens sirkulasjon. Det har de ganske rett i, men dermed er det ikke gitt at selve systemet med penger er nøkkelen til å løse motsetningene. Egentlig argumenterer boka for et samfunn av typen Kardemomme by. Mange små aktører i økonomien, stabilt, uten utvikling og endring, og med små — om noen — interessekonflikter.

ØKOLOGI

Et problem er det at de ofte går utenom å presisere hva de mener. F.eks. argumenterer de sterkt for et samfunn i balanse. Det er jeg sterkt uenig i. Men hva er balanse? Er det balanse mellom bruk og tilgang på energi samlet — eller for hver energibærer? Er det balanse mellom «naturlig tilvekst» for en dyreart og fangst av arten? Vi veit alle at ved å gjerde inn åkeren og luke forrykker vi naturens balanse til fordel for korn, og til ulempe for ugras og dyr. Ved å holde rovdyra nede øker vi tilveksten på andre dyr. Ved å slakte på sel og hval øker vi torskens muligheter, og ved å holde torsken nede kan loddas muligheter øke. Poenget er — etter mitt syn — at balanse ikke er noe mål i seg sjøl. Vi må finne fram til hva slags balanse, og foreta en del ubehagelige avveieringer — bl.a mellom dagens befolkning og de som lever i framtida. Dette skygger boka unna, og det blir lett en gjennomgående svakhet i argumentasjonen.

Trenger vi en økologisk økonomi?

Boka er et forvirrende prosjekt, med mange løse tråder, usammenhengende argumenter og lite helhet. Etter mitt syn bygger den mye på idealisme — på hvordan forfatterne ønsker seg at verden kunne se ut løsrevet fra menneskene og samfunnet. Dette springer ut av den samme grunnholdningen som mye kommunistisk teori — en dyp misnøye og bekymring med verden slik den er og utvikler seg, og en jakt på å forstå verden for å finne alternative løsninger til den rottefella vi sitter i. Sånn sett er boka et hederlig forsøk — selv om jeg synes den i all hovedsak er ille i sin analyse og sine konklusjoner. Folk trenger en analyse som knytter sammen økologi og økonomi, og mange føler at de ikke har den. Her er det minst tre angrepsvinkler. *marxistene* — som analyserer drivkreftene og forandringene i samfunnsøkonomien slik den fungerer innenfor en natur som en vanligvis antar ikke setter skranker for menneskenes utfoldelse. Deler av *miljøfilosofien* som analyserer ut fra at naturen er alt og menneskene brikker i spillet. *Tradisjonell økonomi* som søker å gi et teknisk verktøy for valg i styring av natur og produksjon. Min personlige mening er at alle tre retningene har viktige bidrag inn i dette temaområdet, men alle møter også sine begrensninger i slike analyser.

Hva er produksjon?

«Økologisk økonomi» tar det som gitt at produksjon er det som forgår i naturen. Innenfor dette systemet frambringes det på kort og lang sikt strømmer av goder som mennesken kan høste av. Det avvises at menneskenes inngrep i naturen er produksjon — det er en form for forbruk av naturen. Produksjonen blir dermed noe som ligger utenom samfunnet. Samfunnet blir et element som enten tilpasser seg balansen i naturen, eller river ned det naturen produserer. Dermed blir skogsdrift et forbruk av natur, mens vindfall i urskog blir en del av naturens produksjon. Mens vi er vant til å oppfatte f.

Forfatterne av boka Økologisk Økonomi hevder at skogsdrift er forbruk av natur, mens vindfall er naturens egen produksjon.

eks. produksjon av frossenfisk som en foredling, så ser boka dette som et forbruk av natur. Fisken blir drept, frosset og seinere spist. Dermed blir natur ødelagt. Det er imidlertid uklart i boka åssen den stiller seg til forskjellen på hogst eller opprætning av hogstklasse 5 i skogen, eller fangst mot død for-fisk som eldes. Valget mellom årets unggris og gamlepurka til slakt blir også hengende helt i lufta.

Marxistene tar et diametralt motsatt utgangspunkt. Slår en opp i læreboka i Politisk Økonomi (Oktober Forlag 1975), så åpner den med å definere produksjon som menneskenes virksomhet for å skaffe seg de materielle goder som trengs for å leve. Når menneskene produserer fører de kamp med naturen. Det gjør de ikke aleine, men i grupper, i samfunn. Derfor er produksjonen selve grunnlaget for alle samfunn. Naturen blir sett på som et emne som menneskenes arbeid brukes på for å framskaffe det en trenger. I «Økonomisk Økologi» er det omvendt, der er det naturen som legger fram godene, og menneskene forsyner seg. Problemet med å skaffe seg godene oppstår i første runde når en ikke bare kan høste inn fra naturen. Da oppstår samfunnene på grunnlag av at menneskene organiserer seg for å få fram fra naturen det de trenger — produksjonen oppstår. «Økonomisk Økologi» definerer derfor bort selve grunnlaget for men-

neskenes samfunn når de ser bort fra at kampen for å utnytte knappe ressurser nettopp er det som har formet samfunnene. På den andre sida overser læreboka i politisk økonomi helt at en kan nå naturens grenser. Det framstilles ikke som noe problem at atmosfæren kan endres av produksjonen, at olje og gass kan ta slutt o.s.v. Men i grunnlaget er altså skillet at marxistene ser på menneskenes samfunn og hvordan de er bygget ut fra de krav produksjonen stiller, mens «Økonomisk Ekologi» ser på samfunnene nærmest som et teknisk vedheng til naturens «egentlige» produksjon. Det er omtrent som den klassiske situasjonen der presten besøker bonden og roser avlingen med at Herren har gjort en velsignet gerning. Bonden svarer at det er nok så, men det var noe magrere da Herren dreiv åkeren aleine.

Jeg mener at det er her vi er ved kjernen i forskjellen mellom bokas utgangspunkt og marxismen, og det er her jeg mener boka tar grunnleggende feil. Marxistene analyserer miljøspørsmål ut fra hvorfor den produksjonsmåten og det samfunnet vi har fører til økologisk katastrofe. Avgjørende her er det at produksjonen for profitt og kampen for å akkumulere ligger som en tvangstrøye over hele verden i en kapitalistisk økonomi. Den fører til at kapitalistene planlegger individuelt og for å overleve, og i det regnskapet er naturen for hver

enkelt en fri ressurss og en åpen søppelkasse. Dermed driver profittsystemet produksjonen til å unnlate å ta hensyn til konsekvensene det har for helheten. Problemet er altså ikke at en bruker natur, men måten en gjør det på.

Dette er viktig. Både miljøgruppa bak boka og kommunister i AKP vil ha bort kapitalismen. Kommunistene vil ha revolusjon, sosialisme og kommunisme. Forfatterne vil tilbake til småproduksjon og mer naturalhus-hold. Når kommunistene hevder en helt annen vei ut av uføret, så er det fordi de har en helt annen analyse av hvorfor problemet har oppstått. Det er ikke menneskenes uttak fra naturen i seg sjøl, eller pengeøkonomien, som er problemet. Men det er utviklinga av produksjon innenfor rammen av kapitalisme og imperialism som trekker med seg de helt store miljøkatastrofene. Menneskene har utvikla produksjonsteknikk som gjør det mulig å utnytte jordas ressurser fullt ut til gode for menneskeheten. Men det skjer innenfor et økonomisk system som fører med seg jakten på profitt styrer produksjonen, også når det ødelegger livsvilkårene. Dette er ikke en situasjon som er *valgt*. Den er drevet fram av motsetningen mellom produktivkrefter og produksjonsforhold. En kan derfor ikke «velge» å gå tilbake til det gamle samfunnet. Fortida bar nettopp i seg kimen til det samfunnet vi har — og bokas idylliske grendesamfunn bærer også i seg kimen til den nye storbonden og fattigbonden — ja også den kommende kapitalist og arbeider. *Kanskje* kan en tenke seg at et slikt småsamfunn kan fungere på papiret, men det finnes ingen samfunnsmessig kraft som kan føre oss dit. Kommunistene stiller vel egentlig to langsiktige krav for å råde bukt med et samfunn som ødelegger jorda: for det første et samfunn der produksjonen ikke er styrt av jakten på profitt. For det andre et samfunn der folk både kjenner til og har entydig egeninteresse i å te seg slik at miljøet tjener folks behov. Selv om de økologiske prosessene teknisk sett er upolitiske — slik boka hevder — så foregår de alltid i en samfunnsmessig ramme som faktisk avgjør hva som skjer. Det er mennesker, grupper, klasser som tjener på at systemet er som det er — og dette legger grunnlag for økologiske katastrofer. Forfatterne bak boka gjør — i likhet med bl.a Dybwad Brochmann — systemet med renter til sydebukk. De vil ha vekk penger og kreditt — som om papirene og systemene i seg sjøl var farlige. Argumentet innskrenker seg mye til at dette driver fram «vekst», uten at jeg kan se at det er noen fare i seg sjøl.

Jeg skrev ovenfor at boka bar preg av å være noe forvirret og lite gjennomarbeidet. Det betyr ikke at AKP sitter på noen grei og fullstendig analyse av dette. Til nå har mye av området blitt overlatt nettopp til denne type bøker og analyser. Kanskje på tide at noen kastet seg inn i å lage syntese mellom økologisk økonomi og marxisme? ■

**Økologisk Ekonomi - för et samhälle i balans.
182 s. Åsak forlag 1985.**

ØKOLOGI

Michael Gylling Nielsen, Greenpeace FOTO: KLASSEKAMPEN

ER SELEN EN HELDIG KU?

Av Per Lund og Jon Sandvik

A KP-ledelsen har bokstavelig talt miljøpolitikk hengende over hodet. To etasjer over partikontoret i Gøteborggt. 8 bygger Greenpeace opp sitt senter i Norge. Leder av Greenpeace i Norden Michael Gylling-Nielsen legger an en lav profil på alle måter. — Vi ønsker ikke å presse fram forventninger før vi veit vi kan fylle dem.

— En negativ presse har skapt et dårlig bilde av organisasjonen i Norge og vi må bygge oss opp stille og forsiktig, sier Gylling Nielsen. Han understreker at Greenpeace er partipolitisk uavhengig, og avslår høflig vår anmodning om et bilde i det vi passerer inngangsdøra til AKPs partikontor.

— Våre hovedoppgaver blir fremdeles kampen mot kjemisk utslipp, havforurensning og atomvåpen. Styrken vår er den globale vinklinga vi har på arbeidet, og at organisasjonen er en internasjonal med hovedsete i England.

Gylling-Nielsen håper at samarbeidet med Bellona og Natur og Ungdom skal gå greit. Han ønsker ikke å kommentere enkelte negative reaksjoner fra disse organisasjonene angående etableringa av Greenpeace i Norge, og regner med at det vil utvikles et naturlig samarbeid på felles saker.

— Greenpeace har et annet perspektiv — vi er grenseoverskridende i sterkere grad enn andre, sier Gylling-Nielsen som er sikker på at det er plass for Greenpeace i Norge.

— *Samarbeidet med engelske organisasjoner har vært dårlig? Du frykter ikke slike tilstander i Norge?*

— Jo, det er riktig at vi har hatt endel sammenstøt med kontante engelske dyrevernorganisasjoner. Det er ikke noe politisk linje for oss å bli godtatt i et hvert miljø. Vi ønsker å være kontroversielle, men respekterte.

— *Når kan vi vente første aksjon fra Greenpeace?*

Gylling-Nielsen smiler og rister på hodet. Vi har noen grovskisser på utviklinga av organisasjonsarbeidet. Vi har drøyd lenge med å etablere oss i Norge. Det er stadig vanskelig med forholdsvis mye motstand fra fiskerihold. Det betyr at vi må bruke endel tid på informasjon og oppbygging for å endre det negative bilde media har skapt.

Havforurensning og kjemisk avfall

Organisasjonen har cirka 75 000 støtte-medlemmer i Sverige, men bare 1 000 fra Norge. Samtidig skal kontorene være økonomisk sjølberga. Hvilke aktiviteter vil organisasjonen prioritere for å sikre driften økonomisk i Norge?

— Havforurensning og kjemisk avfall

er sentralt også i Norge. Om to til tre års tid kan organisasjonen i Norge være på størrelse som i de andre skandinaviske landa. Tjue ansatte og tjue frivillige burde det være mulig å opparbeide i løpet av denne tida. Da regner vi også med at kontoret er selvfinansiert.

Greenpeace vurderer også etablere seg i Tromsø, men det er foreløpig svært usikkert.

— Vi har et begrensa antall aktive, men vi er demokratiske i den forstand at vi lever på økonomisk støtte fra en rekke enkeltpersoner. Slik blir vårt arbeid mulig og bestemt av alle de som bidrar økonomisk til å holde i gang organisasjonen. Vi ser det slik at de aktive i organisasjonen på denne måten får fullmakt til aksjoner, og som dere vet har vi i første rekke «hit and run» aksjoner som betinger få og svært samtrenna folk.

— *Nordsjøkonferansen i høst demonstrerte at spesielt Storbritania er lite villig til å redusere utslipp av både kloakk/næringssalter og av miljøavgifter. Kan det oppsummeres positive trekk etter konferansen, og hvilke tiltak gjenstår?*

— Vi er svært skeptiske til resultatene og lite optimistiske for framtida. Det er en av mange internasjonal deklarasjoner, som i praksis fortolkes ulikt og der landa ikke føler seg særlig bundet. Vi må se hvordan dette fungerer i praksis, før vi kan si om denne konferansen virkelig har betydd noe i miljøkampen. Her er det nok å vise til Brundtlandkommissjonen og lederens egen praksis i Norge.

— Samtidig er slike konferanser en viktig forutsetning for at det kan bli gjort noe, og slik er det naturligvis et lyspunkt.

Gylling-Nielsen mener England representerer det største problemet i forhold til Nordsjøen. Årsaken ligger i den umoderne industrien. Produksjonsutstyret er stort sett fra førti og femtitallet, da ingen tenkte på naturvern. Dessuten har de ikke vært villige til å investere i miljøvennlige tiltak eller sette krav til en industri som sliter hardt økonomisk.

— *Du mener at moderne industri i større grad vil ta vare på miljøet?*

Ja, se på Tyskland, Sverige og Danmark som har gjort vesentlige investeringer i naturvern. Moderne produksjon

gjør det lettere å kople til rensetiltak.

— *Hvordan vurderer du norsk industri sammenligna med andre land?*

— Norge er med på alt som er «grimt», ler Michael Gylling-Nielsen. Norsk Hydros tilsøpling av Nordsjøen er blant det verste.

— *Du leder Greenpeace sin havøkologi kampanje. Hva kan gjøres for å redde de store fiskestammene i Barentshavet, og dermed næringsgrunnlaget for kystfiskerne?*

Den joviale dansken tar tenkepause. Greenpeace-lederen har blitt konfrontert med spørsmålet en rekke ganger og veit nok hva han skal si. Men det er et infløkt og vanskelig område.

— Beskatningen må ikke overskride det maksimum som er satt. Vi bør gi fiskestammene 10 år for å vokse opp igjen. Det økonomiske systemet er skrupelig, likevekten er vanskelig å holde. Men det er en forutsetning for miljøet at en ikke gjør større innhogg slik at denne balansen forrykkes for mye.

— Det andre er utviklingen i fiskeindustrien med økt krav til produksjon. Andelen fiskere med større båter har også økt. Bankene og økonomien avgjør på mange måter dette spillet. Det er kravene om tilbakebetaling av renter på båter som tvinger fram store fangster. Dette er jo innebygget i kapitalismen. Se på hvalbestanden. Her finner en et av de beste eksemplene på at investeringer og profitt er kalkulert ut fra en høyere bestand, enn hva det virkelig er. Vi er nødt til å endre dette. Storstilt fisking blir umulig.

Nordnorge og kystfiskerne

— *Mener dere at det er de store trålerne som tar yngelen, og at skytset må rettes mot rederkapitalen?*

— Absolutt. På lengre sikt er kystfiskerne interesser sammenfallende med våre standpunkt om en økologisk balanse. Vi står ovenfor en klassekamp på havet der de store styrer, og de små kystfiskerne taper hele tida, — også i fiskeri-kooperasjonen.

Gylling-Nielsen har diskutert dette i Tromsø med fiskerne, og han mener at Greenpeace har blitt ofre i maktkampen mellom trålfiskerne og kystfiskerne. Det er alltid greit å skyve skyldsspør-

ØKOLOGI

målet over på en ytre fiende. Problemet ligger grunnleggende i myndighetenes fiskeripolitikk.

— *Ser du noen mulig allianse mellom kystfiskerne og Greenpeace gjennom aksjoner som retter seg mot maskevidden. Vi tenker på tidligere aksjoner utenfor Spania der dere har brukt kunstige rev for å få trålerne bort fra yngelen?*

— Det var en utmerka aksjon. Men jeg tror ikke tida er moden for det ennå. Det er både politisk vanskelig og økonomisk krevende å gjennomføre slike aksjoner i Barentshavet. Vi mener løsningen på sikt er å oppmuntre små enheter av kystfiskere. Det er lettere å kontrollere fangstmengdene da, og en unngår svær konsentrasjon av kapital.

— *Selfangst kan muligens løse noe av problemene med svart hav?*

— Det løser overhodet ingen problem, kommer det kontant fra Greenpeace-lederen.

Han har ikke noe tro på at myndighetene klarer å regulere beskatninga på selen slik at det kan bygges opp en torskestamme. Myndighetene har vist seg udugelige i stimulere vedlikeholdet av den økonomiske balansen.

— *Dere er kritisert for å overse amerikansk hvalfangst, spesielt på delfiner, mens dere fører en innbitt kamp mot norsk sel og hvalfangst?*

— Vi har hatt langt flere aksjoner mot fangsten av delfiner i USA, enn vi noengang kommer til å ha mot fangst av sel i Norge. Kampen for selen starta egentlig år tilbake og med et annet utgangspunkt. Det var et «dyrevernmotiv» som lå bak dette arbeidet og som var fundert på nord-amerikansk sentimentalitet. Etter som Greenpeace vokste, gikk en mot at organisasjonen skulle legitimere seg som en dyrevern-organisasjon.

— Selen er viktig som uttrykk for at den økologiske balansen forrykkes. Det er det interessante nå.

Hvem betaler Greenpeace

— *Den amerikanske sosialantropologen Marvin Harris mener at årsaken til at de indiske kuene ble hellige var deres funksjon som det viktigste arbeidsredskapet for den indiske bonden — for å*

sikre seg mot fristelsen til å slakte kuene i perioder med tørke og hungersnød ble det etablert et tabu som senere utviklet seg til religion. Har noe av den samme mekanismen virket i Greenpeace sitt forhold til selen? Organisasjonen fikk vel mange av sine første store inntekter fra sentimentale amerikanere som syntes synd på de søte selebarna.

— Nei, USA er ikke vår største finansieringskilde. Vi bruker 80 prosent av inntektene på tung kjemikamp, femten prosent på hvalen og fem prosent på selen.

Vi har holdt fast på endel av det som lå i dyrevern-aspektet, men altså ut fra et økologisk perspektiv. Vi følger ikke opinionen. Vi gjør det vi sjøl mener er riktig, og skaper en opinion.

— *Mener Greenpeace at det er et skille mellom høytstående og lavtstående dyrearter?*

Gylling-Nielsen dementerer. Organisasjonen har ikke tatt stilling til det.

— Personlig vurderer jeg hierarkiet i dyreriket som en pyramide med oss art-imperialistiske mennesker på toppen. Men vi har ikke noe overordna prinsipp om at dyrelivet som sådan skal fredes.

— *Arbeidet mot hvalfangsten blir altså ikke holdt oppe av ideen om at disse dyra er spesielt utvikla vesener?*

— Enkelte hvalfreaks som meg er spesielt fasinert av hvalarten. Ser en utover seg sjøl og sitt eget nivå, mener jeg at hvalene er spesielt høyt utvikla. Jeg synes det ville vært spennende å se hva hvalene ville gjort hvis de hadde bytta plass med oss mennesker. Målingen av hvalenes lyder viser at de har en svært avansert måte å kommunisere på som langt overgår gris, kyr og pappegøyer. Knølhvalen har svært forskjellige måter å uttrykke seg på.

Røde Fanes medarbeidere kan ikke dy seg for å spørre hva knølhvalen har sagt av interesse for menneskeheten, men blir møtt av latter og ytterligere understrekning av et dette er personlig høyttenking fra en hval-freak.

— *Er det slutt på sverming for naturen og en orientering mot mer vitenskap i Greenpeace sin overbygning?*

— Vitenskapen får stadig mer makt i vårt samfunn, og vi må tenke rasjonelt. Det innebærer at vi ender hos vitenskapen for å overbevise motparten. Men

vitenskap går nye veier. Nå må miljøinteressene være integrert i de vitenskapelige reulstatene i langt større grad.

— *Kommer vitenskapen inn på den miljøpolitiske arena i stadig sterkere grad?*

Gylling-Nielsen mener det både med positive og negative resultat. Hans skepsis skyldes forskere som fremdeles ikke innser at en må ta stilling til det en gjør — se på hvem som betaler hvem — for hvilke resultat. Vitenskapen vil måtte ta miljø-spørsmål opp i langt større grad, men jeg har ingen tro på at det utelukkende er positivt.

— *Tidligere har økologiske bevegelser ofte vært belastet med mystiske og religiøse forestillinger om naturen. Har du noen metafysisk overbygning for ditt engasjement?*

— Ja, det trengs også. En må ha en holdning til tilværelsen som motiverer. Jeg mener det er positivt når lederen for det danske miljøverndepartementet arbeider bra med naturverntiltak mye ut fra at han er religiøs og hevder at det er

ØKOLOGI

Dette vakre barns ansikt har nok fått mangt et hjerte til å smelte

spørsmål om å forvalte Guds natur til beste for menneskeheten.

— Menneskene skal utnytte naturen, men det må skje ut fra våre nødvendige behov og en helhetsforståelse for den økologiske balansen. Vi ønsker oss ikke tilbake til middelalderen, men Greenpeace går inn for nullvekst og en fordelingsfilosofi. Det innebærer at vi i den vestlige verden må regne med å gå ned i levestandard. Jeg ønsker ikke å høre ut som en gammel hippie, men det finnes en rekke andre verdier enn det som kan betales for med penger.

— Teknologien må brukes uten at den forurenser. Miljøbevisstheten trenger seg fram både fordi vi har råd til det og fordi vi har trusselen over hodet.

— *Dere er for nullvekst, små økonomiske enheter og desentralisering. Er dette en New Age inspirert sverming for ei tid da menneskene levde nærmere til naturen?*

— New Age har jeg ikke noe forhold til. Men skal en hindre ekspansjon som går ut over naturen må en ha mindre en-

heter. I tidligere tider levde folk mye nærmere sitt eget eksistensgrunnlag og var derfor mye mer forsiktig med å forstyrre den økologiske balansen. Kontroll av miljø betyr mindre produksjonsenheter.

— *Ved alle miljøproblemer, fra dumping av giftstoffer til rasering av tropeskogene står ofte jakten på kortsiktig profitt sentralt. Vil ikke en strategisk målsetting for miljøkampen være å erstatte dette økonomiske systemet med en planøkonomi der folkets totale materielle og kulturelle behov står i sentrum?*

— Greenpeace arbeider med dagsaktuelle problem i første rekke. Andre organisasjoner må løse organiseringen av samfunnet på lengre sikt, mens vi må kunne drive vårt arbeid uten en slik strategisk filosofi. Samtidig er det opplagt at profittjakt og økonomi er avgjørende for naturvernet. Like fullt mener jeg at det på sikt ikke er noen motsetning mellom industri og miljøvern. I Danmark må industrien ta miljøspørsmåla alvorlig fordi det avhenger av deres mar-

keder og muligheter for salg. Vi må satse på at den største eksportinntekten vår blir miljøverntechnologi. Industrien må etterhvert konkurrere på miljøvennlige produkter. Det vil etterhvert bli en forutsetning for å være konkurransedyktig.

Gylling-Nielsen mener at forbrukerne får mer makt. Det er gjennom å representere markedet. Han mener også at forbrukerne er villige til å betale den ekstrakostnaden ved å sikre en miljøvennlig produksjon — eventuelt en miljøavgift. Det må både settes krav til industrien og gis subsidier. I Danmark er det bevilga 37 milliarder til miljøtiltak, og det er en klar samfunnsoppgave å sikre miljøet. Men samtidig understreker Gylling-Nielsen at det også skal settes krav til industrien.

— *Greenpeace utfordrer supermaktene i forhold til atomvåpen. Men støtter Greenpeace frigjøringsbevegelser som slåss mot supermaktene?*

— Vi har ikke noe offisielt standpunkt. Vi diskuterer problemstillingen, for eksempel forholdet til Solidaritet. Men vi er redde for å miste vår politiske integritet dersom vi tar opp alt for omfattende standpunkt. I dag har våre verste motstandere respekt for oss — vi ønsker det skal fortsette å være slik.

— *Greenpeace er en sentralistisk organisasjon der støttemedlemmene ikke har noen innflytelse. Begrenser ikke dette Greenpeace arbeid og nedslagskraft?*

— Nei, de som ønsker tradisjonelt demokrati velger andre organisasjoner. Folk ønsker å se resultater, sjøl om de ikke er med på arbeidet sjøl. Alle støttemedlemmene velger å betale oss for å gjøre jobben, og gir oss tillit på den måten.

Gylling-Nielsen understreker at det er et aktivt demokrati for dem som jobber i Greenpeace. Vi har ulike fora og utvalg som diskuterer planer som legges fram eller kommer fra det internasjonale rådet. Alle som arbeider aktivt har demokrati og innflytelse.

— Alle som har arbeidet fulltid over et halvt år eller deltid på minimum tjue timer over to år har stemmrett i Greenpeace. I dette ligger det også en sikring mot kupp.

HELSE

DET GODE LIV

Fornuftens og materialismens forsvararar har åttvara oss mot ideologiske strøymingar som byggjer på idealisme og religion. Det som ikkje kan bevisast må forkastast. Kva når vitskapen ikkje gjev svar på viktige spørsmål? Mange oppsøker t.d. ein naturmedisin når legen ikkje lenger rår med problema våre. Tyder dette på at new age profetane har teke overhand og lurt oss med på alternativbylgja, - eller er dette uttrykk for fornuftig kritikk av tradisjonell medisin.

Av Ingunn Vatnøy og Jon Sandvik

Røde Fane let her ein lege få uttale seg om dette spørsmålet, Per Fugelli, professor i allmenmedisin. Fugelli er kjent for å ha reist sterk kritikk mot eige fag så vel som mot alternativ medisin.

Capra, forfattar av bl.a The turning point kritiserar tradisjonelle legar, bioteknikarar, for manglande evne til å sjå på mennesket som eit heilt vesen. Dette meiner han gjer tradisjonelle medisinarar uskikka til å ivareta helsa til folk, Vi starta med å be om Fugellis kommentarar til denne kritikken.

Fugelli: Mykje ny kritikk kan eg ikkje sjå er komme fram, men uansett må det eit opprør til i det medisinske hus skal helsevesenet nå målet sitt. Vi må finne ein annan sjukdomsmodell som ikkje berre legg vekt på det biotekniske, og det er rundt dette mykje av kritikken er reist. Det engelske språk har to omgrep for sjukdom, disease og illness. Disease inneber feil ved organ. Illness som det ikkje finnast norsk oversetjing for, inneber i tillegg tankar kring og oppleving av sjukdom.

Vi ser ein løfterik trend innafor norsk medisin nå, fleire byggjer legearbeidet på illness, dette inneber heilskapstenk-

jing.

RF: Eit interessant trekk ved Capra sin kritikk er at han knytter spørsmålet om helse og velvære så tett til frigjeringsomgrepet. Fysisk og psykisk velvære står jo nokså sentralt i våre draumar om eit godt liv, allikevel vert desse spørsmåla gjerne borte i politikken.

Fugelli: Helse er eit demokratiseringsredskap. Folk må få lov til å ta ansvar for helsa si. For revolusjonære som AKP, må det vere sjølvstøtt å vere opp- tekne av å gje folk ansvar for helsa si.

RF: Dette høyrer ut som ei oppfordring til nedleggjing av offentleg helsevesen. Meiner du at kvar enkelt kan lastast for si eventuelt dårlege helse?

Fugelli: Nei. Å sei til enkelt individet at du er i stand til å ta ansvar, er ikkje det samme som å leggje skylda på offeret for sjukdom. «Blaming the victim» er ein skummel tendens. Eg har høyrte om folk som er blitt nekta operasjon fordi dei er for tjukke og om ein overlege i Trondheim som nekta røykjarar adgang til avdelinga si. Når eg snakkar om å ta frå folk ansvaret er det det same som å ta frå folk kunnskapen om kva som er bra for ein sjølv. Det er denne framand-

gjeringa eg meiner vi må arbeide mot.

Medisinen er sjølv medskyldig i den framandgjeringa som stengjer individet frå aktivt å delta i prosessen for å oppnå helse? Den organfikserte sjukdomsmodellen fører til profesjonstermer. Utsrakt bruk av spesielle faguttrykk gjer det vanskeleg for pasienten å delta i samtale med lege. Ein ny sjukdomsmodell, «illnessvarianten», vil opne for kommunikasjon.

RF: Legar representerer jo ein svært nødvendig spesialkunnskap. Kanskje treng vi andre grupper enn legar som kan ta det heilskapelege ansvaret for

HELSE

folks helse. Grupper med kunnskap om tilhøve mellom livsstil og sjukdom, om dei psykiske sidene ved sjukdom, om arbeidsmiljø osv.

Fugelli: Spanande tanke. Av og til ser prognosen for legar svært så dårleg ut. Sjå på dei medisinske fakulteta sin manglande vilje til å utdanne allmenn-

heilskapstenkjing og dermed opner for idealistiske alternativrørsler?

Fugelli: Hovedgrunnen må ein finne i ei historisk forklaring som viser mangel på tradisjon med kritikk frå brukargruppa. Ingen andre områder er så blanke for kritikkstrukturar. Det er heilt framand for dei fleste å gå på sjuk-

legar og andre innsjå at legar har marginal innverknad. Andre grupper må mobiliserast. Livstilsundervising er naudsamt. Helseetaten må samarbeide med andre etatar som t.d. teknisk/bolig. Kommunehelsetjenesten må kartleggje og på grunn av det presentere sentrale helsetiltak for politikarane.

I høve til enkeltindividet sitt spesifikke helseproblem treng vi ikkje innblanding av så mange grupper. Her treng vi generalisten. Folk vert forvirra av alle gruppene i helsesektoren. Ved sida av dei tradisjonelle yrkesgruppene har det vakse fram grupper som er spesialistar på små områder. Frå allmenpraksis har vi erfaring med at det er lurt å forsyne folk med ein person, generalisten.

RF: Legar vil jo ikkje bli allmenpraktikarar.

Fugelli: Det som gjev håp og som ein del av oss trur kan frese opp faget, er at over 50% av medisinarstudentane i dag er jenter. Jenter er berarar av dei grunnverdiane legestanden treng. Det gjeld berre å overleve seks år med hjernevasking, hittil ser det lovande ut, få kvinnelege legar søkjer seg til høgteknologikrevande arbeidsplassar.

Bortsett frå det, så er primærlegen pasienten sjølv. Undersøking viser at av 1000 som vurderer å gå til lege, går berre 250. 10 av desse kjem på sjukehus. 750 avgjer altså sjølv at sjukdommen deira kan kurerast utan profesjonell hjelp. Dramatiske avgjerdslar vert tekne før legen kjem inn i bilete. Folk er interessert i helse si. Enkel diagnostikk kan no utførast utan legehjelp. Gravitet er eit døme. Om 10 år kan ein kanskje ta HIV test heime på kjøkkenet. Den enkelte klarer utrueleg mykje både når det gjeld diagnostisering og behandling, berre ein får god innføring og tilgang på teknologi.

Demokratiseringsprosessen innafor medisin er foresten komme eit godt steg vidare etter at invandrarane har auka i tal. Med sin kultur som er oss framand er dei som gruppe eit viktig «input» som tvingar oss til å gå bort frå organfokus. Oppleving av og tankar kring sjukdom blir formidla utan at det blir spurt etter, dette er ikkje nødvendigvis knytta til eit bestemt organ.**RF:** Er vi sjukare i dag enn for 40 år sidan?

Per Fugelli. FOTO: LEIF GABRIELSEN

praktikarar. Medisinutdanninga er bioteknologisk hjernevask. Men det er lyspunkt og, Norsk Legeforening har slått alarm, dei ser at legerolla er trua. Gode krefter innafor foreninga prøver å påvirke utdanninga i menneskeleg retning. Studiar visar at om det lukkast vil det gje resultat. Eit godt pasient-legeforhold, der pasienten er med på val, gjev bedre resultat både når det gjeld oppfylgging, kontroll og utcome av terapien. Det er på dette mellommenneskelege planet vi taper i høve til ein del av alternativ medisin **RF:** Dette er ikkje nyvunnen viten. Kva er det som stengjer for

huset å sei at «dette må det bli ein slutt på». Derimot har dei fleste sagt det til t.d. læraren eller kommuneplanlegjararen. Medisin er utvikla i eit vakum. Missnøya med dette kjem til uttrykk indirekte. Helsevesenets brukarar viser sin kritikk mot skolemedisinen indirekte, dei søkjer andre alternativ.

RF: Kva ser du som forutsetning for å setje i gang demokratiseringsprosessen?

Fugelli: Kunnskap er makt og må delast med andre. For å ta eit val må ein ha kunnskap. Folk må kyndiggjerast i spørsmål som helse. Om «helse for alle» nokon gong skal verte ein realitet, må

HELSE

Om ti år kan ein kanskje ta hiv-test heime på kjøkkenet.

Fugelli: Moderne medisin er i ei krise. Den er ikkje i stand til å måle helsetilstanden i folket. Når vi opererer etter den organfikserte sjukdomsmodellen klarer vi ikkje fange opp kva som plagar folk. Vi får ikkje målt det ved å telje diagnoser. Moderne medisin manglar rett og slett redskap og modellar for å fange opp å systematisere folks plager.

RF: Vil det sei at dette med helse er så vagt at legar ikkje kan sei noko om det?

Fugelli: Finnast ikkje vagt det! Vi manglar som sagt redskap for å måle helse og livskvalitet.

RF: Kan eigetleg legen gjere meir enn å seie slutt å røyke og start å trimme?

Fugelli: Nettopp her er det viktig med profesjonalitet. Måten dette seiast på er avgjerande. Helsepedagogikk må takast alvorleg. I slikt helsearbeid kjem klasseforskjellen tilsyne. Øvre middelklasse har teke gode levemåtar alvorleg. Dei som gjev helseinformasjon har ikkje teke omsyn til at det er forskjellige bylgjelengder blandt mottakarane. Ingen har teke omsyn til arbeidsfolk når det gjeld å tilpasse informasjon om t.d hjerte/kar sjukdommar.

Å endre livsstil krev overskudd! Då eg budde i Oslo brukte eg gå på Øvrervoll

og Bjerke. Grunnlagsbetingelsane for helse var totalt forskjellige på desse plassane. Heile den offentlege innsatsen til å fremme helse går til Øvrervoll medan det er Bjerke som treng den. Er det rart FRP får gjennomslag for «sin eigen lukkesmed» ideologien sin?

RF: Er det mogeleg å få mengdemessige undersøkingar på kva som har størst innverknad på helse, t.d. er eksos et større problem en støy?

Fugelli: Nei, det vil variere i tid og i geografi. I Mo i Rana i dag må vel nedleggjinga av verket vere største helseeriskofaktoren.

RF: Alternativrørslene har dei noko å gje?

Fugelli: Bylgja skremmar meg. Det er ein renessanse for det irrasjonelle som for meg får eit ekko frå 30 åra til å rulle. — Underlege, åndelege, sjøldiggande saker med FRP strøymingar. Farleg!

RF: Er ikkje dette åtak på vanlege folk som søker alternativer der vitskapen misslykkast?

Fugelli: Nei! Heilheitleg medisin må underkastast forstandig kritisk etterprøving. Alternativbylgja fører med seg grove spekulantar. Ved alvorleg sjukdom vil dei fleste søkje uvitenskaplege

metoder om ikkje anna virkar. Bruk gjerne irrasjonelle metodar, men lag ikkje dogmer og filosofi rundt det. For oss som sverger til fornuften er det viktig å erkjenne at når sjukdom rammer, er mennesket ofte meir kjensle enn forstand. Vi må godta at det finnast ein bit av irrasjonalitet i alle. Vi må godta at det er mykje mellom himmel og jord, i motsetnad til «hokus pokus folka» let vi det bli der.

Det positive med vitskapleg medisin er evna til kritisk sjølvanalyse innafor paradigmat, det er evna til fornying av sjølve paradigmat det skortar på.

RF: Du avviser altså alt alternativ til vitskapleg medisin?

Fugelli: Ikkje om det byggjer på folkeleg erfaring. Det er bra at homeopati og kiropraktikk har fått ordna utdanning, men det er berre bra så lenge dei held seg til empirien sin. Få vekk all idealistisk overbygging.

Fugelli avslutter med å sei at det viktigaste helsearbeidet vi kan gjere i dag, det er å nedkjempe Framstegspartiet. Røde Fane kan berre konstantere at på bakgrunn av dette utsagnet ser det ut som om det umiddelbart må iverksetjast store helsefremmande tiltak i Bergen. Og allmenpraktikaren, som har klart å styrke tilliten til både oss sjølv og spesialisten, treng innsats frå kvar enkelt av oss for å nå målet for sitt arbeid.

Per Fugelli er professor i allmenmedisin ved universitetet i Bergen. Han har mellom anna utgitt følgjande bøker:

«Det medisinske klassesamfunn», Universitetsforlaget 1982,

«Fiskerens helsebok», Universitetsforlaget 1984,

«Helse livstil og levemåtar», Aschehoug 1985,

«Trygdene våre», Universitetsforlaget, 1987,

«Tilbake til huslegen», Gyldendal, 1975,

«Doktor på Verøy og Røst», Gyldendal, 1977,

Fugelli/Nylenna: «Kunnskap er makt og bør delest med andre», Universitetsforlaget 1987,

Fugelli/Johansen: «Langsamt blir faget vårt eget», Universitetsforlaget 1984,

FRÅ MUSKEL- VERK TIL MILJØ- AKTIVITET

Er belastningslidelser straffedom for våre synder, for at vi ikke trener nok, fordi vi arbeider på feil måte eller fordi vi er for grådige etter å tjene penger på akkorden? Eller er hovedproblemet at vi har stoler som ikke er tilpassa den enkelte?

Arne Ebeltoft har skrive ei uvanlig spennende bok om det mest interessante av alle våre helseproblem, belastningslidelser. 40% av alle voksne er plaga av disse lidelsene i løpet av et år. Det er den viktigste årsak til fravær i arbeidslivet og koster samfunnet mer enn alle andre sykdommer. Men dette temaet er lite omtalt i den medisinske litteraturen, det er ikke spennende nok for fagfolka. Kanskje det har sammenheng med hvem som blir ramma? Det kan forresten være like bra, fordi det som tross alt er skrive er lite egna til å belyse problemet.

Innføring av arbeidsmiljølover i Norge og Sverige i 70-åra har virkelig ført til en satsning innafor området ergonomi. Fysioterapeuter har prøvd å lære folk å løfte «riktig», eller overtalt bedriften til å kjøpe inn stoler og bord som kan reguleres. Men denne satsningen har ikke ført

til den forventede nedgangen i sjukefraværet.

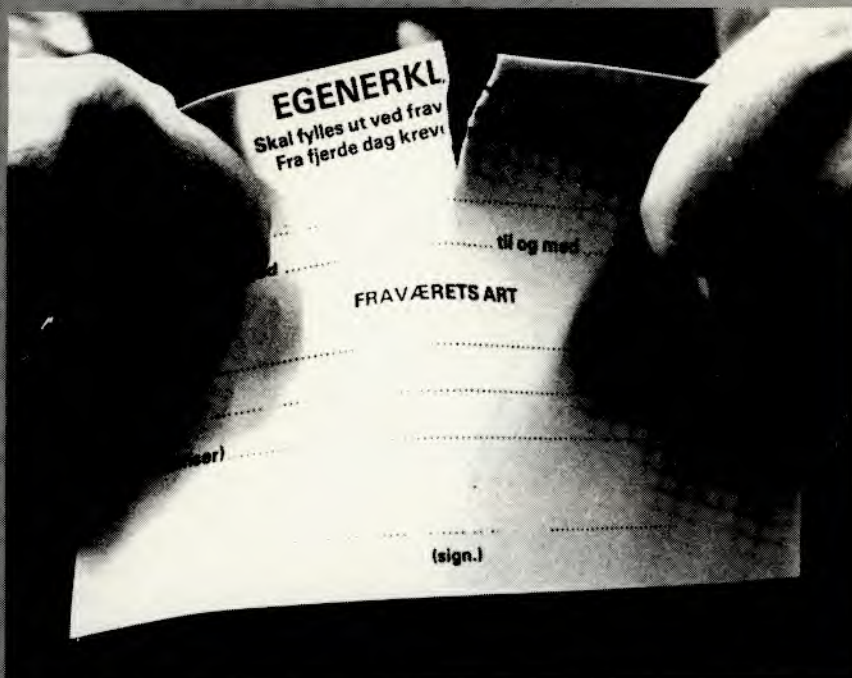
Ebeltoft gjennomgår de synsmåter som ligger til grunn for de ulike angrepsmåter. Helsefagfolka ser på belastningslidelser enten som spesielle biologiske tilstander i individet, eller som feilfunksjoner i forhold til det naturlige. I begge tilfeller blir personen med lidelsen til en pasient som skal behandles. Ebeltoft legger fram en alternativ økologisk synsmåte: belastningslidelser som ledd i et samspill mellom individ og miljø. Her blir den plaga til subjekt istedetfor objekt. Hun forsøker på ulike måter å mestre sin situasjon, og om hun klarer det er avhengig av hvilke muligheter hun har til effektiv handling. Tilstanden vi er i har sammenheng med hva vi gjør med den. Vi har et ganske omfattende repertoar av egenomsorg. Fra å skifte arbeidsstilling, ta pauser, senke tempoet, til å bruke egenmelding eller skifte jobb. Desto mer frihet i arbeidet, desto større er mulighetene til vellykkede handling. Men den dominerende arbeidsdelingen og spesialiseringen fører til at de som har de største belastningene også har minst frihet til å

reagere på de signaler kroppen gir om hvile. Denne spesialiseringen sammen med høyt arbeidstempo produserer sykdommer som bare i liten grad blir belasta bedriftens regnskap. Løsningen ligger i å legge forholda til rette for at folk skal kunne få innflytelse på arbeidsplassen. Men dermed berører ergonomien maktforhold i bedriften.

På arbeidsmiljøkurs er det vanlig å skille mellom de ulike arbeidsmiljøproblemene, f.eks. ergonomi og psyko-sosiale forhold. Denne boka viser oss et mye mer fruktbart og integrert syn på problemene. Det er synd at ikke Ebeltofts perspektiv preger verneopplæringen. Dette perspektivet vil ikke gjøre skoleringen lettere, men uten tvil mer effektiv, realistisk og framfor alt mer demokratisk. Språket og eksemplene i boka gjør at den kanskje er lettere tilgjengelig for arbeidsfolk enn for eksperter. Boka er krevende, men det er ikke lett å skaffe seg ny innsikt. Det er verdt bryet!

Jon Sjøtveit.

«Fra muskelverk til miljøaktivitet»
Arne Ebeltoft. Universitetsforlaget.

DNA

DNA SINE SJU SØYLER

Islam har sine fem søyler som heile religionen kvilar på. Det norske sosialdemokratiet har og sine søyler, og dei er sju i talet. Utan desse søylene dett heile sosialdemokratiet saman.

Av Terje Valen

Kva for søyler er det vi snakkar om? Det er:
Arbeid til alle
Ei lønn å leve av
Rimelig og bra bustad for dei mange
Sosial tryggleik under sjukdom og i alderdom
Kunnskap til alle i einskapsskulen
Levelige kår for bønder og andre i distriktsnorge
Fred og tryggleik.

Alle søylene i den sosialdemokratiske politikken etter krigen er no slitte. Nokre av dei er heilt vekke og andre

er svært tynne. Vi ser no mykje tydligare at DNA-politikken heng på utviklinga av ein kapitalistisk marknads-økonomi. Så lenge kapitalen hadde gode tilhøve og høg profittgrad kunne DNA-søylene haldast heile. Men når profittgraden no fell, så fell og søylene under den sosialdemokratiske politikken. Gro Harlem Brundtland blir til Norges Thatcher, og undertrykkinga av folket aukar på.

Til sjuande og sist krev fallet i profittgraden ei stor krise der mengder av kapital blir øydelagt. Dette kan ta form av ein svær depresjon eller av ein krig, eller begge delar. Dei teikna vi ser no er bare forvarsel om det som kjem.

Kjerna i DNA sin politikk

Kva er kjerna i DNA sin økonomiske politikk no? Det er tiltak for å sette ut i livet dei krava som kapitalen stiller. Fillene frå den gamle sosialdemokratiske arbeidarklassen sleng framleis rundt, men den nakne utbyttinga grin oss stadig meir avkledd i auga.

Gro Harlem Brundtland seier at vi er alle i samme båt, og at vi derfor må spenne inn livreima for å komme gjennom ei vanskelig tid. Men dersom du ser på kva som egentlig skjer, så oppdagar du ei svær overføring av økonomiske middel frå område der folk virkelig treng dei, til område der det er mest mulig profitt å hente.

Det er dette som er uungåelig under kapitalismen, og det er dette som leier rett inn i depresjonen. Under dette systemet er det idag ikkje mulig å bruke stort meir pengar der folk treng dei, viss ikkje dette og er på område der profitten er høg. Med store kampar kan arbeidarklassen og folket presse opp levekåra sine ein del, eller gjøre at nedgangen i levestandard ikkje blir så bratt som kapitalen krev.

DNA sin politikk idag er den naturlige og rette politikken til kapitalen. Det er den naturlige og rette politikken til eit mektig, men dødssjukt sosialt og økonomisk system som er i ferd med å smuldre opp innanfrå og som påfører folk i verda stor liding.

Kva er alternativet?

I denne situasjonen vil det vere uansvarlig å ikkje ta opp diskusjonen om å fjerne det gamle kapitalistiske systemet og sette noko nytt istaden. Dette systemet er ikkje noe som noen få kan sette seg ned og legge opp på førehand. Det er og eit system som bare kan opprettast og fungere dersom arbeidarklassen og det store fleirtalet av folkesetnaden meiner at eit nytt system er mulig og gir grunnlag for ei mykje betre utvikling enn det vi ser under kapitalismen. Derfor må vi no ta til med å diskutere og sette krav til eit slikt system. Kjersti Ericsson har starta diskusjonen i boka si «Søstre kamerater» og eg vil ta opp tråden ut frå min synsvinkel.

For det første må systemet vere slik at det tillet ei hurtig **utvikling av produktivkreftene**, slik at stadig mindre

arbeid går med til å produsere det livsnødvendige og slik at stadig meir verksemd kan innrettast på å utvikle det fullstendige menneske med alt det tyder når det gjeld utvikling av sosiale, teoretiske, kroppslige, estetiske og kunstnarlege emne, dvs. konsentrasjon om alle andre behov enn dei reint materielle.

For det andre må det vere eit system som gjør det mulig å **overføre ressursar** til dei områda der folk treng dei mest. Vi må altså kunne bygge opp igjen dei sju søylene som no blir øydelagd og gjøre dei mykje meir solide. Dette er ikkje mulig utan eit svært utvida demokrati i disponeringa av dei økonomiske ressursane. Dette krev i førstninga ein stor offentlig servicesektor.

For det tredje må dette systemet vere slik at det gir fordelar til dei som yter til **felleskapet**. Sånn kan vi raskt få kamp mot tendensen til å komme seg fram sjølv på ein måte som skadar andre.

For det fjerde må systemet gjøre det mulig med ei fullstendig **omlegging av energibruken** i verda. Vi må ha eit energisystem som tar fullt ut hensyn til både den første og den andre termodynamiske loven sånn at vi kjem vekk frå energisløsinga og over frå bruk av fossilt brennstoff til andre energikilder. Inn i dette punktet kjem ei grunnleggande omlegging av transportsystema.

For det femte må det nye systemet vere slik at det samsvarer med dei **økologiske lovene** i naturen, og ikkje driv vald mot dei.

For det sjette må systemet vere slik at ein kan komme vekk frå motseiingane mellom **mann og kvinne, nasjonar og folkeslag, by og land, intellektuelt og kroppslig arbeid**.

Løyse motseiingar

Kjersti Ericsson har særleg vist kordan opphevinga av motseiingane mellom mann og kvinne krev endringar som bryt heilt med kapitalismen, og kordan kampen for kvinnefrigjøring heng saman med kampen for frigjøring fra lønnsarbeid, marknadsøkonomi og kapitalvelde.

Motseiingane mellom nasjonar og folkeslag legg i dag beslag på enorme ressursar til vapenproduksjon. Den grunnleggande årsaka til dette ligg i at alle dei industrialiserte landa i «vest» og «aust» har eit system der kapitalen og trong etter stendig profittauke, rår. Dette skapar det ufattelige elendet i dei fattige landa, og det skapar kriger og fåre for verdskrig. Det er først med eit nytt system at det kan bli slutt på desse problema. Og det er bare dei undertrykte klassene og folka som kan avskaffe dette systemet gjennom kampen sin. Derfor er einskapen mellom dei undertrykte i dei fattige og rike landa så viktig. Og derfor er det så viktig for herskarane å splitte denne einskapet gjennom rasisme osv.

Motseiinga mellom by og land er svært skjerpa no. Landbruket er i ferd med å bli rasert av dette systemet som krev eit jordbruk tilpassa profitt og ikke behov. Derfor blir jorda og dyra øydelagt av altfor intensiv drift. Denne drifta krev og store utlegg som ikkje er i

samsvar med god utnytting av naturgrunnlaget, for at bøndene skal kunne betale renter og avdrag til finansinstitusjonane. Samstundes som folk over heile verda skrik etter skikkelig mat, så er det overproduksjon i jordbruket fordi nokre få store agromonopol, stort sett i USA, har makta over matproduksjonen og styrer utviklinga utelukkande etter profitt-prinsippet. Dei rike statane, særleg USA, bruker også matvarer kynisk i arbeidet sitt for å oppretthalde mest mulig kontroll over andre statar.

Utviklinga idag leier til større og større skilnader mellom intellektuelt og kroppslig arbeid. Kapitalen krev at ei stadig mindre gruppe treng stadig høgare teoretisk utdanning. Samstundes blir tidligare fagarbeidarar redusert til overvakarar av automatiserte prosessar og til knappetrykkarar. Det er og harde angrep på profesjonane innan offentlig sektor, som lærarane og sjukepleiarane. Målet for kapitalen er å sluse minst mulig pengar til område der det er lite profitt å hente.

Det er altså eit krav til det nye systemet at det løysar dei viktigaste motseiingane innan dei områda som er tatt opp i punkt 6.

Plan

Det skulle vere enkelt å sjå at dette ikkje kan vere eit system der marknad og profitt står i sentrum. Dette systemet må i førstninga bygge på at vi tar alle dei ressursane, kunnskapane og arbeidsmidla som vi kan råde over i eine handa og alle dei grunnleggande behova til alle folk i andre handa. Så må der lagast ein grovplan over kordan vi kan sette inn ressursar, kunnskapar og arbeidsmiddel for å stette desse behova.

Det er svært viktig å korte ned den nødvendige arbeidstida så folk kan ha tid til å sette seg inn i dei sakene dei må ha grep om dersom dei ikkje skal bli tatt ved nasen av spesialistane og dei som er vald til å styre.

Mange produkt og tenester må takast ut av vareøkonomien og bli gratis. Det kan gjelde til dømes bustader, mat, elektrisk kraft, transport og fleire tenester for barn, eldre og sjuke.

Andre produkt må gradvis takast ut av vareøkonomien ettersom produktivkreftene blir utvikla og det går i retning potensiell overflod av alle livsmedel.

Eit lite land som Norge kan knappast skape eit slikt system aleine. Derfor er det viktig at det blir oppretta alliansar mellom arbeidarklassen og folka i dei forskjellige landa, sånn at eit større område kan bryte ut av kapitalismen omlag samstundes.

Dette tyder sjølvsagt at eigedomsretten må omformast så han ikkje er i konflikt med det store fleirtalet sine interesser.

Revolusjon og kommunisme

Dette må bygge på store diskusjonar i folket, på grunnlag av rikelig tilgang på kunnskap. Statsstyringa må vere

DNA

demokratisk vald og legge til rette for diskusjonane, oppsummere dei og legge dei viktigaste stridsspørsmåla ut til avstemming.

Vi ser alle at dette systemet kjem i skarp konflikt med kapitalen og hans talsmenn og kvinner. Derfor vil systemet bare kunne innførast gjennom store strider der vi må rekne med at borgarskapet som representerar kapitalen, vil gripe til svært harde rådgjerdar for å hindre at deira øydeleggende system skal kastas overende. Dette ser vi alt over heile verda.

Det systemet vi her snakkar om går i retning av det vi kan kalle kommunisme. Det har sjølvsagt ikkje noko til felles med det borgarane idag kallar «kommunisme», f.eks. i Sovjet og andre plassar.

Då Karl Marx skreiv om kommunisme snakka han om fridomsriket grunnlagt på ein særskild utvikling av produktivkreftene. Dette vil gjøre det mulig å produsere alt vi treng til forbruk på svært kort tid. Alle vil kunne få etter behov og yte etter emne. Det vil bli mulig for folk å få alt dei treng og jobbe det dei kan. Jobben vil ikkje ha karakter av noko du gjør for å få middel til å halde oppe livet, men for å utfalde alle emnene dine til beste for fellesskapet og deg sjølv.

I eit slikt samfunn vil utvekslinga mellom menneska og resten av naturen følge dei lovene som gjeld i heile naturen. Kapitalistisk og sosialistisk rovdraft på natur og menneske vil vere avskaffa. Energien vil bli brukt på den mest mulig økonomiske måten. Alt menneska gjør vil vere innretta på å skape størst mulig lukke for alle i samfunnet.

Kapitalismens problem og sosialismen

Idag må kapitalen heile tida sluke den fortjenesta, meirverdien eller profitten som blir skapt, for å sette i rørsle stadig meir maskinar, råvarer og arbeidarar. Dette er grunnlaget for den rovdrafta vi no ser på menneske og natur. All produksjon av varer og tenester er grunnlagt på arbeid for kapitalen. Alt arbeidarane kan forbruke er bestemd av lønna, eller som Marx seier av det nødvendige arbeidet. Alt kapitalistane kan satse på er bestemd av meirverdien, den realiserte verdien når alle varer og tenester er seld og lønnene er trukke frå. Kapitalismen er derfor i byrjinga ei svær hevstong for utvikling av produktivkreftene, men etter ei stund blir dei grensene meirverdien og lønnene set kvelande for ei vidare utvikling. Det skjer når profittraten, det vil seie meirverdien delt på heile kapitalen, blir for låg. Idag er denne profittraten for låg. Derfor kan ikkje all meirverdien bli investert før så mykje kapital er øydelagd at ein kan starte opp att sirkelen med høgare profitttrate. All politikk tar no sikte på å auke meirverdigraden samstundes som ein øydelegg kapital. Men ein slik politikk utsett bare krisen gjennom å skjerpe han i neste omgang.

Derfor er det at dette systemet må avskaffast og kommunismen må setjast istaden. Men det kan ikkje skje direkte. Ein kortare eller lengre overgangsperiode må til.

Denne perioden er blitt kalla sosialisme.

Sovjet-modellens fallitt

Idag har vi ikkje noko eksempel på sosialisme som har fungert bra i lengre tid. Mange har sagt at dette viser at sosialismen ikkje er eit levedyktig system. Men det vil vere ein forhasta konklusjon. Frå dei første spirane til kapitalisme og fram til kapitalismen sin sigersgang på 1800-talet, var det hundrevis av forsøk som gjekk på dunken. Eit av dei var Thor Jørgen Møhlen si industrireising i Bergen på 1700-talet. Det braut saman fordi det mangla mange av dei vilkåra som måtte til for å skape ein levedyktig kapitalisme i Norge. Desse vilkåra oppstod ikkje før opp gjennom 1800-talet.

Slik er det og med dei sosialistiske eksperimenta i Sovjet og andre stader. Det har mangla vilkår for at dei har kunna utvikle seg vidare. Først og fremst har dei møtt den beinharde motstanden og krigane frå den kapitalistiske verda. Dette har slått beina under dei sjansane dei hadde til å utvikle gunstige vilkår. Så var produktivkreftene svært lite framskridne. Dermed var og kapitalismen mulig som ei kraftig hevstong for utviklinga. Dernest var dei demokratiske tradisjonane i desse landa lite utvikla. Og utan ei svær utviding av demokratiet kan ikkje sosialismen bli til kommunisme.

Det vi har sett er at overgangen frå kapitalisme til kommunisme har blitt seinka. Vi har fått statar som vi kan kalle statsmonopolkapitalistiske i større eller mindre grad. Borgarskapet har festa det reelle diktaturet sitt eller tatt makta igjen etter eit meir folkelig mellomspel. Desse statane har tatt mange former, frå dei svært direkte restriktive som Sovjet, til dei opnare som USA. I statar med mindre utvikla produktivkrefter har staten støtta seg både på utanlandske imperialistar og på innanlandske monopol som vil arbeide saman med imperialistane. Andre vegar har vore forsøkt, som i Egypt og Chile, men utan hell.

I Sovjet prøvde dei å bygge sosialismen. Dei blei tvungne til istaden å opprette det eg vil kalle ein statsmonopol sosialisme der kommunistpartiet blei statsberande. Frå dette til ein statsmonopol kapitalisme var ikkje vegen så lang. Det einaste skiljet her var den subjektive innrettinga til det leiande skiktet. Når dei var blitt nok inngrodd i hersketechnikkar og føremuner, så var vegen fram mot kommunismen stengd avdi dei nye herskarane då ville misse føremunene sine som dei levde for. Det store politiske mistaket var at folket etter kvart ikkje blei mobilisert som politisk styrande kraft, men bare som produsentar. Dette må vi i framtida legg ei hovudvekt på for å unngå samme utviklinga som i Sovjet. Dessuten må ikkje kommunistpartiet bli statsberande og knytt til privilegjar.

Andre land i Europa som etter 2. verdskrigen prøvde å opprette sosialisme, var heilt avhengige av Sovjet. Og Sovjet utvikla ein storebror-haldning som som tvinga dei inn i samme spora. ■

ET IDEALISTISK MACHVERK

Idealismen er på frammarsj, det er nok å peke på den nyreligiøse vekkelsen og kvasireligiøse bevegelser som New Age for å vise det. Her trykker Røde Fane opp en noe omarbeidet versjon av en artikkel Kjersti Ericsson skrev i 1977 for psykologistudentenes tidsskrift *Impuls*.

Hun polemiserer mot sosiologene Berger og Luckmanns ide om at våre forestillinger skaper en verden som bare tilsynelatende er objektiv.

— En kunnskapssosiologi som nekter å ta stilling til hva som er sant eller falskt, kan aldri stille det fundamentale spørsmålet: «Hvorfor blir sannheten under visse forhold undertrykt?»

Av Kjersti Ericsson

For nærmere 70 år siden skrev Lenin et berømt filosofisk verk som heter «Materialisme og empiriokritisme». I den tar han et oppgjør med en filosofisk skole som var svært i skuddet på den tida, også blant folk som kalte seg marxister, nemlig den Mach'ske skole. Lenin viste at Machismen, som ble fremstilt som det nyeste innenfor vitenskapsteorien, bare var en ny utgave av den filosofiske idealismen, at Machs «nyvinninger» var formulert klarere og skarpere av biskop Berkeley på begynnelsen av 1700-tallet.

Lenin tar utgangspunkt i de to hovedretningene i filosofien: materialismen og idealismen. Materialismen sier at det eksisterer en objektiv virkelighet, en yt-

re verden, uavhengig av vår bevissthet. Denne objektive virkeligheten gjenspeiles i vår bevissthet, mer eller mindre riktig. For materialismen er materien det primære, bevisstheten det sekundære. Idealismen derimot, mener at den menneskelige bevisstheten er det primære. Det finnes ingen objektiv virkelighet uavhengig av vår bevissthet. Bevissthetsinnholdet, ideene, sansefølelsene, er virkeligheten. Slik skriver biskop George Berkeley i 1710 (sitert etter Lenin):

Det er åpenbart for enhver som kaster et blikk på den menneskelige kunnskaps objekt, at dette enten er ideer som virkelig oppfattes av sansene, eller slike

som vi får ved å iaktta forstandens aktive og passive virksomhet, eller sluttelig ideer, som dannes ved hjelp av hukommelsen og innbilningskraften... Gjennom synet får jeg forestillinger om lys og farge med deres ulike grader og variasjoner, gjennom følelsen oppfatter jeg f.eks hardt og mykt, varme og kulde, bevegelse og motstand... Lukten gir meg luktfølelser, smaken smaksfølelser, og hørselen formidler lyd... Da det nå iakttas, at flere av disse følelsene ledsager hverandre, kalles de med ett navn og betraktes slik som en ting. Hvis en f.eks har iaktatt at en viss farge, smak, lukt, form og fasthet opptrer sammen, så regnes de som en bestemt ting og betegnes med navnet eple. Andre samlinger av ideer danner en stein, et tre, ei bok og liknende...»

For Berkeley er altså tingene i verden «samlinger av ideer». Han avviser helt klart at disse tingene skulle ha noen eksistens uavhengig av den menneskelige bevissthet (sitert etter Lenin):

«Det råder besynderlig nok en mening blant menneskene, som går ut på at hus, fjell, elver, kort sagt alle ting i sanseverden, har en naturlig eller virkelig eksistens, som er adskilt fra det at de oppfattes av forstanden.»

Denne «besynderlige mening» som råder blant menneskene, er materialismen. I mange hundre år har reaksjonære filosofer forsøkt å «motbevise» og bekjempe materialismen. Hvorfor?

Idealismen — de reaksjonære klassenes filosofi

Idealisme har alltid vært de reaksjonære klassenes filosofi, de klassene som er på vei ut av historia og står i fare for å bli styrta av de historisk progressive klassene. Hvorfor? Forklaringa på dette ligger i selve historias gang. Det er en historisk lov at menneskesamfunnet utvikler seg gjennom flere stadier, og at klassekampen utgjør drivkrafta i utviklinga fra et stadium til et annet. Alle samfunn siden urkommunismen og før den virkelige kommunismen (et stadium menneskeheden ennå ikke har nådd) er classesamfunn, der en klasse hersker over en annen. I løpet av historias gang styrtes den gamle herskende klassen og en ny

FILOSOFI

kommer i stedet. Føydalherrene ble styrta av borgerskapet, borgerskapet ble (og vil bli) styrta av proletariatet.

Den klassen som er ved makta, har ikke lenger først og fremst interesse av å søke den objektive sannheten, siden den innebærer at deres eget herredømme bare er midlertidig, og at de klassene som nå er undertrykt, skal reise seg og styrte dem. En herskende klasse har i stedet bruk for en ideologi som rettferdiggjør dens eget herredømme. Dette gjelder ikke proletariatet, som har som sin historiske oppgave å gjøre slutt på selve klassesamfunnet. (Dette betyr sjølsagt ikke at ikke sannheten kan bli undertrykt under sosialismen, og at det ikke oppstår legitimerende ideologi i sosialistiske samfunn. Også under sosialismen vil det oppstå sjikt og maktgrupper som vil forsvare status quo med legitimerende ideologi. Historia er full av eksempler på dette.)

Materialismen, som sier at det finnes en objektiv sannhet og at det går an å lære den å kjenne, er de revolusjonære, historisk progressive klassenes filosofi. For disse klassene har historia og den objektive sannheten på sin side, de arbeider **med de objektive utviklingslovene, og ikke mot dem**. I dag er borgerskapet en reaksjonær klasse, og idealismen deres filosofi. Proletariatet er en revolusjonær klasse, og proletariatets verdensanskuelse er nettopp den dialektiske og historiske **materialismen**. Men borgerskapet har også en gang vært en revolusjonær og progressiv klasse: nemlig den gang det kjempet mot og styrtet, den gamle føydalklassen. Det er verdt å merke seg at på denne tida var borgerskapets mest framtreddende filosofer glødende og stridbare materialister, som sloss mot presteveldet og idealisme. Eksempler på slike filosofer er Voltaire og Diderot.

Lenins kamp mot machistene

Machistene kalte seg ikke idealister. De satte seg derimot fore å oppheve det «ensidige» ved henholdsvis materialismen og idealismen. Dvs. de ville forene standpunktet: *verden eksisterer*, med standpunktet: *verden eksisterer ikke*. Dette er sjølsagt en vanskelig oppgave, og machistene klarte heller ikke å løse den. Men vi kan likevel lære noe av de

forsøkene de gjorde. Vi kan lære å avsløre liknende forsøk fra mer moderne «fornyere» av filosofien, og vi kan lære hvor langt inn i absurditeten den reaksjonære filosofien er villig til å gå for å fornekte verdens objektive eksistens.

Machs utgangspunkt er at tingene i verden er sanseførmannelser eller komplekser av sanseførmannelser. Dette er rein og åpen idealisme. Dersom tingene er sanseførmannelser, kan de sjølsagt ikke eksistere uavhengig av **sanseapparatet**, dvs. verden kan ikke eksistere uavhengig av menneskets sanseapparat.

Dersom tingene er sanseførmannelser, kan de sjølsagt ikke eksistere uavhengig av sanseapparatet, dvs. verden kan ikke eksistere uavhengig av menneskets sanseapparat.

Neste skritt er at Mach dører disse kompleksene av sanseførmannelser om til «elementer». Disse elementene deler han videre opp i psykiske og fysiske. De psykiske elementene eksisterer ikke uavhengig av den menneskelige organisme. De fysiske derimot, eksisterer uavhengig av den menneskelige organisme. I et forsøk på å korrigere «ensidigheten» ved sin idealisme, innfører altså Mach sanseførmannelser som eksisterer uavhengig av en organisme, uavhengig av et sanseapparat! I neste øyeblikk slår han imidlertid seg selv på munnen ved å hevde at de psykiske og de fysiske elementene ikke kan eksistere alene, bare sammen.

Altså er den fysiske verden avhengig av vår bevissthet, av våre sanser. Den ytre verden skapes av vår bevissthet, det er biskop Berkeley om igjen.

Avenarius het en annen kjent filosof innafor den Mach'ske skolen. Han utvikla teorien om «prinsipalkoordinasjonen», en teori som sa at det eksisterte en uløselig koordinasjon mellom vårt jeg — «sentral-leddet», og omgivelsene — «motleddet» (sitert etter Lenin): ««jeg» og «omgivelsene» er ikke bare

begge gitt i samme betydning, men de er også alltid gitt sammen... Ingen fullstendig skildring av det gitte kan inneholde «omgivelsene» uten et «jeg» hvis «omgivelser» det er, i det minste «omgivelser» for det «jeg» som skildrer det gitte.

Innholdet i Avenarius teori er identisk med innholdet i Machs: verden kan ikke eksistere uavhengig av vår bevissthet, det er vår bevissthet som skaper verden.

Et enkelt spørsmål førte machistene ut i de største vansker og villeste teoretiske c-momenter, nemlig spørsmålet: Eksisterer jorda før mennesket? Ifølge machistenes filosofi må mennesket strengt tatt være eldre enn jorda, siden jorda ikke kan eksistere uavhengig av menneskets bevissthet. En slik oppfatning var det vanskelig å hevde rett fram og åpent uten å bli til latter. Derfor c-momentene. Avenarius prøvde seg bla. med følgende:

«Sentralleddet» dvs. jeget i den «uløselige koordinasjonen» mellom jeget og omgivelsene, behøver ikke å utgjøres av noe fullt utviklet menneske — det kan bestå av et embryo. «Embryonalsystemet» er da et potensielt sentralledd i forhold til «blivende individuelle omgivelser». Dette «potensielle sentralleddet» behøver ifølge Avenarius ikke være et embryo engang — ikke engang opphavet til et embryo — men bestanddeler av omgivelsene som er i stand til å gi opphav til et embryo en gang i framtida. Altså: Før menneskets eksistens var jordas eksistens uløselig knyttet til bevissheten til deler av omgivelsen som ville bli istand til å gi opphav til et embryo en gang i framtida.

Et av de mest sjarmerende forsøka på løse problemet sto machisten Willy for. Han hevdet at sentralleddet, dvs. bevissheten, ikke nødvendigvis behøver å være en menneskelig bevissthet. Sentralleddet kan være en liten mark, som eksisterte før mennesket kom inn i verden! Rent bortsett fra det absurde i denne teorien, så løser den heller ingen problemer: Jorda eksisterte jo også før det fantes mark!

Machistenes idealisme endte altså i embryonalsystemer og forhistoriske marker. likevel har de ikke manglet arvtakere. Blant disse arvtakerne er to amerikanske sosiologer som heter Peter

L. Berger og Thomas Luckmann.

Et idealistisk utgangspunkt for kunnskapssosiologi

Berger og Luckmann har skrevet ei bok om kunnskapssosiologi («The social construction of reality»). Kunnskapssosiologiens oppgave definerer de slik:

«Det er vår påstand at kunnskapssosiologien må besjefte seg med alt som går for å være «kunnskap» i et samfunn, uansett dens endelige gyldighet eller ugyldighet (etter hvilke kriterier det enn måtte bestemmes). Og siden all menneskelig «kunnskap» blir utviklet, overført og opprettholdt i sosiale institusjoner, må kunnskapssosiologien prøve å forstå de prosessene som fører til at en «virkelighet» som tas for gitt oppstår for mannen i gata. Med andre ord, vi påstår at kunnskapssosiologiens oppgave er å analysere hvordan virkeligheten blir konstruert sosialt.»

I et sitat lenger framme stiller Berger og Luckmann seg eksplisitt på en agnostisk posisjon i forhold til de to hovedlinjene i filosofien, materialismen og idealismen:

«Filosofien vil naturligvis reise spørsmålet om denne «virkelighetens» og denne «kunnskapens» endelige status. Hva er virkelig? Hvordan skal en kunne vite noe? Disse tilhører de eldste problemstillingene, ikke bare innenfor den egentlige filosofien, men innenfor den menneskelige tenkning som sådan. Nettopp av den grunn vil det at sosiologien trenger inn på dette ærverdige intellektuelle territoriet kanskje føre til hevete øyebryn hos mannen i gata, og med ennå større sansynlighet forarge filosofen. Derfor er det viktig at vi fra begynnelsen av klargjør den betydning vi bruker disse termene i innenfor en sosiologisk sammenheng, og at vi øyeblikkelig frasier oss enhver pretensjon i retning av at sosiologien har noe svar på disse urgamle filosofiske problemene.»

Berger og Luckmann tar altså ikke stilling til hva som er gyldig og ugyldig, hva som er faktisk kunnskap og hva som er overtro. De tar heller ikke stilling til hvilke kriterier en skulle bruke for å kunne skille mellom virkelighet og illusjon, mellom sikker kunnskap og overtro. Med andre ord, de tar ikke stilling til

om verden eksisterer objektivt. Likevel må de ha en definisjon av virkeligheten. Og siden de ikke kan definere virkeligheten som det som eksisterer objektivt, så må de ty til en subjektiv, dvs. en idealistisk definisjon. Dermed blir hele grunnlaget for deres kunnskapssosiologi idealistisk.

Berger og Luckmann velger å definere virkeligheten som «den sosialt konstruerte virkeligheten». Er dette en subjektiv definisjon? Ja, det er det, så lenge en ikke spør: Hvilke oppfatninger er i overensstemmelse med den objektive virkeligheten, hvilke er det ikke?

Det at vannet var blitt til vin ble «tatt for gitt» av bryllupsgjestene i Kana, dermed var vannets forvandling til vin en «sosialt konstruert virkelighet», i tråd med Berger og Luckmanns definisjon.

Berger og Luckmanns måte å definere virkeligheten på stemmer nøyaktig overens med definisjonen til den russiske machisten Bogdanov, som Lenin polemiserer mot i «Empiriokritismen».

Bogdanov sier at objektive; kaller vi de erfaringene som vi har felles med andre mennesker. Når det ikke bare er jeg personlig som mener at en ting forholder seg slik eller slik, men at den oppfatninga bekreftes gjennom samhandling med andre, da har vi med det objektive å gjøre. Grunnlaget for det objektive bør ligge i den kollektive erfaringens sfære, sier Bogdanov. Den fysiske verden er «den sosialt organiserte erfaringen».

Virkeligheten er den sosialt organiserte (eller sosialt konstruerte) erfaringen. Men alle disse fine ordene bringer oss likevel ikke mange centimeterne vekk fra biskop Berkeley, som mente at underet ved bryllupet i Kana, der vann ble til vin, var virkelig fordi alle som var i bryllupet kjente smaken av vin, det var intersubjektiv enighet om saken (Berkeley sitert

etter Lenin):

«Om alle som var til stede ved bordet kunne se vinen, kjenne lukten av den, smake og drikke den og kjenne virkningen av den, kan det etter min mening ikke finnes tvil om at den var virkelig.»

Det at vannet var blitt til vin ble «tatt for gitt» av bryllupsgjestene i Kana, dermed var vannets forvandling til vin en «sosialt konstruert virkelighet», i tråd med Berger og Luckmanns definisjon. Med andre ord, Berger og Luckmanns virkelighet er en virkelighet der alskens undere er mulig. De stiller seg dermed klart og åpent på et idealistisk standpunkt.

Machisten Bogdanov gjorde mange fortvilte manøvre for å avgrense seg fra de mest absurde konsekvensene av sin egen måte å definere virkeligheten på. Om «objektivitetens grunnlag» er «sosialt organiserte erfaringer», så var landsbygda i Norge tett befolket med troll og tusser i forrige århundre. De fleste trodde jo på disse skapningene, og svært mange hadde til og med sett dem. Ja, det var også utviklet institusjonaliserte måter å samhandle med troll, tusser og nisser på. Kravet om «sosialt organisert erfaring» var fullt og helt oppfylt. Bogdanov forsøkte uten hell å distansere seg fra trollene og tussene. Berger og Luckmann gjør ikke noe slikt forsøk. De tar ikke stilling til om «kunnskapen» om trollene og tussene er gyldig eller ikke. Dersom noe er felles oppfatning i et samfunn, så er det «sant»:

«I følge den kunnskapsmengden som er objektivt i det amerikanske samfunnet, er det irrelevant å studere stjernenes bevegelser for å forutsi aksjemarkedet, men det er relevant å studere et individs forsnakkelser for å finne ut noe om seksuallivet hans osv. Motsatt, i andre samfunn, kan astrologi være svært relevant for økonomi, mens analysen av talen er fullstendig irrelevant for erotisk nysgjerrighet osv.»

Nå kan en si: Det må være lov å skrive ei bok om hva folk tror, og hvordan de kommer til å tro det de tror, uten å ta stilling til om det folk tror er galt eller riktig. Folks forestillinger om verden kan være et forskningsfelt i seg sjøl.

Men hvordan skal en finne ut noe om hvordan folk kommer til å tro det de tror uten å ta stilling til hva som faktisk er

FILOSOFI

sant og i overensstemmelse med den objektive virkeligheten? Eksempel: I Norge tror svært mange mennesker at landets økonomi er på sammenbruddets rand og at staten nærmer seg konkurs. Dette bildet blir systematisk spredd gjennom media i Norge. Men er det nok å peke på massemedia og den institusjonaliserte nyhetsformidlinga for å forklare hvorfor dette bildet blir spredd? Nei. For det første må en spørre seg: er det bildet som blir formidlet av norsk økonomi sant eller falskt? En må altså ta stilling til om det gjenspeiler den objektive virkeligheten eller ikke. Det bildet som massemedia sprer av norsk økonomi, er falskt. Da kommer neste spørsmål: Hvorfor spres det et falskt bilde av norsk økonomi? Svar: Fordi herskerklassen i Norge, som har kontroll over massemedia, har interesse av at det spres en virkelighetsoppfatning som tjener deres klasseinteresser. Fakta som ikke passer inn i dette bildet, blir tonet ned, silt ut eller direkte undertrykt.

Om «objektivitetens grunnlag» er «sosialt organiserte erfaringer», så var landsbygda i Norge tett befolket med troll og tusser i forrige århundre.

En kunnskapssosiologi som nekter å ta stilling til hva som er sant og hva som er falskt, kan aldri stille det, etter mitt syn fundamentale spørsmål for kunnskapssosiologien: *hvorfor blir sannheten under visse forhold undertrykt?* Berger og Luckmanns utgangspunkt innebærer at borgelig ideologi, forfalskning og forvrengning er sann bare borgerskapet får mange nok til å tro på den, og bare den er nedfelt i institusjoner som opprettholder den. De reaksjonære konsekvensene av et slikt syn kommer klart fram dersom vi vrir litt på Berger og Luckmanns egne ord: «I følge den kunnskapsmengden som var objektivisert i Tyskland i begynnelsen av 40-åra, var det relevant å studere nesens profil og hårfargen for å finne ut om en

person burde likvideres eller ikke. Motsatt, i andre samfunn, kunne nesens profil og hårfargen være fullstendig irrelevant for spørsmålet om likvidering.»

En kunnskapssosiologi som ikke tar stilling til hva som er sant og hva som er falskt, men som sier at «virkeligheten» er det folk tror, beskytter borgerskapet ved å beskytte dets falske verdensbilde i stedet for å avsløre det, eller i det minste sette spørsmålstegn ved det.

Er virkeligheten objektiv eller «objektivert»?

Det sentrale spørsmål for sosiologisk teori er i følge Berger og Luckmann følgende.

«Hvordan er det mulig at subjektive meninger blir objektive faktisiteter? Eller, i termer som er i overensstemmelse med de teoretiske posisjonene vi har nevnt ovenfor: Hvordan er det mulig at menneskelig aktivitet kan produsere en verden av ting?»

Hva betyr dette? Betyr det at Berger og Luckmann lurer på hvordan menneskelig aktivitet, f.eks. bygningsarbeid, kan produsere en verden av ting, f.eks. bygninger? Nei. Hadde de lurt på det, hadde de studert snekker eller murerfaget i stedet for kunnskapssosiologi. Det de lurer på er hvordan subjektive meninger kan bli objektive fakta, dvs. hvordan ideene, bevisstheten, skaper den objektive (eller rettere: tilsynelatende objektive) verden. For Berger og Luckmann er altså de subjektive meningene, ideene, det primære, det som skaper den «objektive» verden, som dermed er det sekundære. For materialisten er ideene, de subjektive meningene, en gjenspeiling av den objektive verden, som eksisterer uavhengig av bevisstheten, av ideene.

For å svare på det de stiller som det sentrale spørsmål for sosiologisk teori, innfører Berger og Luckmann begrepet «objektivering». Dette begrepet skal nettopp uttrykke hvordan subjektive meninger, forestillinger og «troer» nedfeller seg i institusjonaliserte former for samfunnsmessig handling og dermed blir objektive:

«det er viktig å huske på at den institusjonelle verdens objektivitet, hvor

massiv den enn måtte fortone seg for individet, er en objektivitet som er produsert og konstruert av mennesker. Den prosessen som fører til at den menneskelige aktivitetens eksternaliserte produkter får en objektiv karakter, er objektivering. Den institusjonelle verden er objektivert menneskelig aktivitet, og det er også hver eneste institusjon. Med andre ord, trass i den objektiviteten som preger den sosiale verden i menneskelig erfaring, får den ikke dermed en ontologisk status adskilt fra den menneskelige aktiviteten som skapte den.»

Sosiologer skriver ofte temmelig jålete! Men hvis en trenger gjennom denne språklige piggetråden, så virker det som sies i første omgang temmelig selvfølgelig. Sosiale institusjoner kan ikke eksistere uavhengig av menneskene og menneskelig aktivitet. Men det er ikke dette banale faktum Berger og Luckmann ønsker å uttrykke. Berger og Luckmann ønsker å si, at de sosiale institusjonene ikke er virkelig objektive, men at de er skapt av subjektive ideer hos menneskene. Begrepet «objektivering» uttrykker dermed at det er ideene som er opphavet til den objektive, samfunnsmessige virkeligheten. Dette er stikk i strid med Marx og hans historiske materialisme.

I «Til kritikken av den politiske økonomi» sier han at *«det materielle livets produksjonsmåte er bestemmende for den sosiale, politiske og åndelige livsprosessen overhode. Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men tvert om deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet.»* På et visst stadium i utviklinga kommer samfunnets materielle produktivkrefter i motsetning til produksjonsforholda, sier Marx, og da inntreier en periode med sosial revolusjon, som skal fjerne de hindringene overlevde produksjonsforhold er for videre utvikling av produktivkreftene. Når den økonomiske basisen forandrer seg, skjer det også en omveltning (om ikke helt «i takt») i overbygninga. Marx understreker at vi må skille mellom den materielle omveltninga i den økonomiske basisen, og de ideologiske formene kampen utkjempes i — de tankene og ideene menneskene har om hva som foregår: *«Like lite som*

man bedømmer hva et individ er etter hva han tenker selv, like lite kan man bedømme en sårn omveltningsepoke etter dens bevissthet, men man må snarere forklare denne bevisstheten ut fra det materielle livets motsigelser, ut fra den konflikten som rår mellom de samfunnsmessige produktivkreftene og produksjonsforholda.»

I følge Marx er det menneskenes samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet, i følge Berger og Luckmann er det menneskenes bevissthet som, gjennom «objektivering», bestemmer deres samfunnsmessige tilværelse. I følge Marx er samfunnet og dets institusjoner i aller høyeste grad objektivt, det hviler på en materiell basis som kan bestemmes med naturvitenskapelig nøyaktighet. Endringene i denne materielle basis og den tilhørende overbygning er en objektiv, lovbunden utviklingsprosess.

Hvordan kan ideer bli en materiell kraft?

Nå vil sikkert noen spørre: Spiller det, i følge den historiske materialismen, ingen rolle hva menneskene gjør, siden utviklinga vil gå sin gang uansett? Jo, det spiller en rolle fordi menneskene kan komme til bevissthet om de utviklingslovene som gjelder, både for samfunnet og for naturen. Engels behandler dette i den boka som populært går under navnet «Anti-Dühring». Han påpeker at frihet er innsikt i nødvendigheten, at nødvendigheten er blind bare så lenge den ikke blir forstått. «Friheten ligger ikke i den drømte uavhengigheten av naturlovene, men i kunnskapen om disse lovene, og i den dermed gitte muligheten til å la dem virke planmessig for bestemte mål.»

Den økologiske krisa er et godt eksempel på det Engels snakker om. Menneskene har ikke hatt tilstrekkelig innsikt i naturlovene, og har dermed gjort vold på den økologiske balansen, med forferdelige resultater. Men det er ikke bare manglende innsikt i naturlovene som har frambrakt disse resultatene. Det er også manglende innsikt i hvordan samfunnsmessige forhold virker inn på natur og miljø. Å stanse den økologiske krisa krever innsikt i naturlovene, det

krever innsikt i samspillet mellom samfunn og natur, og det krever innsikt i hvordan en skal styrte den klassen og det systemet som er dømt til å ødelegge jorda hvis det får fortsette.

En kunnskapssosiologi som sier at «virkeligheten» er det folk tror, beskytter borgerskapet ved å beskytte dets falske verdensbilde i stedet for å avsløre det, eller i det minste sette spørsmålstegn ved det.

Det er nødvendig å ha innsikt i de samfunnsmessige utviklingslovene. Marx fant at drivkrafta i utviklinga fra et samfunnsmessig nivå til et annet, var klassekampen. Arbeiderklassens kamp var den krafta som kunne føre utviklinga videre fra det kapitalistiske til det sosialistiske samfunnet. I tråd med dette har Marx og seinere revolusjonære arbeidet for å la disse lovene «virke planmessig for bestemte mål» som Engels sier. Når en kjenner lovene for naturens og samfunnets utvikling, kan en ikke oppheve dem, men en kan utnytte dem til egne formål. Det var bla. det arbeiderklassen i Russland, under Lenins og bolsjevikpartiets ledelse gjorde da de gjennomførte revolusjonen i 1917. Lenin og hans parti var ikke de eneste som hadde forsøkt å styrte tsardømmet i Russland. Men Lenins forgjengere hadde nettopp ikke handlet på grunnlag av vitenskapelig kjennskap til de samfunnsmessige utviklingslovene. Deres metoder var den individuelle terror, og de hadde ingen forståelse for folkemassenes betydning og arbeiderklassens ledende rolle. Derfor lyktes de ikke, fordi de arbeidet mot de objektive lovene, ikke med dem.

Hvordan ser Berger og Luckmann på dette? Det kommer klart fram i følgende sitat:

«Historien til legitimerende teorier er alltid del av historien til samfunnet som helhet. Ingen «ideehistorie» utspiller seg

isolert fra den allmene historiens blod og svette. Men vi må enda en gang understreke at dette ikke betyr at disse ideene ikke er noe annet enn refleksjoner av «underliggende» institusjonelle prosesser; forholdet mellom «ideer» og de sosiale prosessene som opprettholder dem er alltid dialektisk. Det er korrekt å si at teorier blir utarbeidet for å legitimere allerede eksisterende sosiale institusjoner. Men det hender også at sosiale institusjoner endres for å bringe dem i overensstemmelse med allerede eksisterende teorier, det vil si, for å gjøre dem mer «legitime». Legitimerings-eksperimentene kan operere som teoretiske rettfærdiggjørere av status quo; de kan også stå fram som revolusjonære ideologer. Definisjoner av virkeligheten har en selvoppfyllende kraft. Teorier kan bli virkeliggjort i historia, til og med teorier som var svært uforståelige når de først ble unnsaget av sine opphavsmenn. Karl Marx som satt og grublet i Britisk Museum er blitt typeeksemplet på denne historiske muligheten.»

Muligheten for forandring ligger hos Berger og Luckmann i at en eller annen intellektuell, som ikke har sterke interesser i de eksisterende sosiale institusjonene, får en ide, utformer en teori, som han klarer å få andre til å fatte interesse for, slik at de omformer de sosiale institusjonene i tråd med denne teorien. Dette er sjølsagt fullt mulig i følge Berger og Luckmanns syn, fordi institusjonene er objektiverte subjektive meninger, og ikke uttrykk for noen form for lovmessig nødvendighet. Derfor kan de endres praktisk talt etter forgodtbefinnende, bare Karl Marx eller andre spekulerer ut en lys ide på lesesalen i Britisk Museum. Men Karl Marx ideer ble en materiell kraft fordi de representerte en bevisstgjøring av virkelige, objektive motsetninger og bevegelser i samfunnet. Jo bedre menneskene forstår hvordan samfunnet utvikler seg og hvorfor, jo mer aktivt og bevisst kan de forme nåtida og framtida. I følge Berger og Luckmann er det ideene som driver historia framover, og en hvilken som helst tilfeldig lys idee hos en tilfeldig intellektuell på en tilfeldig lesesal kan gi historia en ny vending, dette er idealisme av reineste vann. ■

NYHETER OG SYNSPUNKTER

Fleksibilitet og sysselsetting

Regjeringer og arbeidsgivere i de industrialiserte landa har på åtti-tallet vært opptatt av økt fleksibilitet i arbeidslivet. Det blei etterhvert klart at den tradisjonelle motkonjunkturpolitikken ikke var tilstrekkelig til å skape ny vekst. De mente at den viktigste hindringen for å skape nye arbeidsplasser lå i lover og avtaleverk som satte grenser for hvordan arbeidsgiverne kunne bruke arbeidskrafta. Arbeidstidsbestemmelser, oppsigelsesvern, faggrenser, minstelønnsbestemmelser, lønnsnivå, lønssystemer og indirekte lønnskostnader gjorde det dyrt og vanskelig å ha folk ansatt. Økt fleksibilitet kunne bedre konkurranseevnen, øke fortjenesten og dermed øke veksten og skape nye arbeidsplasser.

Fagbevegelsene var i utgangspunktet redd for denne utviklingen. De var redd for at den sosiale framgangen som var oppnådd i vårt århundre skulle smuldre vekk. Men fordi den sterkeste tilbakegangen kom i industrisektoren hvor fagorganisasjonen står sterkest, har enkelte fagbevegelser etterhvert blitt mer villig til å gå med på det de kaller «kontrollert fleksibilitet».

Fra 1984 har det skjedd djupe endringer i arbeidslivet. Regjeringene har liberalisert lovverket og fjerna reguleringer i arbeidsmarkedet og partene har liberalisert avtaleverket.

I år har ILO gitt ut ei bok; «Labour market flexibility - a comparative anthology», basert på artikler fra de tre siste årganger av ILO-publikasjonen «Social and labour bulletin».

Den er redigert av Hedva Sarfati og Chaterine Kobrin, som er redaktører i tidsskriftet. Boka begrenser seg til utviklingen i industrialiserte land med markedsøkonomi.

Boka har ei grundig innledning, som kan leses som et sammendrag. Deretter kommer ei artikkelsamling med bakgrunnsstoff i form av meningsmålinger, sammenlikninger og forskersynspunkt.

Kapittel 2 tar for seg kollektive avtaler som er oppnådd på dette området i USA og Europa. Så følger synspunkter fra arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner i de ulike industrialiserte land. Til slutt kommer kapitler som tar for seg eksempler på fleksibilitetstiltak i de ulike landa. Her får vi en grundig innføring i områdene: lønnskostnader, usikre ansettelsesforhold, arbeidstid og mobilitet — faggrenser.

Innledningen avsluttes med foreløpige konklusjoner. Her tar redaktørene for seg en del av de synspunktene som ligger til grunn for regjeringene og arbeidsgivernes ønske om å oppheve lovbeskyttelsen av arbeiderne og å senke lønnsnivået. De peker på at det ikke fins noen overbevisende sammenheng mellom fleksibilitet og økt sysselsetting. Det er også vanskelig å finne noen automatikk mellom lønnsnivå og prisnivå/konkurranseevne. De tar også opp hvordan utviklingen mot større fleksibilitet skjerper segmenteringen i arbeidsmarkedet, mellom heltids/fast ansatte og deltids/midlertidig ansatte evt. arbeidsløse. Dette er også et

kjønnskille.

(Personlig syns jeg det er påfallende å se hvordan regjeringenes liberalistiske politikk overfor arbeidsmarkedet i mange land er kombinert med tvangstiltak og lover retta mot fagbevegelsen.)

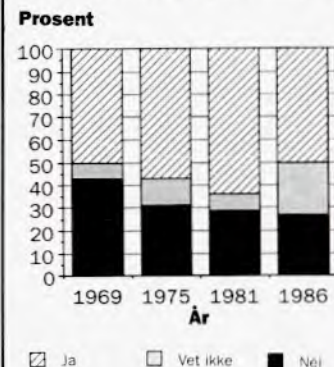
Denne boka er svært viktig for alle som interesserer seg for framtidens arbeidsliv både i Norge og internasjonalt. Den gir en god oversikt over utviklingen. I tillegg får vi grundige analyser og interessante synspunkter fra både partene og forskerne. Boka bør derfor studeres både av organisasjonene i norsk næringsliv, samfunnsforskerne og arbeidskraftmyndighetene.

Den viktigste mangelen ved boka er at den bare har en grov innholdsfortegnelse. En nøyaktig innholdsfortegnelse og register ville gjort boka mer verdifull. Dette er ekstra beklagelig fordi den egentlig er godt egna som oppslagsbok.

Jon Sjøtveit

Agnostil

Evolusjonsteorien mister fotfeste i det norske folk. Det er Kåre Elgmork, professor i zoologi på Blindern som kan vise det i en ny bok («Aper — mennesker, slektskap og utvikling».

Feminist Prostitu

Redefinering som utveg når problemet verkar uovervinneleg? Er det metoden organisasjonane Read Thread og Pink Thread, organisasjonar for prostituerte i Amsterdam, har brukt for komme fram til sine prinsipp?

Red Thread har medlemmar blant kvinner som lever eller har levd av prostitusjon. Organisasjonen har tre fast tilsette, løna av statlege midlar. Red Thread meiner prostitusjon må verte jamstillt med andre yrker og vil

NYHETER OG SYNSPUNKTER

re

Universitetsforlaget). Elgmork har fått foretatt en gallupp i åra mellom 1969 og 1986 som viser at troen på evolusjon generellt og på at mennesket spesielt er en del av denne evolusjonen, har gått tilbake i 1980 åra.

I 1981 var det 64% av det norske folk som trodde at mennesket og apene hadde utviklet seg fra en felles stamform. I 1986 var andelen falt til 50% (se figur). Og det er agnostikerne som overtar. For tiden iallefall.

— Før var jeg en tviler, nå er jeg ikke riktig sikker — det er noe grunnleggende opportunistisk over dette standpunktet. Selvsagt er det umulig å være skråsikker på alt, men evolusjonsteorien har allikevel stått i

Figur 4.13. Neseapene (her *Nasalis larvatus*) tilhører de bladetende aper og lever i Sørøst-Asia. A: hann, B: hunn. Merk den store kjønnsforskjellen.

en særstilling. Og fortsatt representerer den et slags vannskille mellom vitenskapelighet og religiøsitet.

Mye av sitt særegne bidrag til marxismen ga Friedrich Engels i forsøket på knytte menneskenes sosiale historie til naturhistoria. Delvis var nok dette et resultat av erkjennelsen av at menneskenes liv ofte er vel så mye bestemt av ytre naturgitte forhold som av sosialt gitte forhold. Tenk

bare på så forskjellige forhold som kjønn og økologi, og hvordan dette virker inn på våre liv.

Viktigst var nok allikevel at naturvitenskapen representerte det fremste bevis på materialismens gyldighet. At systematiske empiriske undersøkelser representerer et overlegent grunnlag for å etablere lovmessigheter i et kaos av naturlige fenomener. Den liksom forutsetningsløse intuitive spekulasjonen i den

idealistiske tradisjonen, må melde pass overfor vitenskapeligheten når deres resultater sammenliknes.

Studer bildene av neseapene. Prøv på «rent» intuitivt grunnlag å vurder om menneskene og neseapene har utviklet seg fra en felles stamform. I 1986 ville 50% rent intuitivt svart ja, 27% nei og 23% ville ikke hatt noen mening.

Jon Sandvik

om
on

arbeide for at yrket vert regulert av lover og at det skal skatteleggjast. Organisasjonen tek ikkje stilling til om prostitusjon er moralskt riktig eller galt. Målet er å hindre stigmatisering av prostituerte og minske skadeverknadane av å livnære seg på denne måten. Ein skal kjempe mot myten om kvinna som offer og dette skal igjen minske sjansen for å tvinge kvinner ut i prostitusjon.

Pink Thread er ein støtteor-

ganisasjon for Red Thread. Denne består av feministar og andre kvinner som støtter Red Thread utan sjølv å utøve prostitusjon. Denne organisasjonen meiner det er viktig å akseptere prostitusjon fordi det kan gje kvinner økonomisk uavhengigheit. Slik ser det ut som Pink Thread tek stilling for prostitusjon som noko som i seg sjølv kan vere positivt medan Red Thread ikkje lagar slik overbygning for å forsvare prostitusjon.

Ein kan forstå denne ideologien utfrå størrelsen på problemet. Prostitusjon er ein turistattraksjon i Amsterdam. Det kan verke håplaut å kjempe mot kapitalinteressene som strå bak det gedigne prostitusjonsmarkedet og mot det patriarkalske systemet som legitimerer kjøp og sal av kvinnekroppen. Det kan lett oppfattast som uttrykk for moralisme og å ta avstand frå problemet om vi raskt sler fast

at slike organisasjonar er av det vonde. Eg meiner ein må sjå skilnadane på organisasjonen Red Thread og Pink Thread, samtidig som eg ser prostitusjon som vald mot kvinner uansett på kva måte eller under kva omstender det skjer.

Pink Thread som meiner at prostitusjon kan gjere kvinner økonomisk uavhengige må ha fortrendt mange faktorar som etterkvart også er blitt godt dokumentert gjennom forskning, som gjer til at det er mogeleg for menn å kjøpe seksuelle tjenester. Ein viktig faktor er at andre menn før horekunden har tvinga til seg seksuelle ytelsar, då gjerne far eller nær slektning. Fleire undersøkingar viser at mellom 70-90% av prostituerte er utsett for incest, desse kvinnene er ikkje frie om dei vert økonomisk uavhengig og horekundens betaling forsvinn fort. Akkurat som det ikkje er orientlege pengar er mange pro-

stituerte kvinners ord. Draumen om formue vert aldri ein realitet.

Red Thread sine prinsippar om lovregulering av yrke ligg nok og fjernt frå ein ideologi om at all prostitusjon er vald mot kvinner. Arbeidet dei utfører er allikevel svært viktig for den enkelte kvinna som skjer hjelp der. Her møter dei andre kvinner som ikkje stiller spørsmål, fordømmer, eller stiller krav. Red Thread er der for å hjelpe i konkrete situasjonar i øyeblikket. Dette må vere noko heilt anna enn å framstille anerkjennning av prostitusjon som eit feministisk krav. Pink Thread meiner at det finnst så få yrker for kvinner innanfor den samfunnsstruktur vi har at å kjempe mot prostitusjon er å avgrense kvinners valområde og dermed fjerne seg frå målet om økonomisk likeverd.

Ingunn Vatnøy

**Neste nr:
KVINNEKAMP I 100 ÅR,
HAR NOE SKJEDD?**

